

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра кримінального процесу

Кафедра оперативно-розшукової діяльності

**СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ
НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

Матеріали круглого столу

Київ, 7 жовтня 2011 р.

Київ

Видавець Ліпкан О.С.

2011

УДК 343.123.12
ББК Х 629.3
С 765

С 765 **Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України** : матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня, 2011 р.). — К.: ФОП Ліпкан О. С., 2011. — 168 с.

ISBN 978-966-2439-27-4

У збірнику знайшли відображення результати науково-практичного пошуку професорсько-викладацького складу, ад'юнктів і здобувачів Національної академії внутрішніх справ та інших вищих навчальних закладів щодо бачення актуальних проблем становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України.

Збірник розрахований на викладачів, здобувачів, слухачів і студентів навчальних закладів юридичного профілю, а також працівників органів державної влади.

Статті викладено в авторській редакції.

УДК 343.123.12
ББК Х 629.3

ЗМІСТ

НОВА ПАРАДИГМА У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ	12
<i>Шакур Василь Іванович, перший проректор НАВС з навчальної роботи, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України</i>	
КОНТРОЛЬ СУДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	14
<i>Середа Григорій Порфирович, Заступник Генерального прокурора України, доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	19
<i>Богатирьов Іван Григорович, доктор юридичних наук, професор Халимон С.І., кандидат юридичних наук</i>	
ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	22
<i>Кислий Анатолій Михайлович, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник</i>	
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ І СЛІДЧІ ДІЇ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І РОЗБІЖНІСТЬ (ГНОСЕОЛОГІЧНА І ПРАВОВА ПРИРОДА).....	24
<i>Шумило Микола Єгорович, доктор юридичних наук, професор Заслужений діяч науки і техніки України</i>	

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ ДІЇ ЯК ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ	30
<i>Лук'янчиков Євген Дмитрович, доктор юридичних наук, професор, Лук'янчиков Борис Євгенович, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ВИКОРИСТАННЯ У ДОКАЗУВАННІ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	33
<i>Галаган Володимир Іванович, професор кафедри галузевих правових наук факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор</i>	
НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ	37
<i>Удалова Лариса Давидівна, начальник кафедри кримінального процесу НАВС доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, Горелкіна Кіра Георгіївна, старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук,</i>	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕДОТОРКАНОСТІ СУДДІ	39
<i>Карпов Никифор Семенович, професор кафедри кримінального процесу НАВС, доктор юридичних наук, професор</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	43
<i>Никифорчук Дмитро Йосипович, начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, доктор юридичних наук, професор, Заблюцька Олена Юріївна, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник</i>	
РОЛЬ І МІСЦЕ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНІЙ ЮСТИЦІЇ	45
<i>Горбачевський Віталій Якович, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін НАВС доктор юридичних наук, доцент</i>	
ПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ — КРОК ВПЕРЕД ЧИ НАЗАД?	48
<i>Азаров Юрій Іванович, професор кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ	51
<i>Гринчак Володимир Миколайович, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
<i>Гринчак Ярослав Володимирович, здобувач кафедри адміністративної діяльності НАВС, начальник відділу Робочого апарату Укрбюро Інтерполу</i>	
ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРО ДОЗВІЛ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ В ПРОЕКТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	54
<i>Письменний Дмитро Петрович, професор кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПОЄДНАННЯ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ОГЛЯДУ ПРОЕКТУ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	57
<i>Василинчук Віктор Іванович, професор кафедри ОРД та СТ ННІПКМ НАВС, кандидат юридичних наук, доцент, Калюк Олексій Миколайович, заступник начальника ННІПКМ НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО- ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ (ЗА НОВОЮ РЕДАКЦІЄЮ КПК УКРАЇНИ)	58
<i>Ніколаюк Сергій Ігорович, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	60
<i>Рожнова Вікторія Василівна, професор кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	62
<i>Савицький Дмитро Олександрович, професор кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент</i>	

ПРАВОВІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД ЗМАГАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ...	65
<i>Яновська Олександра Григорівна, професор кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент,</i>	
НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ ДІЇ: ТАК ЧИ НІ.....	66
<i>Омельченко Олександр Євгенійович, професор кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	69
<i>Корчовий Микола Михайлович, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ДЕЯКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЕКТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	70
<i>Дерев'янюк Павло Васильович, начальник кафедри ОРД та СТ ННІПККМ НАВС, кандидат юридичних наук, Алексійчук Микола Миколайович, начальник ННІПККМ НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЩОДО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	72
<i>Козаченко Олександр Іванович, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник</i>	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	75
<i>Мінченко Сергій Іванович, докторант кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник</i>	
ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	77
<i>Ольшєвський Костянтин Миколайович, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	

ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	79
<i>Татаров Олег Юрійович, заступник начальника Головного слідчого управління МВС України, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ.	83
<i>Костюченко Олена Юріївна, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук</i>	
НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: КРОК УПЕРЕД АБО НІВЕЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	85
<i>Чистолінов О.М., заступник начальника кафедри оперативно-розшукової діяльності ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, кандидат юридичних наук, Черков В.О., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, кандидат юридичних наук</i>	
ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗКРИТТЯ ВБИВСТВ ПРИ ВИЯВЛЕННІ НЕВПІЗНАНОГО ТРУПА	87
<i>Климчук Михайло Павлович, доцент кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук,</i>	
ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ В КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ІНШИХ КРАЇН.	90
<i>Степанов Олег Станіславович, доцент кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук</i>	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ «ЗА ГАРЯЧИМИ СЛІДАМИ»	92
<i>Поливода Вадим В'ячеславович, старший викладач кафедри ОРД НАВС, кандидат юридичних наук, Мишко Владислав Володимирович, ад'юнкту кафедри ОРД НАВС</i>	

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ	94
<i>Хабло Оксана Юріївна, старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук</i>	
ЗАСАДИ НЕГЛАСНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	96
<i>Чурікова Ірина Володимирівна, старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук</i>	
МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ	97
<i>Мельник Оксана Вікторівна, доцент кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук</i>	
РОЛЬ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ У НЕГЛАСНОМУ РОЗСЛІДУВАННІ	99
<i>Демедюк Тетяна Сергіївна, викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук</i>	
РОЛЬ І МІСЦЕ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	103
<i>Конюшенко Яна Юріївна, викладач кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук,</i>	
ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	104
<i>Форостяний Андрій Володимирович, старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ЗА ПРОЕКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	107
<i>Тарасенко Олег Сергійович, викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук</i>	
НЕГЛАСНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО, ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (ОПЕРАТИВНИХ) ДІЙ	108
<i>Малкін В.Ю., викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка</i>	

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПОВТОРНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ.....	111
<i>Літвін Валерій Валерійович, начальник УМВС в Херсонській області кандидат юридичних наук</i>	
ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПРОТИДІІ ХАБАРНИЦТВА	114
<i>Коряк Валерій Володимирович, начальник Департаменту ДСБЕЗ МВС України Сливенко Вадим Роландович, перший заступник начальника Департаменту ДСБЕЗ МВС України</i>	
ОЦІНКА СЛІДЧИМ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЗА ПРОЕКТАМИ КПК УКРАЇНИ.....	116
<i>Коваленко Світлана Сергіївна, суддя Вищого господарського суду України</i>	
ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	120
<i>Злагода Ольга Валеріївна, ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, Круглий Андрій Іванович, здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС</i>	
НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ ТА ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ	122
<i>Гумен Володимир Зіновійович, здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, начальник Управління внутрішньої безпеки в м. Києві Департаменту внутрішньої безпеки України, Конюшков Андрій Анатолійович, викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук</i>	
СПІВВІДНОШЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ НАУКИ ОРД	124
<i>Присяжний Максим Вікторович, ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС</i>	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ВИКОРИСТАННІ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ГРОМАДЯН ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	126
<i>Редька Віталій Вікторович, ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС</i>	
УЧАСТЬ АДВОКАТА У НЕГЛАСНОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....	127
<i>Савицька Світлана Леонідівна, здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ	130
<i>Терещенко Юлія Василівна, ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	132
<i>Щерба Вікторія Миколаївна, ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ОТРИМАНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИ ЗАТРИМАННІ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ.....	136
<i>Ангеленюк Анна-Марія Юрїївна, ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАНЬ ЩОДО НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ .	139
<i>Бойко Ольга Євгенівна, ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
СТАТУС ОСОБИ ПРИ ВИКОНАННІ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	141
<i>Бондаренко Ігор Паєлович, здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС</i>	
ЩОДО СТАТУСУ ОСІБ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	144
<i>Гайовий Олександр Миколайович, здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС</i>	
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ЯК ПРАВОВА ФОРМА ДЕРЖАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	146
<i>Дрозд Олена Яківна, ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
НОВИЙ ПРОЕКТ КПК УКРАЇНИ: НАБЛИЖЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЧИ «ЗНУЩАННЯ» НАД ПРОЦЕСУАЛЬНОЮ САМОСТІЙНІСТЮ СЛІДЧОГО?	148
<i>Мірковець Дмитро Михайлович, здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ЗАЯВНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	151
<i>Рибалко Жанна Леонідівна, здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ПОНЯТОГО	154
<i>Карпова Єлизавета Никифорівна, магістр Національної академії прокуратури України</i>	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ТА КОМІСІЙНОЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	157
<i>Карпова Світлана Аркадіївна</i>	
НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ ДІЇ У ПРОЕКТІ НОВОГО КПК УКРАЇНИ.....	160
<i>Погорецький Микола Анатолійович, завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України</i>	

НОВА ПАРАДИГМА У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

*ШАКУН Василь Іванович,
перший проректор НАВС з навчальної роботи,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України*

В умовах кризових політичних процесів та глибокого соціального розшарування, зволікання з назрілими модернізаційними змінами, злочинність становить серйозну загрозу суспільно-економічному розвитку держави. Вона стала одним із негативних чинників, який суттєво впливає на ефективність діяльності органів державної влади, підриває стабільність і систему правопорядку, захищеність прав, свобод і законних інтересів громадян.

Злочинність продовжує формувати систему протиправних переваг у доступі до влади, матеріальних ресурсів і благ, унеможливлувати вільну ринкову конкуренцію, порушуючи принципи демократії та соціальної справедливості.

Згідно з результатами проведених наукових досліджень, соціологічних опитувань та з висновками незалежних експертів, масштаби криміналізації та корумпованості влади мають тенденцію до невпинного зростання, сягаючи критичної межі, за якою настає втрата важелів керування державою з боку легітимної влади, розпад державних інститутів та припинення демократичного розвитку суспільства.

Вкрай загрозливим є високий рівень насильницьких та корисливо-насильницьких злочинів, зокрема таких особливо небезпечних, як убивство на замовлення, викрадення людей, бандитизм, розбій та грабїж. Великою мірою це є наслідком незавершеності реформ у сфері забезпечення конституційних прав і свобод громадян, відсутності стратегічної антикримінальної політики в державі та необхідної спільної політичної волі до ефективної протидії тотальній криміналізації суспільства і держави.

Протиправні схеми пронизують сферу господарської діяльності, правоохоронні органи та суди. Корупція охопила всі ланки органів державної влади та місцевого самоврядування. Значно ускладнює криміногенну ситуацію протиправна діяльність численних організованих груп та злочинних організацій з корупційними і транснаціональними зв'язками.

Особливо тривожним показником є щорічне зростання розриву між кількістю заяв та повідомлень про злочини і числом зареєстрованих злочи-

нів. Реальний рівень злочинності в Україні значно перевищує офіційні показники, що не дає змоги адекватно протидіяти їй. Існуюча в Україні система реєстрації злочинів спотворює реальну картину стану злочинності, підбиває довіру громадян до влади. Уже сьогодні кількість заяв і повідомлень про злочини досягла критичної межі і сягає майже 3,5 млн. в рік. Тим часом, на цьому фоні збільшується розрив між кількістю заяв та повідомлень про злочини та реально порушеними кримінальними справами. Щороку судами притягаються до відповідальності з відбуттям покарання в установах відбування покарань не більше 7 % осіб від загальної кількості повідомлень про злочини.

Оцінки криміногенної ситуації в державі нерідко несуть необ'єктивний та невинувато оптимістичний характер, а існуюче нормативно-правове регулювання оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ не сприяє їх ефективній діяльності і не забезпечує реальну протидію злочинності. Механізм залучення осіб до конфіденційного співробітництва громіздкий, носить формально бюрократичний характер і має неефективний результат. Нормативно-правова база сприяння осіб оперативно-розшуковій діяльності ґрунтується на застарілих підходах і не враховує сучасні зміни у суспільній та інформаційній сферах.

Представлений нині для обговорення проект Кримінально-процесуального кодексу України містить низку нових правових норм, які раніше лише декларувалися владою, були присутні у працях вчених та міжнародних документах. Без перебільшення можна говорити про те, що у разі ухвалення Кодексу Верховною радою України і набуття чинності, він послужить відправною точкою не тільки для реформ правозастосовчих органів, але і всієї системи кримінальної юстиції. З огляду на тему нашого круглого столу, саме негласні слідчі (розшукові) дії складають нову парадигму у досудовому розслідуванні. Зазначена глава викликає сьогодні найбільше дискусій, невирішених питань і сумнівних положень. На наш погляд, недопустимо розширено коло осіб, які приймають рішення про проведення негласних слідчих дій. Водночас, не враховано цілий ряд обставин, які реально виникають на практиці щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого. Викликає безліч запитань параграф, який визначає процедуру втручання у приватне спілкування, і це на фоні того, що існує відповідне рішення Пленуму Верховного суду України з цього питання. Тим часом, слід подякувати ініціаторам проведення круглого столу, який, сподіваюсь, покладе початок системній науковій дискусії, що має у підсумку виробити науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення відповідного розділу проекту Кримінально-процесуального кодексу.

Адекватно цим зазначеним пропозиціям має трансформуватися субординаційна логіка всього комплексу взаємодії у системі оперативно-розшукової діяльності. Фактично, мова повинна йти про розробку основних засад теорії негласних слідчих (розшукових) дій, створення нормативно-правової бази такої діяльності, зміну системи підготовки кадрів для підрозділів, які будуть здійснювати негласні слідчі дії.

У цілому, порушені проблеми давно дискутуються серед науковців і практиків. Проте, тягар хибних уявлень про форми і методи негласного розслідування, які формувалися десятиліттями, перетворили прикладну науку у псевдонаукові судження. Зрештою, мова повинна йти про реабілітацію розшукової роботи в кращих її зразках.

Проблеми розвитку теоретичної думки, адекватності наукового аналізу нової парадигми досудового розслідування в контексті сучасних міжсистемних трансформацій мають базуватися на науковому синтезі кримінального процесу, теорії права, криміналістики, криміналістичної кібернетики, юридичної психології. Вони на порядок складніші. Якісне оновлення апарату наукових досліджень, зокрема методологічних підходів, можливе лише на нових світоглядних засадах. Власне, оновлення світоглядних постулатів — це той фундамент, на якому в умовах міжсистемних трансформацій започатковується якісно нова, адекватна новому етапу суспільних трансформацій, система наукових знань в галузі негласних слідчих (розшукових) дій.

КОНТРОЛЬ СУДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

***СЕРЕДА Григорій Порфірович,
Заступник Генерального прокурора України,
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України***

У Конституції України встановлено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (ч. 2 ст. 29); — кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання (ч. 5 ст. 29); — не допускається проникнення до житла чи до іншого во-

лодіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду (ч. 2 ст. 30); — кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31); — кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55).

Підстави та порядок реалізації суддею вказаних повноважень визначені у Кримінально-процесуальному кодексі України (далі — КПК). Відповідно до КПК, суддя за поданням органу дізнання, слідчого, узгодженого з прокурором, або самого прокурора приймає рішення про: 1) обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою (ст.ст. 165–2, 165–3); 2) поміщення обвинуваченого у медичний заклад для проведення стаціонарної судово-медичної або судово-психіатричної експертизи (ст. 205); 3) накладення арешту на вклади обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії (ч. 1 ст. 126); 4) усунення захисника від участі у справі (ч. 3 ст.61–1); 5) поміщення у приймальник-розподільник для дітей неповнолітньої особи, яка підозрюється у вчиненні суспільно небезпечного діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачене покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років (ч. 1 ст.7–3); 6) застосування тимчасового арешту та арешту з метою екстрадиції особи (ст.ст.462, 463); 7) визначення строку, протягом якого обвинувачений і його захисник повинні ознайомитися з матеріалами справи; 8) проведення таких слідчих дій: — обшук житла або іншого володіння особи (ч. 5 ст. 177); — виїмка матеріальних носіїв секретної інформації та документів, що становлять банківську таємницю (ч. 3 ст. 178); — примусова виїмка із житла чи іншого володіння особи, виїмка документа виконавчого провадження, виїмка оригіналів первинних фінансово-господарських та бухгалтерських документів (ч. 4 ст. 178); — огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 190); - накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187, ч. 1 ст. 187–1).

Крім того, суддя розглядає у досудовому провадженні скарги заінтересованих осіб на рішення органу дізнання, слідчого, прокурора про:!) відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування (ст. 52–5); 2) затримання особи за підозрою у вчиненні злочину (ч.ч. 7, 8 ст. 106); 3) відмову в порушенні кримінальної справи (ст.ст. 236–1, 236–2); 4) закриття кримі-

нальної справи (ст.ст. 236–5, 236–6); 5) порушення кримінальної справи (ст. ст. 236–7, 236–8); 6) екстрадицію особи (ст. 468).

Отже, йдеться про два види судового контролю за діяльністю органів дізнання, слідчого та прокурора: 1) суд надає дозвіл на застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих дій, які обмежують конституційні права та свободи особи під час досудового провадження; 2) суд розглядає скарги на деякі процесуальні рішення органів досудового розслідування.

У Концепції реформування кримінальної юстиції України, яка затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311, поставлене завдання вдосконалити процедуру судового контролю за досудовим розслідуванням. Ознайомлення зі змістом статей КПК, у яких визначений порядок здійснення судом контролю за процесуальними діями та рішеннями органів дізнання, слідчого, прокурора, дає підстави для висновку, що до деяких із них доцільно внести суттєві зміни та доповнення.

1. Необхідно розширити межі судового контролю. Відсторонення обвинуваченого від посади має провадитися не з санкції прокурора чи його заступника (ст. 147 КПК), а за рішенням суду. Також слід передбачити у ст. 126 КПК, що до суду можна оскаржити постанову органу дізнання, слідчого про накладення арешту на цінності та інше майно обвинуваченого, підозрюваного або осіб, які за законом несуть матеріальну відповідальність за його дії.
2. Згідно з ч. 2 ст. 165–2, ч. 5 ст. 177, ч. 4 ст. 178, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 190, ч. 2 ст. 205 КПК, за наявності підстав застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих дій, які обмежують права особи, передбачені ст.ст. 29, 30, 31 Конституції України, орган дізнання, слідчий за погодженням прокурора чи особисто прокурор вносять подання до суду. Однак КПК не містить ніяких вимог щодо змісту цього процесуального документу. Такі вимоги визначені тільки у постановвах Пленуму Верховного Суду України №4 від 25 квітня 2003 р. «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту й продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства», № 2 від 28 березня 2008 р. «Про деякі питання застосування судами з України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства». На наш погляд, вимоги до змісту подання органу дізнання,

слідчого про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, проведення слідчих дій, слід визначити у КГТК.

3. У ч. 3 ст. 178 КПК не вказано, у якому порядку суддя має виносити постанову про проведення таких слідчих дій, як виїмка матеріальних носіїв секретної інформації та документів, що містять банківську таємницю. Позитивно вирішено це питання у ч.4 ст. 178 КПК щодо прийняття суддею рішення про надання згоди на проведення примусової виїмки із житла чи іншого володіння особи, виїмки документа виконавчого провадження, виїмки оригіналів первинних фінансово-господарських документів. Як зазначено у цій нормі, такі слідчі дії проводяться за вмотивованою постановою судді, яка виноситься з додержанням порядку, встановленого ч. 5 ст. 177 КПК. Вважаємо, що ч. 3 ст. 178 КПК також потрібно доповнити положенням, що виїмка матеріальних носіїв секретної інформації та документів, що містять банківську таємницю, проводиться лише за вмотивованою постановою судді, яка виноситься з додержанням порядку, встановленого ч. 3 ст. 177 КПК.
4. У ч. 1 ст. 126 КПК зазначено, що виключно за рішенням суду проводиться накладення арешту на вклади обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії. У цій нормі не визначений порядок прийняття судом такого рішення. Тому пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 126 КПК положенням, що слідчий повинен одержати згоду від суду на здійснення арешту на вклади у порядку, аналогічному до встановленого ч. 3 ст. 177 КПК для проведення обшуку у житлі або іншому володінні особи.
5. Відповідно до ч. 4 ст. 236–7 КПК суд приймає до розгляду скаргу на постанову про порушення кримінальної справи протягом усього часу перебування справи у провадженні органу дізнання, слідчого, прокурора до моменту закінчення досудового слідства. У п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України № 6 від 4 червня 2010 р. «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора» роз'яснено, що моментом закінчення досудового слідства слід вважати складання протоколу про оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому матеріалів справи.

Зміст ч. 4 ст. 236–7 КПК викликає заперечення тому, що розгляд суддею скарги на постанову про порушення кримінальної справи може відбуватися і після пред'явлення особі обвинувачення. Скасування судом постанови

про порушення справи призводить до того, що фактично скасовується і постанова про притягнення як обвинуваченого. Разом з тим. Рішенням Конституційного Суду України № 3-рп від 30 січня 2003 р. (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) визнано таким, що відповідає Конституції України положення ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК, згідно з яким скарги на постанови слідчого, прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті.

На наш погляд, суд повинен розглядати скаргу на постанову про порушення кримінальної справи тільки до притягнення особи до кримінальної відповідальності. Як роз'яснив Конституційний Суд України у Рішенні № 9-рп від 27 жовтня 1999 р. (справа про депутатську недоторканність) таке притягнення, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення. Пропонуємо ч. 4 ст. 236–7 КПК викласти таким чином: «Суд приймає до розгляду скаргу на постанову про порушення кримінальної справи до моменту пред'явлення особі обвинувачення».

6. У ч. 4 ст. 236–8 КПК зазначено, що у постанові про відкриття провадження за скаргою суддя вирішує питання про доцільність зупинення слідчих дій на час її розгляду. Однак підстави прийняття такого рішення не визначені. Тому слід доповнити ч. 4 ст. 236–8 КПК положенням, що суддя при відкритті провадження за скаргою вправі прийняти рішення про зупинення слідчих дій на час розгляду скарги, якщо вважає, що при їх проведенні може бути завдана шкода конституційним правам та інтересам певної особи.
7. Відповідно до ч. 16 ст. 236–8 КПК, одним із рішень, яке приймає суддя за результати розгляду скарги на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи, є винесення мотивованої постанови про її скасування. Оскільки така постанова перешкоджає подальшому провадженню у справі, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 383 КПК можна прийти до висновку, що заінтересовані особи мають право оскаржити її у касаційному порядку.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

*БОГАТИРЬОВ Іван Григорович,
доктор юридичних наук, професор*

*ХАЛИМОН С.І.,
кандидат юридичних наук*

На сучасному етапі побудови в Україні демократичної, правової держави важливого значення набуває реформа кримінально-процесуального законодавства. У юридичній науці мабуть немає більш складної і важливої проблеми, ніж дискусії щодо підготовки нового кримінально-процесуального кодексу, проблеми якої активно дебатуються вченими-юристами та практиками.

У контексті реформи кримінально-процесуального законодавства особливої уваги заслуговує правова регламентація здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах позбавлення волі. Згідно ст. 44 проекту Кримінального процесуального кодексу України (станом на 01.07.2011 р.) оперативні підрозділи Державної пенітенціарної служби України (далі ДПтС України) здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора.

Згаданим законопроектом пропонується внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі Закон), частина таких змін стосується проведення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами ДПтС України. Перш за все у Законі змінено назву центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань згідно Указу Президента України № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади».

Між тим незважаючи на позитивні зміни, які можуть суттєво вплинути на ефективність проведення оперативно-розшукової діяльності у місцях позбавлення волі, непрофесіоналізм законотворення стає все більш відчутним. Розробники проекту допустились ряду помилок. По-перше, змінюючи редакцію ст. 8 закону «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» у п.2 ч.1 залишають поза увагою оперативні підрозділи ДПтС України щодо права проведення контрольованого постачання та контрольованої і оперативної закупівлі товарів, предметів та речовин, у тому числі

заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

Серед органів, які мають право здійснювати оперативну закупку наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів вказані нормативно-правові акти не передбачають такого суб'єкта ДПтС України.

Зазначене суттєво обмежує можливості оперативних підрозділів органів і установ виконання покарань щодо проведення дієвих заходів по боротьбі із наркозлочинністю у місцях позбавлення волі. З метою урегулювання вказаної проблеми, вважаємо необхідним внести зміни до п.2 ч.1 ст. 8 проекту змін до Закону.

По-друге, наступний суттєвий недолік виявлений нами при аналізі запропонованих змін, стосується строків ведення оперативно-розшукових справ. Оперативні підрозділи органів і установ на загальних підставах відповідно до ст.ст. 6 та 9 Закону мають право при наявності достатніх підстав заводити оперативно-розшукові справи відносно осіб, які готуються до вчинення злочину. У законопроекті пропонується пункт 4 частини першої ст. 9–1 викласти в такій редакції:

- 4) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, — до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше шести місяців.

Частина друга та третя передбачає можливість продовження строків ведення оперативно-розшукових справ до 12 та 18 місяців, але нажалі автори законопроекту знову залишають поза увагою оперативні підрозділи ДПтС України. З викладеного випливає, що всі інші оперативні підрозділи мають право на продовження строків ведення оперативно-розшукових справ, а оперативні підрозділи ДПтС України — ні!

У зв'язку з цим вважаємо за потрібне ч.2 та 3 ст. 9–1 викласти у такій редакції:

«За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у підготовці тяжкого та особливо тяжкого злочину строк ведення справи може бути продовжений до 12 місяців начальниками головних, самостійних управлінь Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України, головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України та податкової міліції Державної податкової служби України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, **Державної пенітенціарної служби України**, регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального орга-

ну виконавчої влади у справах охорони державного кордону, територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Головою Державної прикордонної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України або їх заступниками за погодженням з Генеральним прокурором України, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя і прирівняними до них прокурорами, їх заступниками. Продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, в рамках якої проводяться заходи, передбачені частиною четвертою статті 8 цього Закону та пунктом 6 частини другою статті 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», здійснюється без погодження прокурора.

Подальше продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, але не більш як до 18 місяців, може бути здійснено Міністром внутрішніх справ України, Головою Служби безпеки України, першим заступником Голови Державної податкової служби України — начальником податкової міліції, а також Головою Державної прикордонної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України та начальником Управління державної охорони України за погодженням з Генеральним прокурором України або його заступником, **Головою Державної пенітенціарної служби України або його заступником.** Продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, в рамках якої проводяться заходи, передбачені частиною четвертою статті 8 цього Закону та пунктом 6 частини другою статті 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», здійснюється без погодження прокурора».

Запропоновані нами зміни до Прикінцевих положень проекту Кримінального процесуального кодексу України дозволять оперативним підрозділам органів і установ виконання покарань ДПтС України виконувати завдання оперативно-розшукової діяльності у рівних умовах із іншими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності.

ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

*КИСЛИЙ Анатолій Михайлович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник*

Сучасна стратегія і тактика боротьби зі злочинністю, наукові положення і досвід роботи оперативних служб включають у предмет оперативно-розшукової тактики елементи організації і планування оперативно-розшукових заходів як у сфері діяльності оперативних служб, так і в сфері використання окремо взятих засобів і методів стосовно до вирішення завдань кримінального процесу .

Одним з важливих і складних питань є використання осіб — конфіденційних носіїв інформації в кримінальному процесі як свідків. Наразі поширена думка, що секретне повідомлення доказової сили взагалі не має. Воно може бути поштовхом до збирання доказових матеріалів для перевірки. Відповідно до цього практично не використовуються в кримінальному процесі і свідчення конфідентів. У такій ситуації оперативні підрозділи неминуче будуть змушені, виконуючи поставлені перед ними завдання, постійно вдаватися до різного роду хитрощів, щоб обійти законні шляхи, котрі не відповідають сучасним адекватним формам протидії злочинності. Змушуючи оперативні апарати діяти в суворих рамках сучасного неефективного законодавства, неминуче будемо підштовхувати їх таким законодавчим регулюванням на постійне порушення законності.

В Україні пошуки найприйнятніших рішень аналізованої проблеми, безумовно, тривають. Зокрема, дуже характерна й поширена точка зору, згідно з якою з метою приховування даних про особу, яка надала допомогу в підготовці та проведенні оперативно-розшукових заходів, від її імені учасником кримінального процесу має виступати оперативний працівник, який представляє слідству та суду матеріали, документи й технічні носії інформації.

Проводячи контент-аналіз чинного законодавства, ми змушені констатувати, що в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» відсутні будь-які згадування про те, на яких підставах і за яких умов особи, які надають сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності, можуть приймати участь у гласному кримінальному судочинстві, тобто, не розроблено механізму розсекречування відомостей про осіб, які сприяли чи сприяють ОРД на конфіденційній основі.

Ми вважаємо, що в законі необхідно передбачити два варіанти умов розсекречування спецпарату:

- згода сприяючих осіб, отримана в письмовій формі;
- у випадках, передбачених законом.

Перша умова означає, що певна особа має право позбавити себе привілеїв конфіденційності добровільно, що підтверджується письмовим документом. У цьому випадку повинні передбачатися заходи безпеки, що виключають фізичну розправу з даною людиною її оточенням. Такого роду ситуація може виникнути в тих випадках, коли є потреба в доказуванні в кримінальних справах, а без вказівки на джерело доказів винність підсудних установа бути не може. Така точка зору не є новелою автора, вона досить часто розроблялася у фаховій оперативно-розшуковій літературі.

Друга умова означає розробку на законодавчому рівні сталого списку обставин, коли держава в особі оперативних підрозділів змушена використовувати допомогу конфідентів. Цей список повинен бути нормативно закріпленим і розширенню, тлумаченню чи доповненню не повинен підлягати. Положення кримінально-процесуального закону вимагають не тільки процедурної конкретизації умов і порядку залучення до матеріалів кримінальної справи показань конфідента, але й ухвалення в цьому контексті рішень, пов'язаних насамперед, із його забезпеченням.

Пріоритет букви закону над практичною навичкою оформлення процесуального документа в сучасних умовах розбудови правової держави та цивілізованого кримінального судочинства дозволяє забезпечити підвищений захист прав і свобод осіб. КПК України, розроблений на основі положень чинної Конституції, передбачає абсолютно революційне перетворення в процедурі допиту особи, якій забезпечується безпека.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ І СЛІДЧІ ДІЇ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І РОЗБІЖНІСТЬ (ГНОСЕОЛОГІЧНА І ПРАВОВА ПРИРОДА)

*ШУМИЛО Микола Єгорович,
доктор юридичних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України*

Поданий на обговорення науковцям і практикам проект КПК України, розроблений робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010 року №820/2010 запроваджує відмінну від існуючої ідеологію досудового провадження. По суті розслідування включає проведення слідчих дій і оперативно — розшукових заходів. В проекті КПК вони відповідно називаються слідчі (розшукові) і негласні (розшукові) дії (гл.20 і 21) [1]. Їх назва не є коректною. В процесуальній літературі і чинному законодавстві проводиться чітке розмежування між слідчими, оперативно — розшуковими і розшуковими діями. Тому по тексту статті буду вживати загальноновизнану термінологію: «слідчі дії» і «оперативно — розшукові заходи». Відтак, маємо проблему. Настільки це доцільно і обґрунтовано? Чи досудове розслідування буде більш ефективним у встановленні фактів і обставин вчинення злочину, чи надійно охоронятимуться і захищатимуться права фізичних і юридичних осіб? В науковій і навчальній літературі радянського періоду загальноновизнаною була позиція про те, що оперативно — розшукову і кримінально — процесуальну діяльність змішувати небезпечно. Наприклад, А.Я.Дубинський вказував, що «зрощування цих двох функцій неприпустимо, оскільки воно може негативно позначитися на оцінці доказів, об'єктивності розслідування, формуванні висновків у кримінальній справі...» [2]. Причиною такого явища були багато чисельні факти свавілля і беззаконня були в роки сталінських репресій 30–50 роках минулого століття. Але ж це мало місце в період функціонування політичної юстиції, яка «... не була ізольованою системою, а вписувалась в загальну структуру оперативної роботи, слідства, суду і виконання покарань» [3]. Як зазначали О.І.Трусов і В.М.Кудрявцев система політичної юстиції характеризувалася обособленням норм матеріального і процесуального права, наявністю загальносоюзного закону про контрреволюційні злочини, багато чисельними змінами до КПК, а також до відомчих нормативних актів, оскільки судова система була непридатною для боротьби з політичними противниками, тому створювалися спеціальні органи «двійки», «трійки», «особливі наради», які автономно управлялися верховними органами

політичної влади в умовах таємності[4]. Очевидно, такі явища наклали свій відбиток на формування кримінально — процесуального законодавства зразка 1958–1960 років. Попереднє розслідування мало заформалізований характер, дізнання унормовувалося як процесуальна діяльність, участь захисника в ньому була обмеженою, слідчі стали підвладними прокурорам і керівникам органів дізнання силових відомств, а їх самостійність і незалежність набула фіктивного характеру.

В КПК союзних республік практично про розшукову діяльність згадувалося лише у зв'язку з діяльністю органів дізнання. Так в ст. 103 КПК (1960 р.) говорилося, що на органи дізнання покладається прийняття оперативно — розшукових заходів з метою виявлення ознак злочинів і осіб, що його вчинили». В ст. 114 КПК (1960 р.) вказувалося, що « слідчий по справі, що знаходиться в його провадженні в праві давати органам дізнання доручення і вказівки про проведення розшукових і слідчих дій...» , в ст. 139 КПК (1960 р.) йшлося про те, що « Постанова про розшук обвинуваченого і обрання запобіжного заходу направляється у відповідні органи розшуку». На той час розшукові і оперативно — розшукові заходи регулювалися відомчими нормативними актами і були таємними. Використання їх результатів в основному мало опосередкований характер. Не зважаючи на це, оперативна робота органів внутрішніх справ і безпеки нерідко створювала передумови для ефективного попереднього розслідування.

Як правильно зазначає М.А.Погорецький термін оперативно-розшукова діяльність у законодавстві тих часів не вживався [5]. В умовах незалежної України політична і правова ситуація докорінним чином змінилася в тому числі і в сфері кримінального судочинства, яке поступово і з великими труднощами вибудовується відповідно до вимог міжнародних і європейських стандартів. В числі перших був прийнятий закон « Про оперативно — розшукову діяльність», запроваджено судовий контроль і прокурорський нагляд за законністю ОРД і досудовим розслідуванням, оскарження дій і рішень органів розслідування до суду, розширена участь захисника, рішення Європейського суду з прав людини визнано джерелом права і таке інше. На мою думку, в сучасних умовах завдання науки кримінального процесу полягає у формуванні концепції і на її основі наукової моделі досудового провадження, виходячи з реальної ситуації. Розслідування, як і інші види діяльності характеризуються такими структурними елементами як суб'єкти, мета, засоби, результат і сам процес, а також зовнішніми елементами — стадії, етапи, види провадження (підготовче, юрисдикційне і виконавче), що утворює її цілісне розуміння як органічної єдності почуттєво — практичної і теоретичної форми [6]. Виходячи з цього природно виникає потреба у обґрунтуванні функ-

ціонального призначення оперативно — розшукових заходів і слідчих дій та яким чином це вплине на формування інших інститутів досудового провадження і форму кримінального судочинства в цілому. Очевидно, треба чітко визначитися з метою досудового розслідування. Не вдаючись до дискусії щодо цієї проблеми, зазначу, що вона, на мій погляд, полягає у всебічності, повноті і об'єктивності встановлення фактів і обставин кримінальної справи і прийнятті на цій основі попередніх процесуальних рішень. Слід мати на увазі, що шлях до мети лежить через засоби її досягнення, в числі яких належне місце відводиться оперативно — розшуковим заходам і слідчим діям. Без чітко визначених засобів мета втрачає свою реальність. Треба також взяти до уваги, що досягнення цілей у досудовому провадженні обумовлене низкою труднощів об'єктивного та суб'єктивного характеру. Так, з одного боку необхідно відпрацювати ефективний правовий механізм розкриття злочинів, що включає встановлення події злочину, осіб, що його вчинили, а з іншого — існує нагальна необхідність забезпечення реалізації прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та інших учасників процесу.

Як слушно зазначає Шейфер С. А. «Складність законодавчого вирішення даного завдання обумовлена тим, що ці заходи по своїй природі антагоністичні і добитися їх узгодження і взаємодії надто складно» [7]. До числа об'єктивних чинників, що ускладнюють процес розслідування, слід також віднести і те, що діяльність органів дізнання, слідчого складається із сукупностей окремих діяльностей, що мають свій самостійний предмет. Вони об'єднані спільною метою, зміст якої визначається конкретними умовами діяльності [8]. Видається, що на першому плані має місце пізнавальна діяльність, яка полягає у виявленні, збиранні і оціненні інформації про подію злочину, в побудові і перевірці версій, пошуку недостатньої інформації. До числа напрямків діяльності органів розслідування слід також віднести правозастосовну, конструктивну, організаційну, виховну і профілактичну. Розслідування також включає розшукову діяльність, яка направлена на виконання непроцесуальних дій, потреба в яких виникає в ході розслідування кримінальної справи.

Як відомо, для органів дізнання та слідчого подія злочину це явище, що мало місце в минулому. Тому відтворення картини злочинного діяння здійснюється на основі залишених слідів. Виявити їх і закріпити способами, передбаченими кримінально-процесуальним законом не завжди можливо, особливо коли злочини вчинюються завуальовано і професійно підготовленими особами. Тому пошук джерел інформації вимагає проведення активних розшукових заходів. На дану обставину звертали увагу ще дореволюційні юристи. Так А.А.Квачевський писав: «Діяльність по дізнанню (воно включа-

ло розшукову діяльність) вимагає поспішності, швидкості, щоб застигнути своєчасно гарячі сліди злочину і винуватості, вона завжди має бути таємною, навпаки діяльність слідчого вимагає уваги і обережності, його розпорядження повинні опиратися на тверді підстави, на безпомилкові висновки, що випливають з обставин справи і тому не можуть бути поспішними...» [9]. У зв'язку з істотною зміною структури злочинності, підвищення рівня її професійності чинний КПК України був доповнений нормами, які прямо приписують використання оперативно-розшукових заходів для вирішення завдань кримінального судочинства. Так ст. 97 КПК передбачає перевірку заяв і повідомлень про злочини шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності. У ст. 66 КПК йдеться про доручення підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі. В КПК України (1960 р.) ст. 103 на органи дізнання покладає вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що їх вчинили, а ст.114 КПК передбачає можливості слідчого давати органам дізнання доручення і вказівки про проведення розшукових дій.

Особливістю пізнавальної діяльності при розслідуванні злочинів є і те, що нерідко органам розслідування приходиться долати протидію з боку осіб, які вчинили злочини та намагаються знешкодити сліди, ухилитися від слідства і суду. Це передбачає проведення різного роду розшукових дій, направлених на виявлення злочинців і об'єктів, що можуть мати доказове значення.

В сучасних умовах не можна не враховувати і те, що нерідко ускладнюється розслідування злочинів тим, що вони вчинюються особами, що володіють методами оперативно-розшукової діяльності, тому ретельно їх готують і маскують сліди злочинів. У зв'язку з цим М.А.Погорецький зазначає «Вивчення правозастосовної практики свідчить про стійку тенденцію зростання використання матеріалів ОРД для потреб кримінального судочинства. Так, якщо у 1994 році матеріали ОРД використовувались лише у 52%, то у 2000–2007 р. р. — у понад 90% кримінальних справ, розслідуваних органами СБ України, і понад 85% кримінальних справ, розслідуваних органами прокуратури, МВС, ДПА України. 100% кримінальних справ про тяжкі неочевидні злочини, вчинені організованими угрупованнями, розслідуються з використанням матеріалів ОРД [10]. За даними російських дослідників 60–70% злочинів розкриваються при застосуванні оперативно-технічних заходів [11].

Це ще раз підкреслює значимість розшукових заходів в структурі досудового провадження у кримінальному судочинстві.

Оперативно-розшукова діяльність має більш широкі пізнавальні завдання ніж кримінальне судочинство. В ході ОРД вживаються заходи щодо попередження, розкриття злочинів, встановлення осіб, що їх вчинили, або таких, що готуються до їх скоєння, виявлення майбутніх свідків, потерпілих, місце знаходження предметів і документів, що будуть мати доказове значення. Наявність у розпорядженні уповноваженої особи фактичних даних про вказані факти і обставини створює передумови для більш ефективних результатів проведених слідчих дій. На мій погляд, є раціональною ідея розробників проекту КПК про організацію і керівництво оперативно-розшуковими і слідчими діями особою, що буде вести розслідування. У зв'язку з цим виникне потреба у створенні спеціальних оперативно-розшукових підрозділів, які будуть працювати виключно в інтересах досудового провадження. Це буде сприяти оперативності, предметності і ефективності розслідування. Гадаю, що напрацьовані сучасною наукою і практикою правові механізми контролю і нагляду забезпечать законність такого формату розслідування. Нічого в цьому нового не має. Подібні моделі розслідування успішно функціонують, наприклад, в Республіці Молдова. Органічний взаємозв'язок оперативно — розшукової і кримінально — процесуальної діяльності поступово отримує визнання у вітчизняному кримінально — процесуальному законодавстві та в законі «Про оперативно — розшукову діяльність». Зокрема, в п. 2 ст. 10 закону «Про оперативно — розшукову діяльність» прямо вказується, що матеріалами оперативно — розшукової діяльності користуються для отримання доказів, як приводи та підстави для порушення кримінальної справи та проведення слідчих дій. Останні поділяються на підготовчий, забезпечувальний, пізнавальний і посвідчувальний етапи[12]. На сьогодні уже є домінуючою позиція в науці і законодавстві про те, що матеріали оперативно — розшукової діяльності при певних вимогах можуть використовуватися в якості підстав для проведення окремих слідчих дій, а також в опосередкованій формі для їх підготовки, організації і вибору тактики їх проведення [13].

Наразі постає закономірне питання який орган буде здійснювати досудове розслідування. Згідно з ст. 41 проекту КПК органами досудового розслідування є слідчі підрозділи Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, слідчі підрозділи органу, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. В ст. 43 проекту КПК вказується, що слідчий несе відповідальність за законність ті своєчасність здійснення процесуальних дій, а також проводить слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Крім того, слідчий віднесений до сторони обвинувачення, починає досудове розслідування, вносить за погодженням з прокурором повідомлення про підозру, а також складає обвинувальний акт, що затверджу-

ється прокурором. Не важко переконатися, що проект КПК скеровує слідчого на обвинувальну діяльність, яка заряджає його запропонованою моделлю досудового розслідування. Йому психологічно важко бути об'єктивним, неупередженим і самостійним. Це викликає серйозні сумніви в реалізації мети досудового провадження і створенні належних умов для судового розгляду кримінальної справи. Тому було б логічним ввести в число учасників досудового провадження суддю у справах по розслідуванню злочинів, тим більше, що в проект КПК передбачає наявність сторін обвинувачення і захисту.

На моє глибоке переконання діяльність по розслідуванню злочинів має системоутворюючий характер, в якому повинні бути збалансованими напрями по встановленню фактів і обставин вчинення злочину і охорони та захисту прав учасників процесу. Відтак нормативне визнання оперативно — розшукової діяльності складовою розслідування передбачає підсилення юстиційної функції, яка має судову природу, зокрема визнання доказів судовим органом, оскарження дій і рішень розслідування до суду, пред'явлення обвинувачення за участю прокурора, захисника та судового органу, що є безумовною підставою зміни існуючої форми кримінального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект КПК (з порівняльними таблицями), розроблений робочою групою при Президенті України // Закон і бізнес. — №26, від 25 червня 2011 року.
2. Дубинський А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы. — Киев, 1989 — с. 89.
3. Кудрявцев В.Н., Трусов А.И. Политическая юстиция в СССР.- СПб. 2002 — с.21.
4. Кудрявцев В.Н., Трусов А.И. Вказана робота — с.21–23.
5. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно — розшукової діяльності у кримінальному процесі. Харків — РВФ «Арис, ЛТД» — 2007, с.64.
6. Максименко С.Д., Райчук В.О., Клименко В.В., Соловієнко В.О. Загальна психологія. — К.: Форум, 2000-с. 307.
7. Шейфер С.А. Правовой механизм расследования преступлений в России: вчера, сегодня, завтра // Государство и право, 2011, №5 — с.54.
8. Дулов А.В. Судебная психология. Минск, 1970, с. 44, 169 — 183.
9. Квачевский А.А. Уголовное преследование, дознание и предварительное исследование преступлений по Судебным уставам 1864 года. — СПб.- 1867. — с. 66–67.
10. Погорецький М.А. Вказана робота — с. 6.
11. Маслов И. Почему обвинение проигрывает в суде присяжных? // Законність, 2009. — №9. — с.26.
12. Теория доказательств в советском уголовном процессе (часть общая). М. Юрид. лит.:1973, с.391.
13. Погорецький М.А. Вказана робота — с. 391 — 418.

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ ДІЇ ЯК ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

*ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген Дмитрович,
доктор юридичних наук, професор,*

*ЛУК'ЯНЧИКОВ Борис Євгенович,
кандидат юридичних наук, доцент*

Розслідування злочинів можна представити як інформаційно-пізнавальний процес, важлива роль у якому належить слідчому. Для встановлення обставин злочину, який для слідчого завжди є подією минулого йому доводиться застосовувати передбачені законом засоби пізнавальної діяльності. Злочинна діяльність постійно розвивається і удосконалюється. З'являються нові способи вчинення і приховування злочинів, активізується протидія розслідуванню. Зазначені обставини зумовлюють розробки і застосування нових пізнавальних засобів і прийомів роботи з джерелами інформації про обставини злочинів, які перебувають в провадженні слідчого. Певною мірою це стосується кримінально-процесуальних засобів роботи з слідами злочинів, якими є слідчі дії.

Слідчі дії — один з устелених інститутів кримінального процесу, який пройшов тривалий час розвитку і удосконалення. На сучасному етапі розробки проекту нового КПК України (станом на 10.06.2011 р.) пропонуються суттєві зміни до цього інституту, що не може залишатися поза увагою науковців. В першу чергу це стосується зміни найменування слідчих дій. Глава 20 має назву «Слідчі (розшукові) дії, а в ст.220 наводиться визначення таких дій на відміну від чинного КПК, який не містить такого визначення. «Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів в конкретному кримінальному провадженні». Слід зазначити, що в теорії криміналістики проводиться розмежування між слідчою і розшуковою діяльністю, а відповідно між слідчими і розшуковими діями [1, с.192–193]. Це самостійні засоби пізнавальної діяльності з розкриття злочину, здійснюються відповідними суб'єктами, за наявності передбачених підстав і у визначеній формі. Навряд чи є необхідність їх ототожнення.

Новелою проекту є глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». Під негласними слідчими (розшуковими) діями розуміють — різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підля-

гають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом (ст.242).

З наведеного визначення видно, що чинний КПК України, хоч і не містить згадку про негласні слідчі дії, але фактично передбачає можливість і порядок їх застосування. Стосується це накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, огляду і виїмки кореспонденції та дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку.

Закріплення зазначених засобів інформаційного забезпечення розслідування в КПК України обумовлене об'єктивними потребами та станом розслідування сучасної злочинності. Слід зазначити, що у вітчизняному судочинстві цей засіб у формі слідчої дії не є новим. Прослуховування телефонних та певних інших розмов, що мали значення при провадженні у конкретних справах було ще в Основах кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік закріплене Законом від 12.06.1990 р., яким доповнені статтею 35–1, що допускала прослуховування і звукозапис телефонних переговорів.

Даною нормою визначалося, що прослуховування переговорів:

- а) може проводитись лише після порушення кримінальної справи за постановою слідчого або органу дізнання з санкції прокурора або ухвали суду;
- б) застосовується за наявності достатніх підстав вважати, що прослуховуванням будуть отримані відомості, які мають суттєве значення для справи;
- в) не може тривати більше шести місяців;
- г) застосовується щодо переговорів підозрюваного, обвинуваченого або інших причетних до злочину осіб, а при загрозі насильством, вимагательстві та інших протиправних діях відносно потерпілого або свідка за їх заявою або згодою — і їхніх переговорів.

Введення цієї слідчої дії до національних кримінально–процесуальних кодексів у той час не відбулося у зв'язку із розпадом СРСР. Крім того, слід вказати на неоднозначне ставлення науковців до закріплення в законі даного способу інформаційного забезпечення та висловлювання думки про його неприйнятність у кримінальному судочинстві.

Тому зняття інформації з каналів зв'язку знаходить законодавче закріплення спочатку як оперативно–розшуковий захід у статті 8 Закону України «Про оперативно–розшукову діяльність» та у відповідних законах інших держав пострадянського простору, а потім і у кримінально–процесуальних кодексах (ст.187 КПК України, ст.186 КПК РФ).

Проект нового КПК України суттєво розширює перелік процесуальних засобів інформаційного забезпечення розслідування. Аналіз норм гла-

ви 21 проекту дозволяє дійти висновку, що негласні слідчі дії за своїми пізнавальними прийомами не відрізняються від однойменних оперативно-розшукових заходів, що передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». В ст.242 проекту визначаються підстави, а точніше умови, за яких можуть проводитися негласні слідчі дії: а) відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб; б) проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

У даній статті визначаються суб'єкти проведення негласних слідчих дій — слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням уповноважені оперативні підрозділи визначених у цій статті міністерств і відомств.

Зазначені нововведення, з одного боку, суттєво розширюють засоби пізнавальної діяльності слідчого, а з іншого, він наділяється функцією оперативних підрозділів на проведення, за своєю сутністю оперативно-розшукових заходів, які назвали слідчими діями. Тривалий час на сторінках юридичних видань обґрунтовувалася недоцільність суміщення в одній особі різних за сутністю функцій — кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової. Тому виникає питання про доцільність введення в новий КПК усього переліку негласних слідчих дій.

В окрему групу виділяються дії, що пов'язані з втручанням у приватне спілкування. Загальні положення про втручання у приватне спілкування викладені в ст.254 проекту. У ній визначаються різновиди втручання в приватне спілкування є: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем. З аналізу норм даного параграфу важко зробити висновок, до якого виду процесуальних дій слід віднести зазначені втручання. В результаті такого втручання може бути отримана важлива інформація про обставини злочину. Постає питання про можливість її використання в процесі доказування як доказів. Докази формуються в процесі проведення слідчих або інших процесуальних дій, які певною мірою пов'язані з втручанням в права та інтереси осіб, до яких вони звернені. Крім того, наступний третій параграф має назву «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій». В такому випадку в ст.254 проекту слід зазначити, що втручання в приватне спілкування відбувається в процесі провадження відповідних слідчих дій, перелік яких наведений у даній статті.

Певні сумніви викликає віднесення до слідчих, навіть негласних, дій «виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» ст. 268 проекту. За характером і

змістом це нагадує тактичну операцію, яка включає систему організаційних, оперативно-розшукових і тактичних заходів входження в злочинну групу і отримання інформації, що має значення для розкриття злочину. Якщо розглядати ці дії як слідчі, виникають сумніви щодо термінів, які передбачені для її проведення — шість місяців або строк досудового розслідування.

Цікаво визначити і роль слідчого у проведенні даної слідчої дії. Відповідно до закону про «ОРД» він не наділений правом на здійснення оперативно-розшукової діяльності. Навряд чи таким правом його може наділити новий КПК України. Даний вид діяльності і відносин, що при цьому виникають регулюється спеціальним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Отже, незважаючи на видимі перспективи розширення засобів інформаційного забезпечення розслідування, шляхом включення до КПК негласних слідчих дій, їх перелік і порядок проведення потребують подальшого опрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. — М. : Издательство БЕК, 1997. — 342 с.

ВИКОРИСТАННЯ У ДОКАЗУВАННІ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

ГАЛАГАН Володимир Іванович,
*професор кафедри галузевих правових наук
факультету правничих наук Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
доктор юридичних наук, професор*

Більше 50 років чинним є Кримінально-процесуальний кодекс України (далі — КПК), затверджений Законом від 28 грудня 1960 року. За цей тривалий час КПК зазнав чисельних змін і доповнень, у тому числі кардинальних, однак залишається дієвим процесуальним законом, за яким наразі працюють тисячі слідчих органів внутрішніх справ, прокуратури, органів безпеки, податкової міліції. Тож при ознайомленні з наявними проектами КПК, покликаними замінити чинний КПК, вони мимоволі між собою порівнюються з

точки зору позитивних сторін і положень, з якими погодитися не можна. Не є винятком і черговий проект КПК станом на 1 липня 2011 року, розроблений робочою групою при Президентові України (далі — проект).

Насамперед, слід зазначити ряд прогресивних моментів проекту. Зокрема, заслуговує на увагу і підтримку пропозиція розробників проекту законодавчо закріпити структуру клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та ухвали судді, встановити конкретний час — шість годин з моменту отримання клопотання, протягом яких слідчий суддя зобов'язаний його вирішити по суті (статті 232, 244 проекту). Вирішення цих питань саме таким чином зупинить численні суперечки у спеціальній літературі щодо питань структури процесуальних документів, що подаються до суду та строків їх розгляду.

Разом з тим, привертають до себе увагу нові положення проекту, що відчутно відрізняються від норм чинного КПК. Так, у проекті слідчі дії пропонується поділити на дві групи: слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Обидві групи слідчих дій, відповідно до частини 2 статті 92 проекту, віднесені до засобів збирання доказів. При цьому, термін «розшукові» стосовно до слідчих дій і раніше використовувався у літературі та нині принципів зауважень не викликає. До них, на нашу думку, за чинним КПК можуть бути віднесені, наприклад, такі слідчі дії, як допит, обшук, огляд, відтворення обстановки та обставин події, при проведенні яких зусилля слідчого спрямовані на встановлення тих обставин (пошук особи, що вчинила злочин, його матеріальних слідів тощо), що у ході подальшого розслідування дозволять приймати правильні процесуальні й тактичні рішення.

У проекті визначається, хоча і не досить вдало, перелік слідчих (розшукових) дій — допит, пред'явлення для впізнання, обшук, огляд, слідчий експеримент, освідування, проведення експертизи. Щодо негласних слідчих (розшукових) дій, такий перелік у одній нормі проекту відсутній. Саме до таких дій розробники проекту відносять, зокрема, контроль за вчиненням злочину, втручання у приватне спілкування, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, спостереження за особою, річчю або місцем та інші дії, що за своєю сутністю навряд чи відносяться до дій слідчого, який не має для їх проведення ні необхідних знань і навичок, ні технічних засобів, ні допоміжних сил. Такі дії, на наше переконання, мають відноситися до оперативно-розшукових заходів і проводити їх повинні органи дізнання в межах взаємодії зі слідчим.

До джерел доказів, відповідно до частини 2 статті 84 проекту, віднесені показання, речові докази, документи, висновки експертів. При цьому, документом (частина 1 статті 98) є спеціально створений з метою збережен-

ня інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставини, що встановлюються під час кримінального провадження. У пункті 3 частини 1 статті 98 проекту визначається, що до документів належать складені у порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії.

Отже, протоколи слідчих дій, у тому числі негласних, як дій процесуальних, порядок провадження яких передбачений у окремих нормах проекту, відносяться, по-перше, до засобів збирання доказів, по-друге, до джерел доказів, по-третє, до документів. За таких обставин протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні широко використовуватися у доказуванні відповідно до частини 1 статті 252 проекту на тих же підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Зокрема, результати їх проведення були б результативними при застосуванні таких рекомендованих криміналістикою досить ефективних у практичній діяльності тактичних прийомів, як пред'явлення доказів. У цьому випадку, з метою подолання негативної поведінки особи, їй надаються для ознайомлення окремі документи (акти ревізій, довідки), протоколи слідчих дій, речові докази, висновки експертів тощо. Ознайомившись з ними, особа впевнюється у доведеності важливих обставин справи, після чого сама обирає подальшу лінію своєї поведінки.

Однак, відповідно до частини 1 статті 242 проекту, негласні слідчі (розшукові) дії — це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факти та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. Очевидно, що до таких виняткових випадків можливого розголошення не відносяться ситуації, коли виникає необхідність пред'явити особі докази при досудовому розслідуванні. Адже особа знайомиться з протоколом і отримує відомості про факти, визначені у ньому. Тож виконати у цьому випадку вимогу процесуальної норми проекту щодо нерозголошення отриманих відомостей про факти вкрай складно.

Виникає ряд запитань щодо забезпечення прав підозрюваного при досудовому розслідуванні. Так, відповідно до пункту 14 частини 2 статті 45 проекту, підозрюваний має право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування після його закінчення. Нині чинний КПК передбачає складання обвинувального висновку, в описовій частині якого зазначаються, зокрема, докази, які зібрано в справі, показання кожного з обвинувачених по суті пред'явленого йому обвинувачення, доводи, наведені ним на свій захист і результати їх перевірки, з посиланням на аркуші справи (частини друга-

третья статті 223 КПК). Саме ці докази та їх процесуальні джерела будуть досліджуватися у першу чергу в судовому засіданні при розгляді справи по суті.

Натомість, у проєкті не передбачене пред'явлення обвинувачення, а за результатами розслідування складається обвинувальний акт. Відповідно до частини 2 статті 287 проєкту, цей процесуальний документ повинен містити наступні відомості: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; 6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування); 9) дату та місце його складення та затвердження.

Структура запропонованого у проєкті обвинувального акта наводить на думку, що у ньому не передбачається зазначити конкретні відомості про факти та їх процесуальні джерела, на яких ґрунтується підозра щодо особи, стосовно якої закінчене провадження у кримінальній справі. За таких обставин виникає питання щодо порушення права на захист цієї особи. Адже при ознайомленні з матеріалами справи і у подальшому, при одержанні копії обвинувального акту (частина 4 статті 287 проєкту) підозрюваному достовірно невідомо, які докази будуть досліджуватися у суді, а які — ні.

Ці та інші обставини, на наше переконання, свідчать про практичну складність використання у доказуванні результатів негласних слідчих (розшукових) дій, а тому глава 21 проєкту підлягає істотному доопрацюванню.

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ

УДАЛОВА Лариса Давидівна,
начальник кафедри кримінального процесу НАВС
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,

ГОРЕЛКІНА Кіра Георгіївна,
старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук,

Реформа кримінально-процесуального законодавства посідає одне із найважливіших місць у комплексі юстиціарних реформ. Незважаючи на значну кількість змін до КПК України, дедалі очевиднішим стає те, що практика фрагментарних удосконалень закону не може змінити ситуацію, а лише слугує відстрочкою для запровадження нової моделі кримінального процесу, побудованої на ідеологічно інших принципах та засадах.

Проектом нового Кримінального процесуального кодексу України, розробленим робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010 року №820/2010 запропоновано главу 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». Викладені в ній норми кримінально-процесуального і оперативно-розшукового характеру є дискусійними.

Пункт 1 ст. 242 проекту КПК визначає, що негласні слідчі (розшукові) дії — це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком винятків, передбачених цим Кодексом. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає оперативно-розшукову діяльність як систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються оперативними підрозділами із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Проект Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає оперативно-розшукову діяльність як вид діяльності, що здійснюється оперативними підрозділами уповноважених державних органів в межах їх компетенції як гласно, так і негласно із застосуванням спеціальних сил, засобів та методів з метою захисту життя, здоров'я, прав та свобод особи від злочинних посягань, забезпечення безпеки суспільства і держави. Із розвитком науки, із врахуванням типу кримінального процесу України, стану розвитку демократичних засад суспільства, менталітету, суб'єктів та форм проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів

(гласних і негласних) функції досудового слідства та розшуку відокремлені. Тобто негласні слідчі (розшукові) дії по суті є оперативно-розшуковими заходами.

Враховуючи викладене, вважаємо, що не слід ототожнювати слідчі і розшукові дії. Законодавець повинен чітко визначити поняття слідчих і поняття розшукових дій, сформулював назву глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» коректно.

В свою чергу надання органам досудового слідства права на проведення негласних слідчих (розшукових) дій розширить пізнавальні (пошукові) можливості слідчого в отриманні доказової інформації.

Є досить суперечливим положення п. 6 ст. 242 Проекту КПК, яким передбачено залучення інших осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій за рішенням слідчого чи прокурора. Однак законодавець не надає вичерпного переліку таких осіб, що є суттєвою прогалиною і сприяє можливості розкриття форм та методів ОРД.

Водночас проект КПК визначає систему гарантій дотримання прав особи та громадянина у формах прокурорського та судового контролю, визначення строків проведення негласної слідчої (розшукової) дії та порядку їх продовження які, на нашу думку, є досить вдалими і відповідають європейським стандартам.

В цілому запровадження негласних слідчих (розшукових) дій у новому Кримінально-процесуальному кодексі України зменшить зловживання повноваженнями під час проведення слідчих, в тому числі негласних розшукових дій органами досудового розслідування, забезпечить дотримання законності при обмеженні конституційних прав громадян, що стане значним кроком до демократизації суспільства, втіленню принципу верховенства права, захисту прав і свобод громадян. Вважаємо, що проект КПК, у тому числі у частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій, потребує суттєвого доопрацювання, узгодження з відповідними правовими інститутами вітчизняного законодавства, практикою Європейського суду з прав людини з метою забезпечення захисту прав та свобод особи.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕДОТОРКАНОСТІ СУДДІ

*КАРПОВ Никифор Семенович,
професор кафедри кримінального процесу НАВС,
доктор юридичних наук, професор*

7 липня 2010 р. прийнятий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон). Цей Закон визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права, визначає систему судів загальної юрисдикції, статус професійного судді, народного засідателя, присяжного, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування і встановлює систему і загальний порядок забезпечення діяльності судів та регулює інші питання судоустрою і статусу суддів.

У ст. 48 Закону йдеться про недоторканність судді. У ній зазначено, що суддя є недоторканим. Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення судом обвинувального вироку. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи. Суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду. Кримінальна справа щодо судді може бути порушена лише Генеральним прокурором України або його заступником. Відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України. Проникнення в житло або інше володіння судді чи його службове приміщення, особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть провадитися лише за судовим рішенням. Підсудність справи щодо обвинувачення судді у вчиненні злочину визначається Головою Верховного Суду України. справа не може розглядатися тим судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. За шкоду, завдану судом, відповідає держава на підставах та в порядку, встановлених законом.

Ознайомлення зі змістом ст. 48 Закону дає підстави для висновку, що деякі її положення, на наш погляд, слід привести у відповідність до Конституції України, Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК).

Відповідно до ст. 30 Конституції України кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. У ст. 31 Основного Закону вказано, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Отже, недоторканність житла, таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної і іншої кореспонденції гарантується кожній особі, незважаючи на її соціальний статус, посаду, звання тощо. Тому немає необхідності окремо вказувати у ч. 5 ст. 48 Закону, що проникнення в житло або інше володіння судді, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, а так само огляд його кореспонденції можуть провадитися лише за судовим рішенням. Пропонуємо виключити це положення.

Висловлене цілком стосується і положення ч. 5 ст. 48 Закону, що проникнення в особистий транспорт судді провадиться лише за судовим рішенням. У п. 11 постанови № 2 від 28 березня 2008 р. «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» Пленум Верховного Суду України роз'яснив, що як «інше володіння» слід розуміти такі об'єкти, які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Одним із таких об'єктів є автомобіль. У ч. 5 ст. 48 Закону вже йдеться про те, що проникнення в «інше володіння судді» може провадитися лише за судовим рішенням. Оскільки таким володінням є автомобіль, вважаємо зайвим у цій нормі положення, що проникнення в особистий транспорт судді може провадитися лише за судовим рішенням.

У ч. 5 ст. 48 Закону вказано, що лише за судовим рішенням провадиться огляд та виїмка кореспонденції судді. Існує деяка невідповідність між цією нормою та ст.ст. 187, 187–1 КПК, відповідно до яких постанова судді необхідна тільки для проведення таких слідчих дій, як накладення арешту та кореспонденцію та її огляд. Рішення про проведення виїмки відповідної кореспон-

денції слідчий приймає самостійно, якщо у разі її огляду виявить документи чи предмети, що мають доказове значення. Тому потрібно ці статті узгодити між собою.

У цій же ч. 5 ст. 48 Закону зазначено, що огляд та виїмка речей та документів судді можуть провадитися лише за судовим рішенням. Наявність такого положення обумовлює необхідність внесення відповідних доповнень до ст.ст. 178, 190 КПК. Крім того, на наш погляд, доцільно доповнити ст. 191 КПК нормою, що рішення суду не вимагається, якщо огляд предметів і документів судді провадиться під час огляду місця події, при виїмці або обшуку.

Згідно з ч. 4 ст. 48 Закону, ч. 4 ст. 147 КПК відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора України. Про таке повноваження цієї комісії йдеться і у п. 7 ч. 1 ст. 91 Закону. Однак ні у ст. 147 КПК, ні у цьому Законі не визначений порядок відсторонення судді від посади. У розділі 7 Закону тільки йдеться про процедуру звільнення судді з посади у разі: 1) закінчення строку, на який його призначено; 2) досягнення ним шістдесяти п'яти років; 3) неможливості здійснювати повноваження за станом здоров'я; 4) порушення ним вимог щодо несумісності; 5) порушення ним присяги; 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; 7) припинення його громадянства; 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим; 9) подання заяви про відставку. Таким чином, доцільно доповнити Закон статтею, яка б регулювала порядок прийняття Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рішення про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України.

Можливо по іншому у законодавчому порядку визначитись з питанням про державний орган, який повинен приймати рішення про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 128 Конституції України перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. У ч. 2 ст. 147 КПК вказано, що питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора України. Тому вважаємо, що саме глава держави, а не Вища кваліфікаційна комісія суддів України, має приймати рішення про відсторонення судді від посади.

Якщо суддя обраний безстроково Верховною Радою України, то цілком логічно, щоб рішення про відсторонення його від посади приймав парламент на підставі мотивованого подання Генерального прокурора України. Слід зазначити, що відповідно до ст. 38 Закону «Про статус суддів», який втратив чинність у зв'язку з прийняттям Закону «Про судоустрій і статус суддів», саме Верховна Рада України зупиняла повноваження судді, якому було пред'явлено обвинувачення.

Слід звернути увагу на те, що у зв'язку з прийняттям Закону були внесені зміни тільки до ст. 147 КПК щодо відсторонення судді від посади. Однак до інших статей КПК не внесено жодних змін та доповнень, які б визначали особливості досудового та судового провадження у кримінальній справі, порушеній щодо судді. Тому пропонуємо доповнити: — ст. 98 КПК нормою, що кримінальна справа щодо судді може бути порушена лише Генеральним прокурором України; — ст. 106 КПК нормою, відповідно до якої суддя, затриманий за підозрою у вчиненні злочину, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи; — ст. 38 КПК нормою, згідно з якою підсудність справи щодо обвинувачення судді у вчиненні злочину визначається Головою Верховного Суду України. Справа не може розглядатися тим судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді.

Існує і інший варіант правового регулювання. Так, КПК деяких країн передбачає окремі глави, які визначають особливості провадження у кримінальних справах щодо суддів та інших посадових осіб. У якості прикладу можна навести главу 52 КПК Російської Федерації. Вважаємо, що і КПК України також доцільно доповнити главою, яка б регулювала порядок: 1) порушення кримінальної справи щодо судді; 2) застосування щодо нього заходів кримінально-процесуального примусу; 3) провадження слідчих дій; 4) проведення судового розгляду.

ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

*НИКИФОРЧУК Дмитро Йосипович,
начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
доктор юридичних наук, професор,*

*ЗАБЛОЦЬКА Олена Юріївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

На тлі реформування кримінально-процесуального законодавства, Адміністрацією Президента України підготовлено проект нового кримінально-процесуального кодексу України. В свою чергу поспішність підготовки проекту даного Кодексу викликає певну стурбованість у науковців та практичних працівників правоохоронних органів щодо застосування ряду його норм у практичній діяльності, а саме:

по перше — прийняття даного Кодексу дещо взагалі змінює уявлення про оперативно-розшукову діяльність, суб'єкти ОРД та оперативно-розшукові заходи.

Зокрема, Глава 21 проекту КПК до негласних слідчих (рошукових) дій відносить: аудіо-, відеоконтроль особи; накладення арешту на кореспонденцію; огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням злочину (контрольоване постачання; контрольна та оперативна закупівля; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; використання конфіденційного співробітництва.

Більшість даних дій сьогодні здійснюється лише оперативними працівниками, і за аналогією вони мають назву оперативно-розшукові або оперативно-технічні заходи;

по друге — існуючий Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» надає виключний перелік оперативних підрозділів, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність або оперативно-розшукові заходи (негласні слідчі (розшукові) дії)!

А проект КПК України покладає їх здійснення на слідчого, або за його дорученням на оперативні підрозділи. В кінцевому результаті це призведе до

розширення суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в зв'язку з тим, що на сьогодні працівники слідчих підрозділів не мають відповідного дозволу на здійснення оперативно-розшукової діяльності, в тому числі негласних слідчих (розшукових) дій;

по третє — в слідчих підрозділах відсутні фахівці з проведення таких дій, як наприклад, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, контрольованого постачання, оперативної закупівлі тощо;

по четверте — збільшується коло суб'єктів, які будуть займатися агентурною роботою, що теж може сприяти порушенню принципу конспірації цієї діяльності.

Така ситуація, враховуючи значне службове «навантаження» працівників слідчих підрозділів приведе до формалізму даного напрямку роботи, а саме слідчий буде лише надавати доручення оперативним підрозділам на здійснення негласних слідчих (пошукових) дій.

Разом з тим одним із суттєвих позитивних положень проекту Кримінально-процесуального кодексу є те, що слідчий буде залучатися до проведення так званого «негласного» розслідування, а іншими словами до оперативної розробки з її початкової стадії, що без сумніву сприятиме успішному розкриттю та розслідуванню злочинів!

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що норми проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України потребують подальшого обговорення та доопрацювань науковцями та практичними працівниками правоохоронних органів.

РОЛЬ І МІСЦЕ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНІЙ ЮСТИЦІЇ

*ГОРБАЧЕВСЬКИЙ Віталій Якович,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін НАВС
доктор юридичних наук, доцент*

Проект КПК України, підготовлений в Мін'юсті України, передбачає закріплення, поряд з традиційними слідчими діями (допит, огляд, обшук, виймка та ін.), ряду негласних слідчих дій (аудіоконтроль особи, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, спостереження за особою тощо — розділ III, глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії») [1]. Регламентация в проекті КПК зазначених негласних слідчих дій стосується лише окремих аспектів їх проведення (формальних підстав проведення, компетенції уповноважених суб'єктів, місця і часу, тривалості проведення тощо), але майже не стосується процедури їх проведення, що підкреслює штучність намагань авторів законопроекту надати даним розшуковим негласним діям кримінально-процесуальної природи.

Як вже слушно помітили науковці, у разі прийняття цього варіанту проекту Кодексу потрібно буде створити відповідні нормативні акти, які б передбачали порядок (процедуру) проведення цих дій (аналогічно чинному законодавству, яке регулює зазначені відносини) [2, с.39]. Спроби ж передбачити таку процедуру в нормах процесуального закону завжди призведуть до того, що за будь-яким її варіантом слідчий (прокурор, суддя), тобто особи, які є владними суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності, виявляються здатними лише своїми формальними рішеннями призначити проведення цих негласних слідчих дій, але подальше їх здійснення, тобто застосовані методи, засоби, тактичні прийоми, технічні засоби цілком перебувають у розпорядженні оперативних співробітників і технічних спеціалістів оперативних підрозділів, від діяльності яких залежатимуть перебіг і результати даних дій та їх фіксація. Отже, природа таких дій суттєво відрізняється від усіх інших кримінально-процесуальних дій, у тому числі, й традиційних слідчих дій, проведення і фіксація яких здійснюється слідчим (прокурором, суддею), що й забезпечує формування його внутрішнього переконання як незалежного і відповідального суб'єкта кримінально-процесуального доказування.

Якщо ж на формування його позиції будуть суттєво впливати результати не його власних дій, які для надання їм вірогідності проводяться та фіксують-

ся в умовах офіційної гласності, а створених іншими суб'єктами документів, то й важко буде вимагати від нього особистої відповідальності за результати досудового розслідування, які стають надбанням групової діяльності різних осіб і підрозділів.

До того ж, аналіз норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та останніх законопроектів цього закону, вказує на те, що майже увесь спектр запропонованих у проекті КПК України негласних слідчих дій є представленим у вигляді повноважень оперативних підрозділів з проведення оперативно-розшукових заходів і дій, для удосконалення порядку проведення окремих з яких є достатнім внесення окремих змін і доповнень у його положення. Навіщо створювати конкуренцію між традиційно існуючими оперативно-розшуковими діями і нововведеними негласними слідчими (розшуковими) діями, проводити які фактично будуть одні й ті ж суб'єкти оперативно-розшукової діяльності.

Важливо визначитись з суб'єктами ОРД та розподілом їх повноважень щодо оперативного супроводження на стадії досудового слідства, а також привести у відповідність положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

У цьому ми не поодинокі, і цілком погоджуємося з поглядом В.О. Глушкова, що розробка та прийняття законопроекту України «Про оперативно-розшукову діяльність» є вчасною та слушною, оскільки визначає чіткі рамки їх діяльності. На противагу законопроект КПК, який пропонує запровадження негласних слідчих дій, на нашу думку ускладнюватиме введення до сфери кримінально-процесуального доказування фактичних даних, що сформовані за результатами негласного отримання інформації, оскільки він не вирішує багатьох процедурних питань [3, с.50]. А будь-які зміни до законодавства, особливо того, що пов'язане із втручанням у сферу приватного життя особи (інтрузивне втручання), повинно здійснюватись на підставі глибоких наукових досліджень із вказаної проблематики, а також повинні враховуватись думки провідних науковців та практиків, що наділені високою компетенцією у цій сфері діяльності.

Позитивним є спрощення процедури та надання альтернативи у проведенні окремих процесуальних дій, зокрема необов'язковість детального занесення до протоколу всього в тих випадках, коли допит фіксується за допомогою технічних засобів, безумовна економія часу і ресурсів для органів розслідування. В той же час наскільки це може стосуватись оперативно-розшукових заходів.

Викликає сумнів ефект впровадження проведення досудового розслідування дистанційно, з використанням сучасних телекомунікаційних мож-

ливостей, наприклад відео конференцій, особливо враховуючи менталітет, традиції, відношення до правосуддя в державі, рівень законослухняності.

Вбачається розширення арсеналу слідчих дій завдяки впровадженню категорії негласних слідчих (пошукових) дій, які за своєю суттю є оперативно-розшуковими заходами.

Запровадження таких новацій, зокрема надання певних прав стороні захисту, призведе до дублювання функцій, вимагатиме перегляду суб'єктів ОРД, необхідності нових затрат для формування додаткових штатів, відповідного їх технічного оснащення.

За існуючої структури слідчих підрозділів розширення повноважень слідчого шляхом залучення до здійснення оперативно-розшукових заходів чи створення паралельної існуючій структури оперативно-розшукової спрямованості, надасть переваги стороні обвинувачення. Розширення кола суб'єктів ОРД призведе до спроб долучення до їх складу недержавних (охоронних) структур, з метою забезпечення змагальності сторін кримінального процесу, що може негативно вплинути на стан боротьби із злочинністю.

Важливо врахувати, що її належне технічне оснащення вимагає відповідного фінансування, чого сьогодні не мають діючі підрозділи, зокрема МВС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України, проект. [Електронний ресурс]: режим доступу - <http://www.minjust.gov.ua/0/projectCriminalCodex>.
2. Бояров В.І., Кучинська О.П. Деякі питання тактики захисту за умов використання слідством інформації, отриманої під час проведення оперативно-розшукових заходів // Адвокат. — 2010. — № 7 (118). — С.39–42.
3. Глушков В.О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність // Вісник Вищої ради юстиції. — 2011. — № 2 (6). — С.42–50.
4. Онищук Н. Проект нового УПК — движение в правильном направлении. // Зеркало недели. — 13.08 2011.

ПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ — КРОК ВПЕРЕД ЧИ НАЗАД?

*АЗАРОВ Юрій Іванович,
професор кафедри кримінального процесу НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

Сучасний етап розвитку нашої держави характеризується процесами перетворень соціально-політичних та суспільно-економічних відносин, що відбуваються в умовах доволі високого рівня злочинності, особливо її організованих форм, криміналізації економіки та інших сфер життєдіяльності суспільства.

Тому проблеми зміцнення правової основи державного й суспільного життя, забезпечення законності та правопорядку, перебудови правоохоронних та судових органів, підвищення ефективності їх діяльності органічно пов'язані з реформуванням як системи і структури означених органів, так і вдосконалення змісту їх діяльності.

Про заходи щодо реформування кримінального судочинства, як домінуючої форми охорони прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, свідчить низка рішень прийнятих керівництвом нашої держави. Так, Указом Президента України «Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи» від 20 січня 2006 року №39 Міністерству юстиції та Національній комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права була доручена підготовка проекту нового Кримінально-процесуального Кодексу. Наступним кроком слід вважати розробку концепцій реформування Кримінальної юстиції України, що затверджене Указом Президента №311 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи Кримінальної юстиції та правоохоронних органів».

Суттєвим кроком на шляху реформування Кримінальної юстиції було прийняття Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 07.07.2010 року. Це в свою чергу слугувало поштовхом до більш конкретних рішень, пов'язаних з розробленням проекту нового Кримінально-процесуального Кодексу, покликаного створити надійні механізми захисту особи від незаконних переслідувань і репресій, з підставного втручання в сферу її приватного життя. Держава і суспільство мають бути захищеними від організованої злочинності та корупції, що набули загрозливих форм Національним інтересам України.

З цією метою Указом Президента України від 17 серпня 2010 року №820 створено Робочу групу з питань реформування кримінального судочинства, на яку покладено розробку проекту Кримінально-процесуального Кодексу України.

Безсумнівним є те, що розроблений Робочою групою проект КПК свідчить про значний обсяг виконаної роботи. Структура і зміст означеного законом проекту побудовані з урахуванням чинних міжнародних стандартів. Запропоновано концептуально інші, відмінні від традиційних і чинних процесуальних інститутів.

Не маючи на меті завдання всебічного аналізу змісту означеного проекту КПК, його переваг і недоліків, вважаємо за потрібне висловити судження щодо деяких окремих процесуальних інститутів законопроекту.

Відомо що в теорії кримінального процесу серед вузлових проблем слід визначити теорію судових доказів, яка за влучним висловлюванням В. Д. Спасовича «Становить центральний вузол усієї системи судочинства, душу всього кримінального процесу, начало, що його рухає, утворює його сутність, яка обумовлює і судоустрій, і всі головні форми судочинства»¹.

Водночас, дотепер з достатньою повнотою це встановлена правова природа процесу доказування в кримінальному судочинстві, це досліджені форми і методи пізнання, притаманні різним стадіям процесу. На ці обставини звертали увагу вчені процесуалісти як нашої держави, так і держав ближнього зарубіжжя — В. С. Зеленецький², А. А. Давлетов³, Л. М. Карнеєва⁴ та інші.

На сьогодні також не існує єдності точок зору процесуалістів щодо окремих проблем, пов'язаних з такими поняттями як докази, їх види, доказування та його структури, способи доказування, співвідношення кримінально-процесуальної діяльності з діяльністю суб'єктів оперативно-розшукової юрисдикції.

З огляду на викладене вище, видається доцільним з'ясувати, а що оригінальне в цьому напрямі пропонують автори проекту КПК? У главі 4 законопроекту йдеться про докази й доказування. Так, §1 цієї глави досить логічно і послідовно розкриває зміст поняття доказів (ст.84), визначає такі ознаки як поняття доказів (ст. 85), допустимість доказів (ст. 86). Розробники проекту пов'язують недопустимість доказів, отриманих внаслідок суттєвого порушення прав та свобод людини (ст. 87) та недопустимість доказів, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого (ст. 88), також розглядають значення рішень інших судів для питання допустимості доказів (ст. 89). Всі дефініції у запропонованих нормах абсолютно заслуговують на увагу і є такими, що відповідають вимогам сьогодення.

§2 глави 4 містить норми, що визначають зміст предмета доказування (ст.90 Обставини які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні), обов'язок доказування (ст. 91), збирання доказів (ст. 92) та оцінка доказів (ст.93).

На нашу думку окремої уваги потребує аналіз частини 2 ст. 92 проекту КПК, де йдеться про способи збирання доказів стороною обвинувачення, з поміж яких є проведення негласних слідчих (розшукових) дій, їхній зміст авторами законопроекту тлумачиться як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом (ч.1 ст. 242).

§1 глави 21 проекту визначає загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії, до яких відносить підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 242), слідчого суддю, що здійснює розгляд клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 243), процесуальний порядок розгляду клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та інші (ст. ст. 245–253).

§2 глави 21 «Втручання у приватне спілкування містить загальні положення про втручання у приватне спілкування» (ст. 254), види й систему негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних власне з втручанням у приватне спілкування (ст.ст. 255–262 проекту КПК)

§3 глави 23 проекту КПК «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій» регламентує систему, види й процесуальний порядок їх проведення (ст.. ст. 263–271 проекту КПК).

Виходячи з аналізу запропонованих авторами законопроекту новацій, (бо для публічного кримінального процесу України саме словосполучення негласні слідчі (розшукові) дії» є безумовним нововведенням), а також порівнюючи їх з нормами чинного КПК України, що регламентують способи доказування, видається непереконливою позиція авторів проект, які допускають можливість використання негласних слідчих (розшукових) дій у процесі кримінально-процесуального доказування.

На нашу думку, авторами допущено змішання різних за своїм змістом, формою, суб'єктами, правовою регламентацією видів пізнавальної діяльності, що пов'язана з обставинами вчиненого злочину.

Попри сталі традиції слідчої практики щодо можливості використання в процесу доказування даних, отриманих суб'єктами оперативно-розшукової юрисдикції, очевидним на нашу думку, є те, що слідчий має здійснювати доказування виключно процесуальними способами. Тому як видається, не варто руйнувати сутність кримінально процесуальної діяльності яка є гарантією охорони прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, шля-

хом надання права слідчому виконувати не властиву йому функцію суб'єкта оперативно-розшукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Спасович В. Д. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судом и судопроизводством. — СПб, 1861 — С. 7
2. Зеленецький В. С. Пізнання в кримінальному процесі // Радянське право. — 1977. — №4. — С. 72
3. Давлетов А. А. Основы уголовно-процессуального познания: Автореф. Дис...-дра юрид. наук. — М., 1993. — С.3
4. Карнеева Л. М. Правильное определение основных понятий теории доказательств — важнейшая гарантия достижения истины при производстве по уголовному делу // Гарантии прав личности в социалистическом уголовном праве и процессе. — Ярославль, 1981. — С. 15–16

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

ГРИНЧАК Володимир Миколайович,
*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ГРИНЧАК Ярослав Володимирович,
*здобувач кафедри адміністративної діяльності НАВС,
начальник відділу Робочого апарату Укрбюро Інтерполу*

Питання необхідності міжнародного співробітництва у сфері проведення негласних розслідувань постало перед міжнародною правоохоронною спільнотою одночасно з активізацією процесу транснаціоналізації організованої злочинності.

Суттєвий розвиток міжнародне співробітництво у сфері проведення негласних оперативно-розшукових заходів отримало саме у Європейському Союзі. Так, у 1998 році було прийнято Конвенцію про взаємну правову допомогу між митними органами Європейського Союзу, яка передбачала можливість взаємодії у сфері транскордонного спостереження, контрольованих

поставок та проведення агентурних операцій у кримінальних справах, які відносяться до компетенції митних органів. А в 2000 році було прийнято Конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу. Цей документ надав можливість усім правоохоронним органам держав-членів Європейського Союзу здійснювати співробітництво у сфері проведення агентурних операцій та контрольованих поставок.

У тому ж таки 2000 році у м. Палермо, Італія, від імені України було підписано Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Серед усіх інших форм взаємодії правоохоронних органів різних держав світу, згідно ст. 20 цієї Конвенції передбачено можливість міжнародного співробітництва у використанні спеціальних методів розслідування (англ. — special investigation techniques). Зокрема, «якщо це допускається основними принципами її внутрішньої правової системи, кожна Держава-учасниця, у межах своїх можливостей і на умовах, встановлених її внутрішнім законодавством, вживає необхідних заходів для того, щоб дозволити належне використання контрольованих поставок і у тих випадках, коли вона вважає це доречним, використання інших спеціальних методів розслідування, таких як електронне спостереження або інші форми спостереження, а також агентурні операції, її компетентними органами на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності».

Так, Комітет Міністрів Ради Європи під час своєї 109-ї сесії 8 листопада 2001 року «...погодився ужити невідкладних заходів щодо підвищення ефективності існуючих міжнародних інструментів в рамках Ради Європи у протидії тероризму». Під час цієї ж сесії було утворено відповідну робочу групу, яка серед основних заходів Ради Європи щодо протидії тероризму запропонувала посилення міжнародного співробітництва у використанні спеціальних методів розслідування. Також, було визначено перелік міжнародних інструментів, які дозволяють державам взаємодіяти у використанні спеціальних методів розслідування: Конвенція ООН про боротьбу проти наркотичних засобів та психотропних речовин, 1988 року; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 року; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, 1999 року; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 року; Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 2001 року; Конвенція про кіберзлочинність, 2001 року; Конвенції ООН проти корупції, 2003 року.

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № 10 від 20.04.2005 закликала уряди держав-членів Ради Європи (Україна стала членом цієї Організації у 1995 році) якнайширше використовувати спеціальні методи роз-

слідування та розвивати міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема, використовуючи зазначені вище міжнародно-правові інструменти.

Так, відповідно до згаданої Рекомендації «спеціальні методи розслідування означають методи, які застосовуються компетентними органами в сфері кримінальних розслідувань в цілях розкриття і розслідування тяжких злочинів та встановлення осіб, які їх вчинили, і спрямовані на збір інформації таким чином, щоб не викликати підозр у об'єкта розслідування». Якщо зробити проєкцію поняття спеціальних методів розслідувань на чинне законодавство України, то вказане поняття включатиме у себе не лише негласні оперативно-розшукові заходи, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», а і деякі слідчі дії, передбачені Кримінально-процесуальним кодексом України, зокрема, статтями 187 та 187–1 (накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, огляд і виїмка кореспонденції та дослідження інформації, знятої з каналу зв'язку).

Аналіз норм глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» проєкту Кримінально-процесуального кодексу дає підстави зробити висновок про тотожність понять «спеціальні методи розслідувань» в розумінні Ради Європи та «негласні слідчі (розшукові) дії» в розумінні авторів законопроекту. На сьогодні термін «спеціальні методи розслідувань» вживається у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка була ратифікована Україною у 2004 році, та документах Ради Європи. У зв'язку з цим, вважаємо допустимим використання цього терміну у контексті міжнародного співробітництва у сфері проведення негласних розслідувань.

Розробники проєкту КПК, визначивши перелік та порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зробили досить прогресивний крок у напрямку модернізації кримінально-процесуального законодавства України спираючись на передовий досвід інших держав. У той же час, у главі 43 «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій» закріплені дещо застарілі принципи міжнародного співробітництва правоохоронних органів, які не передбачають можливості використання працівників правоохоронних органів інших держав у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Тому, на нашу думку, уже давно назріла необхідність внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України, законів України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРО ДОЗВІЛ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ В ПРОЕКТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

*ПИСЬМЕННИЙ Дмитро Петрович,
професор кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент*

Проект нового Кримінального процесуального кодексу України містить низку нових і прогресивних положень, які спрямовані насамперед на забезпечення прав людини і громадянина в кримінальному судочинстві, реалізацію демократичних засад кримінального процесу, створення такого порядку судового розгляду кримінальної справи, який забезпечує можливість прийняття судом законного, обґрунтованого та справедливого рішення. Всі ці позитивні напрацювання за умови прийняття цього Кодексу дадуть змогу вивести кримінальний процес в Україні на якісно інший рівень захисту прав і свобод громадянина, а також забезпечити потреби органів досудового розслідування.

Разом з тим, при уважному вивченні проекту Кримінального процесуального кодексу України, який був опублікований окремим виданням (див.: «Закон і бізнес», № 26 (1013) від 25 червня 2011 року. — К., — 410 с.), виникає ряд запитань.

Так, в цьому проекті Кодексу є глава 20, яка має назву: «Слідчі (розшукові) дії». Судячи з назви даної глави, автори проекту ставлять знак рівності між слідчими та розшуковими діями. В частині першій ст. 220 зазначається, що «слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів в конкретному кримінальному провадженні».

В сучасній кримінально-процесуальній науці є декілька визначень поняття слідчих дій. Зокрема, Погорецький М.А. визначає слідчі дії як вид процесуальних дій, передбачених кримінально-процесуальним законом, що здійснюються у визначеному ним порядку уповноваженими на це особами, які наділені владними повноваженнями примусового характеру для отримання доказів (виявлення фактичних даних та їхніх джерел, їх перевірки й оцінки та надання їм статусу доказів), перевірки й оцінки самих доказів та їх використання у кримінальній справі.

Стахівський С.М. розглядає слідчі дії як частину процесуальних дій, котрі спрямовані на збирання і перевірку доказів у кримінальній справі та відрізняються від решти дій слідчого силою процесуального примусу.

На думку Шибіки В.П., слідчі дії — це часина процесуальних дій, які пов'язані із виявленням, фіксацією та перевіркою доказів у кримінальній справі.

Ні в Юридичній енциклопедії, ні в Міжнародній Поліцейській енциклопедії не знаходимо визначення поняття «розшукові дії». В п'ятому томі Юридичної енциклопедії наведено визначення поняття «розшук» — «це діяльність уповноважених органів чи посадових осіб, спрямована на встановлення місцезнаходження певних осіб, предметів чи документів» (с. 364).

В теорії кримінального процесу не розглядається така правова категорія як «розшукові дії». Вона є предметом вивчення науки про ОРД, де вивчається правове регулювання організації та здійснення оперативного розшуку в інтересах кримінального судочинства, безпеки суспільства і держави.

В ст. 103 КПК України зазначається, що на органи дізнання покладається життя необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили».

Частина третя ст. 114 передбачає, що «слідчий по розслідуваних ним справах вправі давати органам дізнання доручення і вказівки про провадження розшукових та слідчих дій і вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій».

Зазначимо, що тривалий час (з 1960 р. до кінця ХХ сторіччя) розшукові заходи регулювалися відомчими нормативними актами МВС СРСР або КДБ СРСР і були таємними.

Лише з прийняттям Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» з'явилась правова основа оперативно-розшукової діяльності (ст. 3).

Різка зміна структури злочинності, підвищення її професійного рівня, а також якісні зміни в структурі злочинності, коли агресивна злочинність стає жорсткішою, а економічна — організованою та транснаціональною зумовила необхідність доповнити чинний КПК України нормами, які однозначно і прямо приписують використання оперативно-розшукових заходів для вирішення завдань кримінального судочинства.

Так, у ст. 66 КПК України йдеться про доручення підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі. Ст. 97 КПК передбачає, що заяви або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності.

Все це свідчить про значимість розшукових заходів під час досудового провадження в кримінальному судочинстві.

В с. 242 КПК України говориться про негласні слідчі (розшукові) дії. Під ними розуміють різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факти та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК. Вони проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

Негласні слідчі (розшукові) дії, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких злочинів (ч. 2 ст. 242).

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом, буде приймати слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, яке має бути погоджене з прокурором.

Відповідно до ст. 243 проекту КПК розгляд клопотань, які віднесені згідно положень глави 19 до повноважень слідчого судді, здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин з моменту його отримання (ст. 244).

До клопотання слідчого, прокурора обов'язково додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна відповідати загальним вимогам, передбаченим проектом Кодексу.

Крім цього, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна також містити відомості, які зазначені в частині четвертій ст. 244 проекту КПК України.

Разом з тим, вважаємо, що при доопрацюванні цієї глави проекту КПК України у відповідному Комітеті Верховної Ради України необхідно в її назві і по тексту залишити словосполучення «негласні слідчі дії», оскільки правова природа розшукових дій визначається Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПОЄДНАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ОГЛЯДУ ПРОЕКТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ВАСИЛИНЧУК Віктор Іванович,
професор кафедри ОРД та СТ ННІПКМ НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент,

КАЛЮК Олексій Миколайович,
заступник начальника ННІПКМ НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

Проект Кримінально-процесуального Кодексу України, за своєю структурою та змістом змінює усталені підходи до врегулювання кримінально-процесуальних відносин та вітчизняну практику провадження по кримінальних справах.

Однак, вбачаємо за можливе, зазначити, що проектом не враховані науково обґрунтовані та апробовані практикою структура нормативного акта, зокрема, щодо стадійності кримінального процесу, кола суб'єктів судочинства, напрацювання теорії кримінального процесу щодо теорії доказів, дещо знижено вимоги до процесуальної форми кримінально-процесуальної діяльності, прийняття, вираження та реалізації процесуальних рішень та ін.

Убачається недоцільним поєднання кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяльності, зокрема у питаннях (негласні слідчі дії) з огляду певної відмінності основних принципів провадження в кримінальному судочинстві, а саме таких як, гласність, рівність учасників провадження тощо, та оперативно-розшукової діяльності (конфіденційність, конспіративність, поєднання гласних та негласних оперативно-розшукових заходів), повноважень суб'єктів зазначених видів діяльності, правових наслідків результатів діяльності тощо.

При цьому надання слідчому, державному обвинувачу повноважень із проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які за сутністю є складовим оперативно-розшукової діяльності, у поєднанні з кримінально-процесуальною діяльністю неминуче призведе до нівелювання гарантій у доказуванні,

а також не рівності сторони захисту в збиранні доказів як основній засаді побудови змагального типу кримінального процесу.

Безсумнівною є теза, що довіра суспільства до того чи іншого доказу визначається передусім не суб'єктом збирання доказу та довірою до нього, а тією процедурою отримання фактичних даних, які дозволяють на гласній основі перевірити законність їх одержання та істинність доказу. Отже негласність процедури збирання доказів через провадження негласних слідчих дій позбавляє кримінальне провадження довіри достовірності доказів, зібраних таким шляхом.

ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ (ЗА НОВОЮ РЕДАКЦІЄЮ КПК УКРАЇНИ)

***НИКОЛАЮК Сергій Ігорович,**
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

Відповідно ст. ст. 256, 259, 260, 264, 266 проекту КПК регламентовано проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які полягають у наступному:

- аудіо, відео контроль особи;
- аудіо, відео контроль місця;
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- зняття інформації з електронних інформаційних систем;
- встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

Зазначені дії здійснюються виключно шляхом застосування спеціальних технічних засобів, обов'язковою умовою використання матеріалів, отриманих в результаті застосування зазначених технічних засобів є їх сертифікація. Разом з тим об'єднання двох самостійних заходів (аудіо контролю та відео контролю) в одній слідчій дії, на наш погляд, недопустимо. В процесі розкриття злочину може виникнути необхідність проведення тільки аудіо контролю, подібна ситуація також може статися при відсутності умов для проведення відеозапису. Практично зазначена ситуація обумовить застосування тільки аудіо запису, а ст. ст. 256, 266 КПК (проекту) сформульова-

но без альтернативи. На наш погляд, назви зазначених статей повинні бути сформульовані іншим чином, а саме «аудіо контроль та/або відео контроль» з використанням зазначеної термінології в тексті статей.

Ряд інших статей: 257, 263, 265, 267 передбачають інші негласні слідчі (розшукові) дії, а саме:

- негласний огляд кореспонденції;
- обстеження публічно недоступних місць, житла або іншого володіння особи;
- спостереження за особою, місцем або річчю;
- контрольоване постачання;
- контрольна та оперативна закупівля;
- спеціальний слідчий експеримент;
- імітування обстановки злочину.

Ці дії здійснюються також з використанням спеціальних технічних засобів. Таким чином, практично всі, визначені в проекті КПК, негласні слідчі дії повинні здійснюватися з використанням технічних засобів. В результаті аналізу Глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» проекту КПК можна дійти наступних висновків:

- не враховано, що працівники, які проводять оперативно-розшукові заходи, за результатами яких складається протокол, що використовується потім як джерело доказів у кримінальній справі, є негласними оперативним складом, дані про який, а також про форми і методи проведення цих оперативно-розшукових заходів відповідно до законодавства України є державною таємницею, в деяких оперативно-розшукових заходах можуть брати участь особи, які працюють з оперативними підрозділами на конфіденційній основі і будь-які дані про них також є державною таємницею;
- у слідчих відсутні спеціальні знання щодо проведення зазначених дій з використанням спеціальних технічних засобів (тобто, судові слідчі вимушені будуть або подавати окреме доручення оперативним підрозділам, або самостійно звертатися до оперативно-технічних підрозділів);
- певні дії передбачають проведення одночасно декількох заходів — наприклад, при проведенні спеціального слідчого експерименту необхідна фіксація (за допомогою аудіо-, відеозапису) як дій підозрюваних (тобто, певної особи), так і місця проведення (зазначена необхідність, в різних варіантах поєднання, може виникати і при проведенні інших негласних слідчих дій). Порядок оформлення про-

- токолів в такому випадку не визначено, як не визначено і суб'єкта, який буде одночасно проводити всі дії;
- не визначено порядок, допустимість та обмеження щодо використання матеріалів, отриманих при проведенні зазначених слідчих дій;
 - слідчі не є суб'єктами ОРД та інших законів, що регламентують здійснення ОРД, тобто, є кілька варіантів логічного завершення такої ситуації — слідчі будуть надавати окреме доручення оперативним працівникам (тоді не зрозуміло навіть змінювати суб'єкта), або самі будуть визначені в законі як суб'єкти ОРД;
 - вивчення латентних злочинів здійснюється поза рамками порушеної кримінальної справи і в багатьох випадках саме результат проведення оперативно-розшукового заходу є підставою для її порушення (наприклад, результат оперативної закупівлі, контрольованого постачання тощо).

Таким чином можна констатувати, що проект КПК не визначає всіх необхідних умов для ефективного проведення негласних слідчих дій. Окрім цього, такі «революційні» зміни необхідно застосовувати з врахуванням змін в інших нормативно-правових актах, які регламентують певну сферу діяльності (в даному випадку — ОРД).

ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

***РОЖНОВА Вікторія Василівна,**
професор кафедри кримінального процесу НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

Особливістю кримінального процесу як специфічного виду діяльності відповідних суб'єктів (кримінально-процесуальної діяльності), яка відрізняє її від інших видів соціально значущої діяльності, є детальна законодавча регламентація підстав і порядку її здійснення, тобто наявність особливої процесуальної форми. Іншими словами, всяка діяльність, що врегульована нормами кримінально-процесуального права, є кримінально-процесуальною діяльністю. Крім діяльності, що врегульована (регламентована) нормами кримінально-процесуального права, в межах кримінального провадження можлива діяльність з приводу вчиненого злочину, яка не регламентована,

однак передбачена КПК України. Така діяльність, не будучи кримінально-процесуальною, є діяльністю в сфері кримінального судочинства, оскільки вона здійснюється під час провадження у кримінальній справі в силу прямої вказівки кримінально-процесуального закону на можливість її проведення та (або) використання її результатів для виконання завдань кримінального судочинства.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 97 КПК України заяви або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності. На підставі ч. 3 ст. 114 КПК України слідчий по розслідуваних ним справах вправі давати органам дізнання доручення і вказівки, в тому числі, про провадження розшукових дій. Протоколи з відповідними додатками, складені уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, визнаються одним із джерел доказів у кримінальній справі (ч. 2 ст. 65 КПК України).

Слідчо-судова статистика свідчить про те, що органи досудового слідства досить активно використовують як докази фактичні дані, одержані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів. Особливе значення такі дані набувають при розслідуванні злочинів, вчинених організованими групами або злочинними організаціями, а також усіх злочинів, вчинених в умовах неочевидності.

Слід вказати на те, що завдання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності певною мірою співпадають, особливо, в частині розкриття злочинів, однак розкриття злочинів в межах оперативно-розшукової діяльності лише створює умови для вирішення завдань кримінального судочинства, однак не вирішує їх, оскільки повнота розкриття злочинів, викриття винних осіб і вирішення інших питань у кримінальній справі досягаються не інакше як під час кримінально-процесуальної діяльності, що врегульована кримінально-процесуальним законом.

Відповідно до чинного законодавства оперативно-розшукова діяльність не входить до системи кримінального судочинства, вона має самостійний характер і відповідно займає своє особливе місце у галузі боротьби зі злочинністю.

У межах реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України (затв. Указом Президента України від 8 квітня 2008 року) при підготовці проекту Кримінального процесуального кодексу України (розроблений робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010 року №820) було втілено ідею запровадження системи негласного розслідування в межах здійснення кримінально-процесуальної діяльності. Це означає поєднання

гласних і негласних процесуальних засобів встановлення обставин суспільно небезпечного діяння.

Процес розслідування злочину, тобто повного, всебічного і об'єктивного встановлення обставин його вчинення, пов'язаний з певними труднощами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Використання в цьому процесі гласних і негласних засобів такого встановлення, безперечно, сприятиме розкриттю злочинів, встановленню осіб, які їх вчинили. Водночас, не слід забувати про необхідність дотримання принципів кримінального судочинства (насамперед, принципу змагальності, забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист та ін.), забезпечення охорони та захисту прав і законних інтересів учасників процесу. Встановлення системи негласного розслідування вимагає забезпечення дієвого та ефективного механізму судового контролю, встановлення процедури судового визнання доказами одержаних фактичних даних.

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

САВИЦЬКИЙ Дмитро Олександрович,
професор кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

Діючий кримінально-процесуальний кодекс України був ухвалений у 60-х роках минулого століття і на сьогодні є чи не найстарішим процесуальним кодексом нашої держави. За цей час відбулись значні перетворення у суспільстві: Україна набула незалежності та обрала демократичний шлях розвитку з орієнтацією на захист прав і свобод громадян та утвердження верховенства права.

Інтеграція до Європейського Союзу обумовила необхідність приведення українського законодавства у відповідність до європейських вимог та стандартів, зокрема й у сфері кримінального судочинства. Реальним кроком на шляху до ухвалення нового кримінально-процесуального закону стало затвердження у 2008 році Президентом України Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні, а згодом й представленням на громадське обговорення Проекту кримінально-процесуального кодексу, який 16 черв-

ня 2011 року було затверджено на засіданні Робочої групи при Президентові України з питань реформування кримінального судочинства. В даному законопроекті зроблено спробу врегулювати інститут негласних слідчих дій шляхом введення окремої глави — «Глава 21. Негласні слідчі (розшукові) дії».

Відповідно до ст. 242 Проекту негласними слідчими (розшуковими) діями визнається різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню й проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. До таких дій, автори проекту, відносить: аудіо- та відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла та іншого володіння особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.

Ефективність досудового розслідування багато в чому залежить від обсягу й якості використання слідчим спеціальних знань та науково-технічних засобів під час проведення слідчих дій (як гласних так і негласних). Їх застосування значною мірою розширює пошукові можливості слідчого, підвищує надійність і доказову силу зібраних у справі матеріалів та забезпечує встановлення об'єктивної істини. Самостійне використання слідчим науково-технічних засобів при проведенні будь-яких процесуальних дій є однією із форм застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

В юридичній літературі, висловлювалась пропозиція про доцільність закріплення в кримінально-процесуальному законі переліку технічних засобів, що застосовуються у кримінальному судочинстві. Однак, передбачити у законі такий перелік неможливо, оскільки види та форми технічних засобів постійно оновлюються та удосконалюються. У зв'язку з цим, в теорії кримінального процесу вже давно обстоюється точка зору про те, що в кримінально-процесуальному законі мають бути передбачені лише загальні процесуальні положення використання науково-технічних засобів. До них відносять обов'язковість відображення в протоколі процесуальної дії умов використання, виду, мети та технічних параметрів технічного засобу; завчасне повідомлення учасників процесуальної дії про використання технічного засобу; обов'язкове відтворення технічного запису для учасників процесуальної дії після її закінчення та можливість внесення зауважень; дотримання порядку оформлення матеріалів отриманих в наслідок застосування технічних засо-

бів та приєднання до протоколу процесуальної дії; відповідність технічного засобу державним стандартам та умовам безпеки для учасників процесу тощо.

Однак, автори Проекту у ч. 2 ст. 248 лише вказали про можливість використання технічних та інших засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не визначивши загальних умов їх використання у досудовому розслідуванні. Тим самим, залишивши не вирішеним одне із проблемних питань «старого» КПК. Крім того, надаючи можливість слідчому проводити негласні слідчі (розшукові) дії, які по суті є оперативно-розшуковими заходами, проведення яких в більшості випадків неможливо без використання спеціальних технічних засобів, не враховується той факт, що навчальними програмами підготовки слідчих не передбачено отримання достатніх навичок у застосуванні спеціальних оперативно-технічних засобів. А це, в свою чергу, може призвести до неефективного використання даних засобів, що негативно може позначитись, як на результатах негласних слідчих (розшукових) дій так і всього досудового провадження в цілому.

Підсумовуючи викладене, варто підкреслити, що прийняття нового КПК покликано удосконалити процедуру проведення слідчих дій, статус осіб, які їх проводять, надавши їм можливість широко застосовувати технічні засоби фіксації інформації. Однак, при законодавчому конструюванні правових норм слід обов'язково враховувати існуючі наукові концепції, а не сліпо копіювати нові правові тенденції, закріплені у законодавстві інших країн. Таким чином, запропонований Робочою групою проект кримінально-процесуального кодексу ще містить певні прорахунки, які повинні бути обов'язково усунені під час його доопрацювання за результатами громадських обговорень та розгляду у парламенті.

ПРАВОВІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД ЗМАГАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

*ЯНОВСЬКА Олександра Григорівна,
професор кафедри кримінального процесу НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент,*

З моменту проголошення незалежності Україною та затвердження нової Конституції України головним напрямом реформування правової системи стали спроби переосмислити та вдосконалити судову гілку влади. Найважливішим результатом судової реформи в Україні повинно стати утвердження змагальної судової системи, що характерно саме для правової держави, з її розвинутими суспільними інститутами захисту прав людини. Саме тому вважаємо за доцільне висвітлити окремі проблеми нормативного врегулювання кримінально-процесуальної діяльності, вирішення яких, на нашу думку, сприятиме зрушенню системи кримінально-процесуальних відносин в Україні з мертвої точки в напрямку створення змагальної системи кримінального судочинства.

Традиційно найбільш проблемним є процес упровадження змагальних засад на стадії досудового розслідування. При цьому поява суду на цій стадії не робить її змагальною автоматично. Набагато важливішою є роль, яку відіграє суд на цьому етапі кримінального процесу.

Проектом Кримінального процесуального кодексу України, розробленим робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010 року, в межах кримінально-процесуальної діяльності пропонується запровадити систему негласних слідчих (розшукових) дій, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя. Посада слідчого судді, поза сумнівом, повинна стати тим «лакмусовим папірцем», який свідчитиме про допустимість фактичних даних як доказів, що будуть надаватись сторонами в процесі. Саме інститут слідчого судді поєднає досудове розслідування та судовий розгляд кримінальних справ в єдиний змагальний кримінальний процес.

В той же час, якщо у сторони обвинувачення вже з перших етапів кримінального процесу є процесуальне право збирання доказів та подальшої їх перевірки шляхом проведення оперативно-розшукових, слідчих та процесуальних дій, то і у сторони захисту повинно бути право задіяти певний арсенал засобів, що дадуть змогу зібрати докази, спрямовані на спростування

пред'явленого обвинувачення чи на доведення інших важливих для захисної правової позиції фактів.

На нашу думку, підстав підозрювати адвокатів у зловживанні правами не набагато більше, ніж так само ставитись до подібних дій з боку органів слідства та дізнання. Питання повинно ставитись в іншому аспекті. Яким повинен бути механізм запобігання зловживанням як зі сторони обвинувачення, так і зі сторони захисту своїми процесуальними правами? До об'єктивних чинників, здатних перешкодити зловживанням зі сторони представників обвинувачення та захисту, можна віднести: 1) нормативно визначений порядок реалізації процесуальних прав сторонами обвинувачення та захисту; 2) наявність юридичної відповідальності за зловживання процесуальним правом; 3) судовий контроль за здійсненням сторонами своїх процесуальних прав, який здебільшого повинен бути скерований на наділення фактичних даних, що надаються сторонами, статусом доказів, на захист конституційних прав та свобод суб'єктів та учасників кримінального судочинства. Суб'єктивними чинниками повинні бути кваліфікаційно-дисциплінарні заходи, скеровані на недопущення до професійної кримінально-процесуальної діяльності осіб, що не відповідають професійним та етичним вимогам до професійних учасників кримінального судочинства, та усунення тих, хто припустився порушень як нормативних, так і етичних засад здійснення процесуальної діяльності.

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ ДІЇ: ТАК ЧИ НІ

ОМЕЛЬЧЕНКО Олександр Євгенійович,
*професор кафедри кримінального процесу НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

Потреба у новому Кримінально-процесуальному кодексі виникла з моменту набуття нашою державою незалежності й вибору демократичного шляху розвитку держави з орієнтацією на захист прав і свобод громадян, впровадження та утвердження принципу верховенства права.

Прийнята у 1996 році Конституція України закріпила значні зміни у кримінальному судочинстві, зокрема у розподілі повноважень прокурорів і суддів, підвищення ролі суддів в питаннях, пов'язаних з обмеженням прав і свобод громадян, впровадження інституту присяжних, позбавлення органів

прокуратури функції розслідування. Мала судово-правова реформа, що відбулась через п'ять років, надала можливість реалізувати вказані положення у кримінально-процесуальному законодавстві. В рамках цієї реформи були внесені значні зміни до КПК 1960 року, які тимчасово вирішили частину проблем. Однак потреба у реформуванні кримінального судочинства не зникла. Науковці, політики та практичні працівники до цього часу не можуть прийти до згоди у питаннях вироблення спільного підходу до кримінального судочинства, який необхідно впровадити в Україні. Тільки у 2005 році, коли на політичному рівні було визначено основний орієнтир розвитку нашої держави — інтеграція до Європейського Союзу, окреслилась необхідність приведення українського законодавства у відповідність з європейськими стандартами, і в сфері кримінальної юстиції.

Першим реальним кроком на шляху до нового КПК стало затвердження у 2008 році президентом України «Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні», яка надала можливість Національній комісії з розвитку демократії та утвердження верховенства права завершити розробку проекту КПК. Оприлюднивши проект нового Кримінально-процесуального кодексу на своєму сайті, Міністерство юстиції повідомило, що його розробляли на основі напрацювань попередніх років, з урахуванням пропозицій державних органів влади, які здійснюють правозастосовну діяльність в сфері кримінального судочинства, і представників провідних вищих навчальних закладів України.

Безперечно, факт завершення роботи над проектом нового КПК, винесення його на обговорення та подання на експертизу Венеціанської комісії дасть позитивні результати для України. Зокрема, новим проектом передбачається встановити процесуальну рівність сторін та змагальність процесу; розширити права підозрюваних (обвинувачених) та потерпілого; оптимізувати процедуру досудового розслідування; удосконалити процедуру судового контролю, заборонити повернення справ на додаткове розслідування, спростити процедуру оскарження судових рішень тощо. Разом з тим є потреба в більш глибокому аналізі основних його положень та визначенні перспектив, які очікують нас після його прийняття.

Виникає питання чи потрібно вводити негласні слідчі (розшукові) дії до КПК? Згідно проекту, доповнення слідчих (розшукових) дій негласними, які по суті є оперативно-розшуковими заходами надасть можливість, на процесуальному рівні, використовувати конфіденційне співробітництво; негласно отримувати зразки, які необхідні для порівняльного дослідження; виконувати спеціальні завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; здійснювати контроль за вчиненням злочину; аудіо-, відео контроль місця; спостереження за особою; встановлення місця

перебування радіоелектронного засобу; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння; дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів; фіксація і збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж за допомогою технічних засобів і в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем.

Вказані негласні (розшукові) дії, на думку розробників проекту КПК, будуть забезпечувати додаткові гарантії дотримання прав сторін кримінального процесу. З даним положенням слід частково погодитись, оскільки розробники, для провадження цих дій врахували наявність чи відсутність загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної небезпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення цих дій.

Також, надання слідчому права на проведення таких негласних (розшукових) дій буде сприяти вирішенню постійно виникаючих проблем, які виникають між слідчим і оперативним співробітником під час професійної діяльності по виявленню та збиранні доказів.

Потрібні ці зміни чи ні покаже практика, але, можна констатувати, що завершення роботи над проектом нового КПК є значним кроком на шляху до європейської інтеграції України, демократизації суспільства, впровадження та практичної реалізації принципу верховенства права, захисту основних прав і свобод громадян. Будь-яка праця має недоліки, так і робота над проектом КПК не є винятком, але вони будуть усунуті під час доопрацювання за результатами громадських обговорень, експертизи Венеціанської комісії та розгляду цього проекту у Верховній Раді України.

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

*КОРЧОВИЙ Микола Михайлович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

У Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3). Проте, значної шкоди цій цінності завдає злочинність, боротьба з якою продовжує залишатися досить серйозною проблемою.

Однією з найгостріших проблем сучасної науки і практики оперативно-розшукової діяльності, особливо кримінального процесу є розробка нового проекту Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК). Він вводить якісно нову систему правових засобів захисту людини, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, а також забезпечує швидке, повне і неупереджене розслідування кримінальних справ.

Значний теоретичний і практичний інтерес у цьому плані становить перелік випадків, в яких правоохоронні органи мають право здійснювати негласні слідчі дії, при цьому передбачено, що вони можуть здійснюватися при розслідуваннях тільки тяжких та особливо тяжких злочинів і тільки за рішенням суду.

У проекті нового Кримінально-процесуального кодексу України значно розширено арсенал слідчих дій завдяки запровадженню категорії негласних слідчих (розшукових) дій, які по суті є оперативно-розшуковими заходами. Врегулювання на рівні процесуального закону проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як використання конфіденційного співробітництва, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, контроль за вчиненням злочину, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, річчю або місцем, установлення місцеперебування радіоелектронного засобу, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, фіксація та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж із допомогою технічних засобів та в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних сис-

тем, аудіо-, відеоконтроль особи забезпечуватимуть додаткові гарантії дотримання прав сторін кримінального розслідування. Надання слідчому права на проведення таких негласних слідчих дій сприятиме вирішенню одвічної проблеми професійних відносин слідчих та оперативних співробітників, яка існує в рамках чинного кримінального провадження.

На нашу думку, будь-яке реформування кримінального процесу, в якому завжди є елементи державного примусу, що здатні істотно обмежувати права людини.

ДЕЯКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЕКТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

***ДЕРЕВ'ЯНКО Павло Васильович,**
начальник кафедри ОРД та СТ ННІПККМ НАВС,
кандидат юридичних наук,*

***АЛЕКСІЙЧУК Микола Миколайович,**
начальник ННІПККМ НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

Аналіз норм проекту дозволяє зробити висновок про можливість внесення певних пропозицій та зауважень щодо регулювання кримінально-процесуальних правовідносин, урахування яких, на наш погляд, поліпшить практику протидії зі злочинністю та діяльність з реалізації правових норм.

Так, принципово іншого підходу потребують вирішення проблеми проведення негласних слідчих дій, та уточнення норми щодо суб'єктів їх проведення. Так, відповідно, до ст. 239 проекту такі дії мають право проводити прокурор, слідчий, слідчий суддя. За рішенням вказаних осіб до їх проведення можуть залучатися також інші особи. Наразі ч.2 т.248 передбачає можливість допиту цих осіб як свідків із збереженням у таємниці відомостей по цих осіб. Таким чином, підозрюваний, обвинувачений не буде поінформований про осіб, які ведуть досудове розслідування, та не зможуть реалізувати право на його відвід.

Отже, ст. 239 проекту не відповідає її змісту із-за відсутності в ній нормативно-закріплених підстав проведення зазначених слідчих дій. При цьому, відсутня системність переліку зазначених дій та їх назва. Зокрема, ч.3 ст. 239 до негласних слідчих дій віднесено спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо контроль або відео контроль місця, а в ст. 250 різновидом втручання в приватне спілкування є аудіоконтроль особи. Отже убагацьється, що спостереження за особою, місцем або предметом може бути як візуальним, так із застосуванням аудіо — та відеозасобів.

Окрім того, ст. 250 зазначає, що аудіоконтроль або відокремлене місце є прихована фіксація даних за допомогою аудіо запису чи відеозапису розмови (спілкування) осіб всередині публічно доступних місць, що не віднесено до втручання в приватне спілкування, та проводиться за рішенням державного обвинувача. Наразі в ч.2 даної статті виокремлено, що аудіо контроль або відео контроль публічно недоступного місця проводиться за рішенням суду. Таким чином, автори проекту приватне спілкування обумовлюють з публічно недоступністю місця, що узгоджується з нормами ч.3 ст.250 проекту. Тому, є незрозумілою позиція авторів проекту щодо наявності втручання в приватне спілкування незалежно від місця проведення аудіоконтролю особи як негласної слідчої дії яка передбачена ч.1 ст. 253 проекту.

Крім того залишається не визначеним місце та роль оперативно-розшукової діяльності та функції оперативних підрозділів, які її здійснюють.

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЩОДО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

*КОЗАЧЕНКО Олександр Іванович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

На сьогоднішня є очевидним, що країні потрібні системні реформи, які відповідатимуть сучасним потребам суспільства та держави, національним традиціям, стандартам європейської демократії та європейського права. Тому розуміючи, що створити систему кримінально-процесуального права, яка б належним чином захищала справедливість і права людини та яка була б ефективною у протидії злочинності неможливо шляхом внесення подальших змін до чинного КПК.

Однак, розглядаючи проект Кримінально-процесуального кодексу України, який наданий Міністерством юстиції України ми маємо висловити думку стосовно статті 246 цього проекту «Заходи щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій».

Ч. 1. даної статті зазначає, що відомості про умови, порядок, методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, осіб, які їх проводять, а так само інформація, отримана в результаті їх проведення, не підлягають розголошенню особами, яким це стало відомо в результаті ознайомлення з матеріалами в порядку, передбаченому статтею 279 цього проекту Кодексу.

Згідно Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, їх зміст у сфері державної безпеки і охорони правопорядку складають: відомості, що розкривають причетність окремої особи до негласного співробітництва на конфіденційній основі з органом (підрозділом), який здійснює ОРД, а також відомості про осіб, яких планується залучити до конфіденційного співробітництва (стаття 4.27); відомості, що розкривають місцезнаходження приміщення, яке конфіденційно використовується в інтересах вирішення завдань ОРД (стаття 4.28); відомості про осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві і взяті під захист згідно з чинним законодавством України.

Виникає логічне запитання: якщо в цій статті йде мова стосовно відомостей про умови, порядок, методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, осіб, які їх проводять та інформацію то, це є державна таємниця і

що робити якщо відбудеться розголошення цієї таємниці яке тягне за собою відповідальність за чинним кримінальним законодавством?

Згідно частини тринадцятої статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», не підлягають передачі та розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, які, відповідно до законодавства України, становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні ОРД чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

У зв'язку з цим, в нас виникає ряд логічних запитань, а саме:

- що спільного і відмінного між таємницею, про яку ведеться мова в ч.3 ст.11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і відомостями, про які згадується в ч.1 статті 246 цього проекту ;
- кого слід розуміти під поняттям «особи, які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій » (ст.267);
- яка відповідальність, за чинним законодавством, передбачена за розголошення таємниці особами, які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій ;
- яка відповідальність, за чинним законодавством, передбачена за розголошення державної таємниці особами, яким ці відомості були довірені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій?

Вичерпні відповіді на поставлені щойно питання державної таємниці містяться, як відомо, в положеннях КК України і Закону України «Про державну таємницю».

Так, по-перше, згідно КК України передбачено кримінальну відповідальність за розголошення державної таємниці (ст.328) і за втрату документів, що містять державну таємницю (ст.329). Інших видів юридичної відповідальності за розголошення державної таємниці за чинним законодавством не передбачено.

По-друге, в чинному законодавстві не визначається поняття кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо осіб, яким це стало відомо в результаті ознайомлення з матеріалами (ч. 1ст. 246 Проекту КПК України), і, як наслідок, ніякої юридичної відповідальності за розголошення такої інформації наступити не може. У той же час, немає достатніх правових підстав для ототожнення таких відомостей з державною таємницею. Не має ніякого відношення до даного питання і розголошення відомостей стосовно проведення медичного огляду на виявлення зараження невилі-

ковної інфекційної хвороби (ст.132 КК України), незаконне розголошення лікарської таємниці (ст.145 КК України), розголошення таємниці усиновлення (ст.168 КК України), розголошення комерційної таємниці (ст.232 КК України).

Що стосується державної таємниці, варто зазначити, що згідно п.4 ч.1 ст.8 Закону України «Про державну таємницю» інформацією, яка може бути віднесена до державної таємниці є: відомості про особовий склад органів, що здійснюють ОРД; відомості про зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, засоби, форми, методи і результати ОРД; про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що здійснюють ОРД; про склад конкретних осіб, що є негласними штатними працівниками органів, які здійснюють ОРД.

По-третє, в чинному проекті КПК не визначається також і поняття залучених осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч.1 ст.267), що виключає можливість юридичної оцінки їх статусу як суб'єктів негласних слідчих (розшукових) дій та суб'єктів відносин у сфері охорони державної таємниці.

Таким чином, розглянуте щойно правове положення щодо обов'язку громадян зберігати таємницю, що стала їм відома в результаті залучення до виконання негласних слідчих (розшукових) дій, — не відповідає чинному законодавству, яке становить правову основу проекту КПК і потребує належного перегляду, стосовно чого необхідно провести відповідні пропозиції та зміни щодо внесення змін до 21 глави проекту Кримінально-процесуального кодексу України.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

*МІНЧЕНКО Сергій Іванович,
докторант кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

Становлення та розвиток правової держави України можливе при виконанні значної кількості завдань органами державного управління, одним із найважливіших яких є чітке дотримання законів під час їх діяльності.

Утвердження в статті 3 Основного Закону України прав і свобод людини, а також політичних, економічних, соціальних, ідеологічних, правових гарантій не здатні самі по собі забезпечити реалізацію того чи іншого закону.

З набуттям незалежності в Україні проведена велика робота щодо законодавчого закріплення порядку організації оперативно-розшукової діяльності та зниження рівня порушень прав людини в ході її здійснення. Прийнято цілу низку поправок та змін до Кримінально-процесуального кодексу України, Закони України «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про судоустрій і статус суддів» та ряд інших нормативно-правових актів. Однак, стійкі інтеграційні процеси України до Європейського співтовариства вимагають внесення певних змін до правових норм національного законодавства, які інколи викликають сумніви щодо їх дієвості в умовах нашої правової системи.

Вступ України до Ради Європи згідно з ст. 4 Статуту Ради Європи означає, що Україна здатна і бажає виконувати обов'язки члена Ради Європи, які визначені у ст. 3: «Кожний член Ради Європи обов'язково має визнати принципи верховенства права та здійснення прав і основних свобод людини всіма особами, що знаходяться під його юрисдикцією, і має щиро та ефективно співробітничати в досягненні мети Ради».

Цим самим Україна взяла на себе зобов'язання змінити роль та функції органів прокуратури шляхом перетворення цього інституту в орган, який відповідатиме європейським стандартам, удосконалити кримінально-процесуальне та оперативно-розшукове законодавство. Оскільки позиція Ради Європи зводиться до того, що існування органів прокуратури України в її нинішньому вигляді суперечить, не більше не менше, принципу верховенства

права, а діяльність оперативних підрозділів пронизана порушеннями права і свобод людини.

Науковці, дослідивши досвід деяких Європейських країн, стверджують, що можливо і не слід приймати швидких рішень. Механічне застосування зарубіжного досвіду тільки зашкодить нашій державі. Потрібно враховувати, що кожний окремий інститут у зарубіжних державах — це тільки елемент налагодженого механізму, який в умовах України може й не спрацювати.

Сьогодні на порядку денному розгляд проектів Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінально-процесуального кодексу України. Безумовно, аналіз цих документів, дає підстави зробити висновок, що вони вирішують ряд проблемних питань організації оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності щодо забезпечення прав людини. Однак, є ряд спірних, а іноді неузгоджених положень між цими двома документами.

Так, наприклад, проектом Кримінально-процесуального кодексу України передбачено провадження органами досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій. По-перше, ст. 239 даного законопроекту носить назву «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій», однак, крім підстав проведення даних дій, які, до речі, досить обмежено викладено у одній фразі — «Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб» — в статті визначено зміст, компетенція слідчого, прокурора та види негласних слідчих (розшукових) дій. По-друге, в проекті Кримінально-процесуального кодексу вживаються на даний час невизначені такі терміни, як «слідчий суддя», «кримінальний проступок», «кримінальне правопорушення» та ряд інших. По-третє, якщо вищесказане є суто «технічною» проблемою, то щодо змісту п. 3 даної статті, який закріплює право слідчого проводити негласні слідчі (розшукові) дії з залученням інших осіб, виникає ряд питань, зокрема: «Якими силами та засобами слідчий органу досудового розслідування буде проводити негласні слідчі (розшукові) дії? Чи достатньо у нього теоретичних знань і практичних умінь проведення оперативно-розшукових заходів? Чи доцільно надавати слідчим форму допуску до державної таємниці? І яку категорію «інших» осіб має на увазі законодавець може залучати слідчий до проведення негласних слідчих (розшукових) дій?».

Порівняльний аналіз Глави 21 проекту Кримінально-процесуального кодексу з проектом Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» дає підстави нам зробити висновок про те, що вони є дублюючими одне одного. І тим більше, на сьогодні, немає жодної підстави стверджувати, що

слідчий органу досудового розслідування організує та проведе оперативно-розшукові заходи на вищому і якісному рівні, ніж оперативний працівник.

Тому, беручи до уваги досвід Європейських країн, аналіз практики організації кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяльності, думок фахівців-вчених, вважаємо, що з метою підвищення рівня забезпечення прав людини в оперативно-розшуковій діяльності, прийняття змін до Кримінально-процесуального кодексу, Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про прокуратуру» та ряду інших нормативних актів є надзвичайно актуальним і необхідним. Однак, до цього питання слід підійти виважено, обдумано, не поспішаючи і з урахуванням думок практиків та науковців.

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

***ОЛЬШЕВСЬКИЙ Костянтин Миколайович,**
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

Термін «оперативно-розшукова діяльність» введений після прийняття у 1958 році Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік та видання у послідууючому республіканських КПК. До 1958 р. в нормативних актах і спеціальній літературі для визначення негласної діяльності спочатку вживався термін «негласне розслідування», пізніше — «кримінально-розшукова робота» або «кримінальний розшук», в подальшому — «агентурно-оперативна» або «оперативна» робота.

На сучасному етапі у зв'язку з підготовкою до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу знову використовується термін «негласне розслідування» (глава 21). Отже має місце поєднання двох термінів — «негласне» і «розслідування».

Так, негласні оперативно-розшукові заходи — це заходи, що проводяться оперативними підрозділами (працівниками) осіб і сторонніх громадян. Негласність оперативно-розшукових заходів досягається дотриманням принципу конспірації і застосуванням спеціальних оперативно-розшукових сил, засобів і методів.

За радянських часів та в період незалежності України, на просторі СНД склалась відповідна модель процесу досудового розслідування замаскованих, професійно вчинюваних злочинів, яка охоплює наступні елементи :

- 1) Етап оперативно-розшукового процесу, а саме :
 - виявлення первісної інформації про осіб, які професійно, у тому числі у складі злочинних груп, займаються злочинною діяльністю;
 - попередня оперативна перевірка первинної інформації ;
 - оперативна розробка осіб (злочинних груп, організацій), які вчиняють злочини ;
 - передача результатів ОРД до органів досудового слідства.
- 2) Етап досудового (попереднього) слідства, який здійснюється в іншому, ніж ОРД, правовому режимі кримінально-процесуальної діяльності, може визнавати або заперечувати результати ОРД вирішувати питання щодо надання їм статусу доказів.

Правовою основою такої моделі розслідування фактів замаскованої злочинної діяльності є:

- оперативно-розшукове законодавство, яке регламентує порядок здійснення ОРД (в РФ — оперативно-розшуковий процес);
- кримінально-процесуальне законодавство, яке вивчає порядок дізнання і досудового слідства.

Для такого варіанту характерна відокремленість оперативних підрозділів і органів досудового слідства, які функціонують автономно в різних правових режимах.

Найбільш радикальний підхід до зближення оперативно-розшукової і кримінально-процесуальної функції спостерігається в законодавстві США. Там модель процесу досудового (попереднього) розслідування таємної, конспіративної злочинної діяльності включає наступні етапи:

- а) етап кримінальної розвідки;
- б) стадію оперативно-слідчого розслідування, коли проведення дізнання, слідства передбачає, в нашому розумінні, і оперативно-розшукові заходи і слідчі (процесуальні) дії.

Така модель оперативно-слідчого розслідування, яка узаконена в США і Європі суттєво вплинула на законодавче регулювання ОРД в Україні і визначила тенденцію його розвитку.

На розгляд Верховної Ради України внесений проект Кримінально-процесуального кодексу, у ч. 2 ст.146 якою зазначено, що доказами є також фактичні дані, зібрані органом дізнання в процесі оперативно-розшукових заходів відповідно до вимог законів України, якщо вони перевірені особою,

яка здійснює дізнання, слідчим чи судом у порядку, передбаченому цим Кодексом. Проте порядок передачі таких матеріалів слідчому не врегульовано.

Сутність негласного розслідування, якщо її розглядати, виходячи із загальних положень глави 21 Проекту КПК, це система негласних слідчих (розшукових) дій, рішення про проведення яких приймає слідчий, прокурор, слідчий суддя, проводяться у випадках, якщо відомості про особу, яка вчинила злочин, неможливо отримати в інший спосіб; факти та методи проведення негласних слідчих дій не розголошуються; деякі негласні слідчі дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове слідство, або за його дорученням уповноважені оперативні підрозділи.

З цього приводу виникає ще більше питань, основними з яких є існування самого інституту оперативно-розшукової діяльності в традиційному вигляді, його законодавче забезпечення, а також система оперативних підрозділів, їх роль та місце при проведенні негласного розслідування; можливість та допустимість проведення оперативно-розшукових заходів (якщо збережеться таке поняття) до порушення кримінальної справи та інші питання, які повинні стати предметом сьогоднішньої дискусії.

ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ТАТАРОВ Олег Юрійович,

*заступник начальника Головного слідчого управління МВС України,
кандидат юридичних наук, доцент*

16 червня цього року на засіданні Робочої групи з питань реформування кримінального судочинства під головуванням Президента України В.Ф. Януковича було презентовано довгоочікуваний проект КПК України. Слід відмітити, що в розробці вказаного проекту активну участь взяли й фахівці Головного слідчого управління МВС. Як наслідок, висловлені з урахуванням

практичних проблем діяльності зауваження та пропозиції в більшій мірі були враховані у законопроекті.

Насамперед, в «оновленому» варіанті КПК знайшли відображення пропозиції щодо розширення процесуальних повноважень слідчого (адже, у «перших» варіантах проекту він лише міг вносити пропозиції державному обвинувачу про необхідність застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій та звертатись до державного обвинувача з клопотанням про повідомлення особі про підозру).

У зв'язку з цим дозволено слідчому самостійно застосовувати заходи кримінального провадження, бути відповідальним за доказування обставин кримінального правопорушення, приймати ключові процесуальні рішення: повідомлення особі про підозру, звернення з клопотанням до слідчого судді та складання за результатами розслідування обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру чи клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Аналіз положень проекту КПК дає підстави стверджувати, що в ньому знайшли відображення найпрогресивніші та найдемократичніші положення. В першу чергу це стосується реального забезпечення прав громадян шляхом закріплення принципу змагальності сторін у кримінальному провадженні. Зокрема, надання сторонам рівних можливостей щодо збирання та подання до суду клопотань, скарг, речей, документів, інших доказів, а також реалізації інших процесуальних прав (ст.ст. 23, 92 проекту).

Сприятимуть реалізації принципу змагальності також й норми, які спрямовані на ефективне забезпечення права особи на захист. Зокрема, обов'язковість участі у судочинстві лише «професійного» захисника (захисником зможе бути тільки адвокат — ст. 48 проекту). Врегулювання положень щодо участі захисника в кримінальному провадженні покращить власне й швидкість його здійснення, оскільки нез'явлення захисника для участі у провадженні процесуальної дії не буде підставою для визнання цієї дії незаконною (ст. 49 проекту).

Важливим також є положення щодо відмови від інституту порушення кримінальної справи. За таких умов громадяни матимуть змогу реалізувати право на захист одразу після надходження заяви чи повідомлення про злочин. Нині ж по значній кількості заяв виноситься рішення про відмову в порушення справи й, відповідно, унеможлиблюється відновлення порушених прав громадян. При цьому у значній частині рішення про відмову є не достатньо обґрунтованими й в подальшому вони скасовуються. Так, лише за 1-ше півріччя 2011 року прокуратурою скасовано понад 66 840 постанов

про відмову в порушенні кримінальної справи, винесених слідчими органів внутрішніх справ.

За проектом КПК досудове розслідування розпочинатиметься з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто невідкладно (але не пізніше одного дня) після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення (ст. 212 проекту). Й з цього моменту можна проводити увесь комплекс заходів для розкриття злочину. Зазначене виключить «конфлікти» між працівниками правоохоронних органів та громадянами. Таким чином на сьогодні більш ніж актуальними є питання розробки вказаного реєстру.

Абсолютно вірною є й позиція розробників проекту щодо оптимізації окремих форм досудового провадження за спрощеною процедурою («у формі дізнання») по усіх кримінальних проступках (до кримінальних проступків відноситимуться діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, а також передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є адміністративними за своєю суттю (наприклад, дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо). Нині саме за такими скороченими формами вбачається «майбутнє» кримінального судочинства. Їх запровадження підвищить ефективність судочинства завдяки наближенню моменту вчинення злочину до покарання, відповідно, зменшиться витрата часу громадян на участь у провадженні занадто формалізованих, в більшості випадків «не потрібних» процесуальних дій («відібрання пояснень» — «допит»). Також це зменшить дублювання в роботі органів досудового розслідування, а й, відповідно, витрати робочого часу та державних коштів. Адже сьогодні в багатьох випадках шкода завдана злочинцем є меншою за витрати на проведення розслідування.

Суттєвим для кримінального судочинства є зменшення строків розслідування кримінальних правопорушень з моменту встановлення особи: проступків — протягом одного місяця, злочинів — протягом двох місяців (ст. 217 проекту КПК), що наблизить момент вчинення злочину до прийняття рішення судом.

Революційним кроком розробників проекту КПК стало введення в кримінальне судочинство інституту «укладення угод» (про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим; про визнання винуватості між підозрюваним, обвинуваченим та прокурором) (ст. 461 проекту) Це надасть можливість вже на початку провадження з особою направляти матеріали до суду для вирішення й, таким чином, не проводити громіздке розслідування по кримінальним правопорушенням, де збитки в десятки разів є меншими

ніж затрати на розслідування. При цьому права жодної зі сторін не порушуватимуться за рахунок прозорості схеми «укладення угод».

Спрощенню досудового провадження сприятиме декриміналізація окремих складів злочинів, та встановлення за їх вчинення високих штрафів. ГСУ МВС підтримано й позицію щодо декриміналізації понад 190 складів злочинів (в більшій мірі невеликої тяжкості та окремих складів злочинів середньої тяжкості (зокрема, ч.1 ст. 309 КК України), які не становлять значної суспільної небезпеки та не вимагають обов'язкового застосування кримінальної відповідальності. Виключивши зазначені діяння з КК України та перевівши їх в розряд кримінальних проступків (або «антигромадських проступків»), необхідним є встановлення за їх вчинення адміністративної відповідальності, що обумовлюватиме спрощений порядок провадження за даною категорією кримінальних правопорушень (на зразок протокольної форми підготовки матеріалів). В цьому напрямі є вже певні зрушення — у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)».

Слід також позитивно відмітити встановлення в проекті КПК чіткого порядку провадження негласних слідчих (розшукових) дій та фіксації результатів (ст. 248 проекту), використання їх результатів у доказуванні (ст. 252 проекту). З метою захисту прав та інтересів громадян визначено заходи щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 250 проекту), порядку втручання у приватне спілкування (§ 2 Глави 21 проекту) тощо. Наявність зазначених та інших норм унеможливить випадки порушення прав громадян під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Досить позитивними є й положення ст. 242 проекту, якими визначено, що строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії може бути продовжений керівником органу досудового розслідування (у випадках якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його або слідчого рішенням).

В той же час деякі положення проекту КПК потребують доопрацювання, і це можливо буде здійснити після повернення законопроекту з експертизи та проведення його обговорення.

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

КОСТЮЧЕНКО Олена Юрївна,
*доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук*

Одним із завдань оперативно-розшукової діяльності згідно із Законом України від 18 лютого 1992 року «Про оперативно-розшукову діяльність» є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства. З метою підвищення ефективності розслідування злочинів у Проекті КПК України (станом на 1 липня 2011 р. далі — Проект) передбачено включити до сфери правового регулювання КПК застосування оперативно-розшукової діяльності в частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21). Введення в сферу кримінально-процесуальної діяльності оперативно-розшукових заходів пропонується у вигляді негласних слідчих (розшукових) дій поряд з проведенням слідчих (розшукових) дій. Доречніше було б залишити термін «слідчі дії» для застосування у звичному його розумінні, а термін «розшукові дії» застосовувати щодо включених до Проекту оперативно-розшукових заходів надавши їх результатам, отриманим із додержанням вимог процесуальної форми, статусу доказів.

Наведене у ч.1 ст.242 Проекту поняття негласних слідчих (розшукових) дій в частині положення, що не підлягає розголошенню факт їх проведення, є недосконалим, оскільки їх результати будуть міститися в матеріалах кримінальної справи.

Щодо інших положень глави 21 Проекту доречно відмітити, що слідчий зазначений у переліку суб'єктів кримінального процесу, які будуть мати право прийняти рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч.3 ст.242 Проекту). Про прийняття рішення щодо проведення «певних» негласних слідчих (розшукових) дій та їх результати він зобов'язаний по-

відомити прокурора, який має право заборонити або припинити подальше проведення цих дій. З точки зору законодавчої техніки термін «певні» негласні слідчі (розшукові) дії неприйнятний для використання, оскільки він є неконкретним за своїм змістом. Необхідно передбачити обов'язок слідчого повідомляти прокурора про рішення про проведення будь яких негласних слідчих (розшукових) дій. Доцільно було б передбачити у Проекті КПК України обов'язок слідчого негайно передавати прокурору копію постанови слідчого про призначення проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Незрозумілою є позиція (ч5 ст.245 Проекту) щодо надання тільки прокурору права приймати рішення про припинення подальшого проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо відпала необхідність у її проведенні. Логічно було б для оперативності та забезпечення законності розслідування злочинів надати таке право і слідчому.

У ч.2 ст.249 Проекту пропонується не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом письмово повідомляти осіб про те, що їх конституційні права були тимчасово обмежені в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Проте, з огляду на положення ст.286 Проекту КПК України про відкриття матеріалів протилежній стороні, це логічно було б здійснювати саме при виконанні цієї процесуальної дії.

Доцільно збільшити строк зберігання технічних засобів, що застосовувалися при проведенні вказаних негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинних носіїв отриманої інформації, не тільки до набрання законної сили вироком суду (ч.2 ст.262 Проекту), а до закінчення строку касаційного оскарження судових рішень.

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: КРОК УПЕРЕД АБО НІВЕЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧИСТОЛІНОВ О.М.,
*заступник начальника кафедри
оперативно-розшукової діяльності ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук,*

ЧЕРКОВ В.О.,
*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук*

Суспільство в цілому, та, відповідно, його окремі інститути не є сталими структурами та явищами. Для них характерна динамічність й мінливість. З часом, на місті неефективних та застарілих елементів суспільної організації, утворюються нові, робляться висновки за результатами невдалих експериментів, від останніх відмовляються взагалі або доопрацьовують їх моделі, засоби реалізації тощо. У цьому контексті не є виключенням й кримінальне судочинство України.

Віднедавна у чинному КПК України розширилося й коло слідчих дій (ст. 187¹), тобто з'явилися слідчі дії, які за своїм характером суттєво відрізняються від інших, що обумовлюється, насамперед, негласністю їх проведення та специфікою прийняття рішення щодо їх необхідності та вмотивованості. Сьогодні, у наданому на розсуд наукового загалу Проекті Кримінального процесуального кодексу України (далі — Проект КПК), не зважаючи на відсутність практичної обґрунтованості та доцільності, продовжується введення аналогічних слідчих дій, та, навіть, запропонована низка так званих «негласних слідчих (розшукових) дій».

З цього приводу виникає слушне питання: чи є ця новація життєво необхідною для вдосконалення кримінального судочинства України, або це завчасний і недостатньо виважений та обґрунтований крок? Так, на нашу думку, пошук відповіді на це питання необхідно розпочати з розгляду ознак негласної слідчої (розшукової) дії. Відповідно до Проекту КПК можна виділити наступні з них: спрямованість на збирання (перевірку) доказів, специфічний суб'єкт проведення, необхідність збереження таємниці про факт та методи проведення, спеціальний порядок прийняття рішення про їх проведення та використання отриманих результатів. Навіть такий стислий, майже на слух, аналіз ознак запропонованих негласних слідчих (розшукових) дій

дозволяє дійти висновку про їх практично повну тотожність з оперативно-розшуковими заходами (далі — ОРЗ), які здійснюються вповноваженими оперативними підрозділами. Основна та майже єдина відмінність полягає у суб'єкті — слідчий або оперативний підрозділ, та, відповідно, це слідча дія або оперативно-розшуковий захід.

Проте подальше вивчення положень Проекту КПК, зокрема ст. 44, стосовно обов'язковості виконання оперативними підрозділами доручень слідчого, прокурора щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зводять нанівець і цю відмінність. Фактичне виконання таких дій покладається на оперативні підрозділи. Про це каже й здоровий глузд, оскільки, як правило, слідчий фізично не зможе виконати своє рішення про проведення такої дії як, наприклад, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж або обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи тощо. Тож знову постає обґрунтоване питання: чи не відбувається підміна таких правових категорій як «слідча дія» й «оперативно-розшуковий захід»?

Якщо звернутись до прийняття рішення про проведення ОРЗ, то цей процес передбачає досить істотну підготовку, зокрема заведення оперативно-розшукової справи, що передбачає накопичення й, що головне, перевірку певних обсягів інформації, а це, в свою чергу, має забезпечити винятковість застосування й недопущення порушення прав та свобод людини під час проведення таких заходів. У запропонованому Проекті КПК не визначається категорія осіб, щодо яких слідчий зможе приймати рішення про застосування негласних слідчих (розшукових) дій. Таким чином, фактично такою особою може стати будь-яка людина. І це за умов значно більших строків проведення негласних слідчих дій (при їх подовженні), на відміну від фактичної можливості при здійсненні відповідного ОРЗ. Повідомлення такої особи в межах календарного року після закінчення проведення негласної слідчої (розшукової) дії виглядає досить примарною та слабкою гарантією дотримання законності. Тож виникає наступне питання: чи не є це дискредитацію задекларованої демократизації кримінального судочинства та розбудовою «поліцейської держави» в Україні?

Вважаємо, не потребує додаткової аргументації теза про те, що проведення як ОРЗ, так і негласних слідчих (розшукових) дій має передбачати комплексну негласну роботу у відношенні осіб, які розробляються, у тому числі й з активним використанням інституту конфіденційного співробітництва. Напрацювання оперативних підрозділів у цьому напрямку безперечно є більш успішними, ніж у слідчого, який взагалі до сьогодні не має ані осіб, з якими у нього встановлене конфіденційне співробітництво, ані досвіду оперативної роботи тощо. Тож ще одне питання: чи буде ефективним проведен-

ня такої слідчої дії без використання можливостей оперативного підрозділу? Шукаючи відповідь на це питання, як здається на перший погляд, можна послатися на надану Проектом можливість використання конфіденційного співробітництва і слідчим. Проте така робота передбачає необхідність володіння специфічними вміннями та навичками, затрати значних обсягів часу та цілеспрямованих зусиль, дотримання вимог конспірації, забезпечення безпеки зазначених осіб тощо, а це дозволяє ставити виважене й обґрунтоване питання про готовність сучасних слідчих до такої, м'яко кажучи, специфічної діяльності.

Також, на наш погляд, потребує узгодження запропонований спосіб проведення слідчих дій із такими загально визнаними засадами кримінального провадження як «публічність», «невтручання у приватне життя», «безпосередність дослідження показань, речей і документів» та ін. (ст. 8 Проекту КПК).

На підставі досить стислого аналізу окремих положень Проекту КПК маємо констатувати, що наведені нами та інші можливі питання, нажаль, залишаються без аргументованої відповіді, що дозволяє дійти висновку про недостатню підготовленість такого відповідального кроку щодо запровадження такого інституту як «негласна слідча (розшукова) дія».

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗКРИТТЯ ВБИВСТВ ПРИ ВИЯВЛЕННІ НЕВПІЗНАНОГО ТРУПА

***КЛИМЧУК Михайло Павлович,**
доцент кафедри кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук,*

Проблема розкриття та розслідування вбивств є надзвичайно складною. Ці злочини зустрічаються в різних країнах з різними релігійними традиціями і етнокультурними особливостями, вони не залежать від політичної системи тієї чи іншої держави. Вбивцями можуть бути різні люди, представники різних верств суспільства, рівня освіти, професії та занять, психічно здорові і хворі. Все це підкреслює крайню складність проблеми як для спеціалістів у галузі криміналістики та кримінального процесу, так і для кримінологів, психологів і психіатрів.

Аналіз слідчої практики показує, що для ефективної діяльності з розкриття вбивств слідчим часто не вистачає знань з теорії кримінального пра-

ва, кримінального процесу, криміналістики та професійних навичок їх застосування. Труднощі викликають питання правильної кваліфікації вбивства, процесуальних можливостей збору та оцінки доказів, тактики проведення окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів при встановленні невідомого трупа.

Однією з причин того, що вбивства не розкриваються через допущення формалізму при провадженні окремих слідчих дій, повільність в оцінці швидко змінюваних ситуацій розслідування, несвоєчасність та неефективність оперативно-розшукової діяльності.

Тим часом проблема підвищення ефективності розслідування вбивств при встановленні невідомого трупа залишається актуальною. Частими є ситуації, коли окремі слідчі, не володіючи сучасними технологіями розслідування, до певної міри не зацікавлені у вивченні новітніх методик розслідування, вдосконалення знань у сфері психології спілкування, методики розробки і використання розшукових портретів осіб, які вчинили вбивство, тактики використання засобів масової інформації при розслідуванні злочинів.

Слід зазначити, що сучасний стан наукової розробки проблематики розкриття та розслідування даного виду вбивств носить міждисциплінарний характер. Вона вивчається в рамках кримінально-правових наук, криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, кримінології, психології.

Як видається, частково це питання покликаний вирішити новий Проект КПК України, у главі 21 якого, викладені підстави, умови та процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Зокрема, ч. 1 ст. 242 Проекту визначає негласні слідчі (розшукові) дії — як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню.

Щодо організації розкриття вбивств при виявленні невідомого трупа, зазначені негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (ч. 2 ст. 242 Проекту КПК України).

При вчасно виявленому трупі жертви, враховуючи спосіб життя вказаної особи, а також інші обставини справи, слідчий може висунути низку версій про особу злочинця, спосіб та мотиви вбивства. Проте, варто зауважити, що пізнання має завершитися не отриманням певних конкретних, чітких уявлень про обставини події злочину, а впевненістю в неможливості їхнього отримання. І ця впевненість також буде мати статус внутрішньої переконаності.

А от вирішуватися подальша доля справи повинна відповідно до норм, які містить ч. 3 ст. 62 Конституції України: обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях, а усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь, а також ч. 3 ст. 327 КПК України — обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях [1; 2].

Саме з цією метою, організовуючи розслідування, слідчий може використовувати прийоми і засоби, які вироблені практикою, але ще не узагальнені й не досягли рівня криміналістичної рекомендації. Такі прийоми ґрунтуються на життєвому досвіді, а іноді — на простому здоровому глузді, в багатьох випадках є настільки ж ефективними, як і ті, що мають наукове походження [3, с. 81]. Не менш ризикованим видається і другий варіант, за якого розслідування призводить до невиправданих витрат сил і засобів [4, с. 27]. Крім того, в умовах обмежених сил і засобів одночасна перевірка всіх версій також може затягтися на тривалий час, що знову ж таки надасть злочинцю можливість переховатися, продовжити злочинну діяльність тощо.

Приходимо до висновку, що всебічність та повнота розслідування вбивств при виявленні невідомого трупа залежать від конкретності планованих заходів зі взаємодії з органами дізнання, фахівцями, експертними підрозділами, від оперативного коректування часу і місця проведення слідчих дій та розшукових заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 8 грудня 2004 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України (зі змінами і доповненнями станом на 15 вересня 2001 року). — Харків: «Гриф», 2001. — 320 с.
3. Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий / Н.А. Селиванов. — М.: Юрид. лит., 1982. — 152 с.
4. Карнеева Л. Установление лица, совершившего преступление / Л. Карнеева // Социалистическая законность. — 1968. — № 11. — С. 23–27.

ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ В КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ІНШИХ КРАЇН

*СТЕПАНОВ Олег Станіславович,
доцент кафедри кримінального процесу НАВС,
кандидат юридичних наук*

Слід сказати, що у кримінально-процесуальному законодавстві інших країн концепція розширення кола слідчих дій, у тому числі за рахунок використання можливостей ОРД, вже давно знайшла своє закріплення. Порівняльно-правовий аналіз цього досвіду може бути корисним для реформування вітчизняного кримінального процесу. У КПК Литовської Республіки, наприклад, передбачена процедура «секретного досудового розслідування». Згідно зі статтею 158 КПК Литви (Дії посадових осіб досудового слідства без розкриття своєї ідентичності) передбачено, що при розгляді відповідних тяжких або особливо тяжких злочинів посадові особи та виконавці досудового слідства під час виконання своїх обов'язків можуть не розкривати свою ідентичність. Практичну цінність у розслідуванні злочинів, вчинених членами злочинних угруповань, на погляд автора, матиме і використання такої слідчої дії, як відтворення (імітування) обставин вчинення злочину. Зокрема, у ст. 159 КПК Литви передбачено, що прокурор, який одержав інформацію про особу, яка вважається причетною до вчинення злочину чи брала у ньому участь, може звернутися до судді досудового слідства з клопотанням дозволити цій особі відтворити обставини злочину, для того, щоб встановити особу, яка вчинила злочин. В кримінально-процесуальній регламентації відтворення обставин злочину міститься окреме застереження щодо заборони провокувати особу на вчинення злочину. При цьому, у ч. 4 ст. 159 КПК Литви спеціально передбачено, що особа, яка за встановленим порядком відтворює обставини злочину через його імітацію за службовим розпорядженням виконавчих правоохоронних органів, не може притягатися до кримінальної відповідальності з приводу відтворення обставин вчиненого чи передбачуваного злочину.

За кримінально-процесуальним законодавством Німеччини взагалі не існує такого поняття, як оперативно-розшукова діяльність. Тому оперативно-розшукові заходи (в нашому розумінні), що спрямовані на виявлення й розкриття злочину, передбачені в КПК ФРН як заходи розслідування (слідчі дії),

і можуть провадитись у разі наявної потреби і за встановлених підстав будь-яким передбаченим цим законом органом кримінального переслідування.

У § 100с. КПК ФРН (Заходи без відома особи, стосовно якої вони проводяться) передбачено, зокрема, що без відома особи, якщо зробити це в інший спосіб є неможливо або значно ускладнено, можуть здійснюватись заходи з фотографування і відеозапису; з метою дослідження обставин справи або встановлення місця перебування особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого злочину — використовуватись інші спеціальні технічні засоби, що призначені для спостереження; у розслідуванні злочинів, що мають підвищену ступінь суспільної небезпеки (перелік яких чітко визначений у відповідних нормах КПК), може здійснюватись за допомогою технічних засобів прослуховування і запис слів підозрюваного (обвинуваченого), що не проголошені публічно, або проголошені у жилому приміщенні.

Для розслідування відповідних злочинів, наприклад в галузі торгівлі наркотиками чи зброєю, або в середовищі організованої злочинності, за дозволом судді досудового слідства передбачено використання «слідчих під прикриттям». Суддя досудового слідства постановляє надати діям слідчих характеру секретності за санкцією прокурора, і з приводу цього складає відповідну постанову. В цій постанові мають бути вказані відомості про особу, яка займається секретною діяльністю; особу, щодо якої впроваджуються зазначені дії; відомості про злочин особи; конкретні дії, на які потребується дозвіл; очікувані результати; характер секретної діяльності. Порядок застосування режиму секретності визначається з урахуванням запобігання провокування особи до вчинення злочину.

У § 110а. (Прихований дівзнавач), § 110b. (Згода прокуратури, судді; збереження ідентичності і таємниці) КПК ФРН регламентована діяльність співробітників поліції, які здійснюють розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, зброї, підроблених грошей або знаків оплати, злочинів проти державної безпеки, злочинів, що вчинені у вигляді промислу, або членом банди, — з використанням наданої їм на тривалий час зміненої ідентичності (легенди). На створення або підтримання вказаної легенди вони також можуть вступати у правовідносини, користуватись спеціально виготовленими для цієї мети відповідними документами. Для використання прихованого дівзнавача потрібно отримати згоду прокурора, а дії прихованого дівзнавача, пов'язані із обмеженням основних прав осіб потребують згоди судді. Заслуговує на увагу системна процесуальна регламентація діяльності прихованого дівзнавача у КПК ФРН, на відміну від того, як це зроблено у ст. 13 (Використання негласних співробітників) в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Ідентичність прихованого дізнавача може зберігатись в таємниці і після його участі в розслідуванні, особливо у тих випадках, коли є підстави вважати, що розкриття ідентичності створить загрозу життю, здоров'ю або свободі прихованого дізнавача чи іншої особи, або поставить під сумнів можливість подальшого використання прихованого дізнавача.

Заслугують також на увагу й передбачений КПК ФРН (§ 98а.) розшук підозрюваного, в ході якого відбувається обмеження конфіденційного характеру (приватності) персональних даних. Зокрема, це стосується отримання і дослідження персональних відомостей про осіб, що відповідають окремим перевірочним ознакам, і вірогідно вказують на особу злочинця. Пошук за розпорядженням судді досудового слідства відбувається шляхом співставлення будь-якими суб'єктами, що за родом своєї діяльності формують чи використовують інформаційні бази даних, машинним способом певного інформаційного масиву. Також використовується машинне співставлення персональних відомостей одного кримінального провадження з іншими, що збережені з метою кримінального переслідування чи виконання покарання, або попередження небезпеки (§ 98с.).

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ «ЗА ГАРЯЧИМИ СЛІДАМИ»

***ПОЛИВОДА Вадим В'ячеславович,**
старший викладач кафедри ОРД НАВС,
кандидат юридичних наук,*

***МИШКО Владислав Володимирович,**
ад'юнкт кафедри ОРД НАВС*

Положення Конституції України, Укази Президента України, Накази Міністерства внутрішніх справ України становлять методологічно-правову основу побудови правової держави, забезпечення режиму законності та регулювання суспільних явищ методами, які б відповідали стандартам демократичної держави. Вирішення проблеми розкриття злочинів, значною мірою залежить від рівня організації оперативної роботи, аналізу стану оперативної обстановки та контролю за криміногенною обстановкою.

Зростання кримінального «професіоналізму», негативні тенденції, що спостерігаються у структурі злочинності (збільшення злочинів, пов'язаних з насильством над представниками комерційних структур, вбивств на замовлення, злочинів, які вчиняються організованими угрупованнями з міжрегіональними та міжнародними зв'язками), вимагають постійного контролю за оперативною обстановкою на територіях обслуговування оперативних підрозділів МВС України.

Ефективність оперативно-службової діяльності ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськ-, рай-, лінорганів з розкриття злочинів «за гарячими слідами» забезпечується готовністю особового складу до виконання завдань у сфері боротьби зі злочинністю та до дій в умовах ускладненої оперативної обстановки, комплексним використанням наявних сил і засобів, належним рівнем організації оперативно-розшукової і слідчої роботи, застосуванням сучасної тактики розкриття злочинів «за гарячими слідами», високим професіоналізмом працівників структурних підрозділів ОВС.

До основних елементів такої діяльності необхідно віднести:

- 1) вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки на території обслуговування, на об'єктах та за лініями роботи;
- 2) планування оперативно-розшукової діяльності або прийняття іншого управлінського рішення, виходячи з оцінки оперативної обстановки;
- 3) розміщення сил і засобів згідно з потребами боротьби зі злочинністю та оперативно-тактичними характеристиками;
- 4) налагодження взаємодії оперативних та інших підрозділів ОВС, правоохоронних органів, державних установ та громадських організацій, які залучаються до боротьби зі злочинністю;
- 5) контроль та перевірка виконання прийнятих рішень.

Розкриття злочинів «за гарячими слідами» розпочинається, як тільки виявляються ознаки вчинення злочину, у зв'язку з чим на підставі Кримінально-процесуального кодексу України і чинного законодавства, що регламентує оперативно-розшукову діяльність та організаційно-правові основи боротьби із організованою злочинністю, вживаються наступні заходи:

- 1) припинення протиправних дій злочинця;
- 2) затримання злочинця на місці вчинення злочину і доставляння його до місця утримання;
- 3) вжиття заходів щодо ліквідації наслідків злочину;
- 4) виявлення і збереження джерел інформації про подію злочину;
- 5) попереднє дослідження і перевірка інформації про ознаки злочину.

Для цього підрозділи МВС України уживають передбачених законом заходів щодо своєчасного реагування на заяви і повідомлення про злочини,

комплексного використання в розкритті злочинів можливостей всіх підрозділів, активного застосування гласних та негласних пошукових і розвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, учинення процесуальних дій, передбачених кримінально-процесуальним законодавством, накопичення й раціонального використання позитивного досвіду, наукових рекомендацій, підвищення професійного рівня працівників, зміцнення взаємодії з іншими правоохоронними органами і громадськістю.

Отже, розкриття злочинів здійснюється в максимально короткий строк, у поєднанні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, швидко і повно, із встановленням і викриттям усіх учасників злочинів та виявленням епізодів їх злочинної діяльності.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

***ХАБЛО Оксана Юрївна,**
старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук*

Згідно з теорією кримінального процесу кримінально-процесуальні гарантії — це передбачені кримінально-процесуальним законом засоби забезпечення досягнення завдань кримінального провадження й охорони прав і законних інтересів суб'єктів, які беруть у ньому участь.

Важливе місце серед гарантій кримінального судочинства займає право учасників процесу на оскарження дій та рішень посадових осіб, які ведуть кримінальний процес. У зв'язку з цим виникає питання про забезпечення можливості оскарження рішень посадових осіб під час провадження негласних слідчих дій.

Так, в проєкті КПК України, підготовленому робочою групою згідно з Указом Президента України від 17 серпня 2010 року № 820, частина 1 статті 242 передбачає, що негласні слідчі (розшукові) дії — це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Таким чином, особливістю негласних слідчих дій є те, що громадяни, права яких обмежуються, враховуючи природу і логіку не-

гласної діяльності, не мають можливості оскаржити дії та рішення посадових осіб безпосередньо під час їх проведення.

Відповідно до ст. 249 вказаного проекту КПК особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені про це прокурором або за його дорученням слідчим.

Зрозуміло, що повідомлення осіб, відносно яких провадяться негласні слідчі дії, перед початком такої діяльності поставить під сумнів їх результат. Тому в ч. 2 ст. 249 вказаного проекту законодавець визначив, що конкретний час повідомлення визначається із врахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинні бути здійснені протягом дванадцяти місяців після її припинення, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.

Таким чином, поки заінтересовані особи не повідомлені про рішення щодо проведення негласної слідчої дії, вони не мають можливості оскаржити до суду дане рішення. А відсутність можливості оскарження провадження негласних слідчих зумовлює загрозу протиправного втручання працівників правоохоронних органів у особисте життя громадян, незаконне чи необґрунтоване обмеження їх конституційних прав і свобод. Що вимагає створення додаткових кримінально-процесуальних гарантій.

На необхідності створення додаткових гарантій законності проведення негласної діяльності наголошувалось в рішенні Європейського суду з прав людини в справі Класс та інші проти ФРН, ще в 1978. В даному рішенні зазначалося, що втручання в особисте життя людини шляхом проведення негласного нагляду може проводитися лише за умови, що здійснюється нагляд за такими заходами. В рішенні визначено, що нагляд за заходами спостереження може проводитися на трьох етапах: коли спостереження санкціоновано, під час його проведення і після того, як воно закінчилося. Враховуючи те, що особа, стосовно якої провадяться негласні слідчі дії, не має можливості брати безпосередню участь ні в якому наглядовому провадженні, то суттєво важливо, щоб встановлені процедури самі по собі надавали відповідні і рівні гарантії для захисту прав громадян.

У зв'язку з викладеним вище варто наголосити на необхідності приділення додаткової уваги з боку законодавця щодо конкретизації кримінально-процесуальних гарантій провадження негласних слідчих дій, визначення суб'єктів та процедури прийняття рішення про провадження таких дій.

ЗАСАДИ НЕГЛАСНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

*ЧУРІКОВА Ірина Володимирівна,
старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук*

Розробники проекту КПК — Робоча група з питань реформування кримінального судочинства — пропонують введення в кримінальний процес такого поняття як негласні слідчі дії. Відповідно до ст. 227 цього проекту під негласними слідчими діями необхідно розуміти різновид слідчих дій, відомості про умови, порядок та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК. Негласні слідчі дії проводяться у випадках, якщо фактичні дані про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Проводити негласні слідчі дії мають право державний обвинувач і слідчий. За рішенням вказаних осіб до проведення негласних слідчих дій можуть залучатись також інші учасники кримінального провадження.

Передусім, слідчий, виконуючи поставлене перед ним державою та суспільством завдання — розслідування кримінальної справи та прийняття по ній рішення — повинен дотримуватися принципів кримінального процесу.

У чинному КПК України немає глави «Принципи кримінального судочинства», яка б чітко визначила поняття та закріпила статус кримінально-процесуальних принципів, їх кількість. У проекті КПК від 13 грудня 2007 року № 1233 проекті КПК України міститься глава 2 «Засади кримінального провадження», де чітко перераховані принципи кримінального процесу.

Разом із тим, у проекті КПК, розробленого Робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, існує глава 2 «Засади кримінального провадження», в якій відповідно до ст. 8 «Загальні засади кримінального провадження» принципами кримінального провадження є:

- верховенство права;
- законність;
- рівність перед законом і судом;
- повага до людської гідності;
- забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;
- недоторканність житла чи іншого володіння особи;
- таємниця спілкування;
- невторчання у приватне життя;
- недоторканність права власності;
- презумпція невинуватості;
- свобода від самовикриття;

- заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності;
- забезпечення права на захист;
- доступ до правосуддя;
- змагальність;
- безпосередність дослідження показань, речей і документів;
- забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності;
- публічність;
- диспозитивність;
- гласність і відкритість судового розгляду;
- розумність строків;
- мова, якою здійснюється кримінальне судочинство.

Однак, розробники вищевказаного проекту не взяли до уваги, що не всі принципи кримінального процесу, запропоновані ними, можуть бути засадами негласного провадження. Оскільки негласні слідчі дії мають особливий статус та порядок провадження, який закріплений в законах та відомчих документах, які мають гриф таємності. Тому, на нашу думку, необхідно внести доповнення до проекту КПК, розробленого Робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, а саме: конкретизувати засади гласного та негласного кримінального провадження.

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ

***МЕЛЬНИК Оксана Вікторівна,**
доцент кафедри кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук*

Відповідно до ст. 187 КПК України зняття інформації з каналів зв'язку реалізується в режимі, що забезпечує нерозголошення даних досудового слідства або оперативно-розшукової діяльності.

Як зазначають вчені, дана дія є оперативно-розшуковим заходом, який здійснюється на підставі рішення суду з використанням спеціальних технічних засобів і спрямований на негласний контроль і фіксацію відкритої інформації, що передається особами, які становлять оперативний інтерес, каналами зв'язку [1, с. 359].

Найрозповсюдженішим видом зняття інформації з каналів зв'язку є прослуховування телефонних розмов. Даний захід передбачає контроль переговорів обох абонентів за допомогою підключення або сканування радіо-каналу. У випадку, якщо прослуховуванню підлягає лише один з абонентів, у тому числі з використанням технічних засобів, без підключення у мережу зв'язку, то такий захід є різновидом електронного спостереження.

Об'єктом прослуховування можуть бути лише переговори, що ведуться з телефонів конкретних осіб або з телефонів, що перебувають у певній адресі, де перебуває (постійно чи тимчасово) чи куди може телефонувати особа, що цікавить спостережників. Будь-які інші особи не можуть біти піддані прослуховуванню.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи мають право контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштової відправлення.

Контроль телеграфно-поштових відправлень — це оперативно-розшуковий захід, який провадиться на підставі судового рішення і полягає в негласному відборі і вивченні поштових відправлень, телеграфної, телефаксної, телефонограмної кореспонденції з метою одержання інформації, що представляє інтерес для вирішення завдань ОРД, в установі (підприємстві) відправлення й прийому кореспонденції [1, с. 350].

Контроль телеграфно-поштових відправлень може носити разовий або тривалий характер. Довготривалий контроль за поштовими і телеграфними відправленнями застосовується тоді, коли відсутня предметна інформація щодо змісту поштових відправлень, коли оперативний співробітник очікує, що таке надходження може бути в будь-який час, коли поштові відправлення постійно містять необхідну інформацію.

Відповідно до ст. 187 КПК України арешт накладений на кореспонденцію скасовується, а зняття інформації з каналів зв'язку припиняється після закінчення терміну, встановленого для виконання цих слідчих дій постановою судді. Слідчий скасовує арешт, накладений на кореспонденцію, або припиняє зняття інформації з каналів зв'язку, коли у здійсненні цих заходів відпадає необхідність, при закритті кримінальної справи або при передачі її прокурові [2, с.115–116].

Так, на нашу думку, законодавцю бажано було б розширити ст. 187 КПК України нормою щодо необхідності після зняття спостереження інформувати особу, яка була об'єктом спостереження, про те, що, наприклад, її телефон було прослуховано. Таким чином, в будь-якому випадку такий захід буде носити передусім профілактичний характер, а правила моралі будуть носити більш виражений характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под.ред.К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. — М.: ИНФРА — М, 2006. — 832с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. Станом на 30 серпня 2011 р.: К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. — 264с.

РОЛЬ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ У НЕГЛАСНОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

ДЕМЕДІЮК Тетяна Сергіївна,
*викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
кандидат юридичних наук*

Значне зростання скарг українців до Європейського Суду свідчить про те, що держава не може захистити права своїх громадян. Як наслідок, вони шукають справедливості за межами Батьківщини.

Стимулом до реформування кримінально-процесуального законодавства став вступ України до Ради Європи, яка критикувала чинний кримінально-процесуальний кодекс. Зазначені недоліки не можна усунути лише шляхом внесення змін або доповнень до старого закону. Чинний КПК потребує заміни його новим, сучасним законом, який має відповідати європейським стандартам.

Основна ідея нового проекту КПК полягає у тому, що кримінальний процес повинен перетворитися із засобу боротьби зі злочинністю на засіб захисту осіб, які зазнали шкоди у результаті злочину, і якнайшвидшого та найефективнішого відновлення порушених злочином прав.

Оперативна робота у проекті нового кримінально-процесуального кодексу висвітлена у положеннях Глави 21 як негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Такими діями є:

1. Втручання у приватне спілкування, його різновиди:
 - 1) аудіо-, відеоконтроль особи;
 - 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції;
 - 3) зняття інформації з телекомунікаційних мереж;
 - 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем.
2. Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів.

3. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.
4. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.
5. Спостереження за особою, річчю або місцем.
6. Аудіо-, відеоконтроль місця.
7. Контроль за вчиненням злочину у таких формах:
 - 1) контрольоване постачання;
 - 2) контрольна та оперативна закупівля;
 - 3) спеціальний слідчий експеримент;
 - 4) імітування обстановки злочину.
8. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.
9. Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.
10. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.
11. Використання конфіденційного співробітництва.

Негласні слідчі (розшукові) дії, а також ті, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом, — слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його **дорученням** уповноважені оперативні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, Державної пенітенціарної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатись також інші особи.

У ст. 7 Закону України «Про ОРД» зі змінами та доповненнями зазначено обов'язки підрозділів, які здійснюють ОРД, виконувати **письмові** доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді, суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів. Оперативні підрозділи МВС України, СБУ, податкової

міліції ДПС України, Державної пенітенціарної служби України, Державної прикордонної служби України проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, прокурором в межах компетенції та у встановленому порядку, є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Такі доручення адресуються керівнику відповідного оперативного підрозділу. Як правило, доручення слідчого містять три розділи: опис фабули справи; відомості, отримані у ході розслідування, у межах, необхідних для виконання доручення; перелік конкретних питань, відповіді на які необхідно отримати оперативно-розшуковим шляхом. Обов'язком слідчого є не тільки постановка завдань оперативному підрозділові, але й забезпечення їх необхідною інформацією, яку він отримує у ході процесуальної діяльності та невідкладне опрацювання отриманої від них інформації.

Слід звернути увагу, що слідчий не по кожній негласній слідчій (розшуковій) дії вправі надавати доручення, так як окремі з них потребують його безпосередньої участі. Зокрема:

1. Огляд і виїмка кореспонденції. Огляд затриманої кореспонденції проводиться в установі зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію, за участю представника цієї установи, а при необхідності — за участю спеціаліста. У присутності зазначених осіб, *слідчий* вирішує питання про відкриття і оглядає затриману кореспонденцію.

При виявленні у кореспонденції речей (у тому числі речовин), документів, що мають значення для певного досудового розслідування, *слідчий* в межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку відповідної кореспонденції, або обмежуються зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень. При виявленні у кореспонденції речей (у тому числі речовин), документів, що мають значення для певного досудового розслідування, *слідчий* здійснює виїмку відповідної кореспонденції, або обмежуються зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень. При відсутності речей чи документів, які мають значення для досудового розслідування, *слідчий* дає вказівку про вручення оглянутої кореспонденції адресату.

2. Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів.

Дане дослідження у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста. *Слідчий* вивчає зміст отриманої інформації, про що складається протокол. При виявленні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, в протоколі відтворюється відповідна частина

інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження отриманої інформації.

Особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені *прокурором* або за його дорученням *слідчим* про це. Якщо протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб.

Протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені при їх проведенні речі і документи, або їх копії, можуть використовуватися у доказуванні на тих же підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

Отже, роль оперативних працівників у негласному розслідуванні полягає у виконанні конкретного доручення слідчого в межах кримінального провадження. У межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу ОРД, підрозділи, які здійснюють ОРД, зобов'язані вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень.

Пропонуючи вказані зміни, на нашу думку, логічно було б наділити відповідного керівника оперативного підрозділу або його заступника правом на звернення до суду, навіть у разі відмови прокурора у погодженні подання, зобов'язавши його у такому випадку надати суду текст відповідного рішення прокурора.

РОЛЬ І МІСЦЕ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

*КОНЮШЕНКО Яна Юрївна,
викладач кафедри кримінального процесу НАВС,
кандидат юридичних наук,*

Однією із найважливіших цінностей у правовій державі є людина. Так, у статті 3 Конституції України передбачено, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність визнаються найвищою цінністю, а права, свободи та їх гарантії визначають зміст діяльності держави. Ці конституційні права і свободи не можуть бути обмежені, крім прямо передбачених Основним Законом України випадків. Зазначені високі правові стандарти повною мірою стосуються і сфери кримінальної юстиції.

Саме в сучасних умовах пошуку найбільш раціональних шляхів реформування кримінального судочинства у напрямі подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед європейським та світовим співтовариством важливого значення набуває ретельний аналіз положень, що містяться в проекті Кримінально-процесуального кодексу, підготовленого Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права при Президентові України (надалі — «проект КПК») та презентованому Міністерством юстиції України в червні 2011 року на громадське обговорення, який у даний час опрацьовується Європейською комісією за демократію через право (Венеціанська комісія).

Одним із таких положень є, зокрема, запровадження в кримінальному судочинстві інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Передбачений окремою главою проект КПК регламентує перелік, підстави та порядок їх провадження.

Відповідно до ст. 242 проекту КПК, негласними слідчими (розшуковими) діями визнається різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб, а також виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. До негласних слідчих дій проект КПК відносить аудіо- та відеоконтроль особи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем, ау-

дію- та відеоконтроль місця, контроль за вчиненням злочину та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Безумовно, процесуалізація оперативно-розшукової діяльності та її результатів є важливим кроком в активізації боротьби зі злочинністю, її тяжкими та особливо тяжкими проявами. Водночас, майже всі вони по суті обмежують конституційні права і свободи громадян, а отже потребують детальнішого наукового осмислення та законодавчої регламентації. Про це, до речі, вже зазначалося в літературі, на науково-практичних, науково-теоретичних конференціях, засіданнях «круглих столів» та інших форумах науковців і практиків. На жаль, чимало цінних пропозицій та зауважень, що висловлювалися при цьому авторами законопроекту, не враховані.

Окрім цього ряд правових новел викладено в законопроекті не зовсім вдало. Не досить зрозумілими, наприклад, визначаються в проєкті КПК (ст. 44) роль і місце співробітників оперативних підрозділів, які «набувають повноважень слідчого» під час виконання доручень слідчого або прокурора. Докази, отримані некомпетентним суб'єктом, як відомо, є недопустимими для використання у доведенні обставин, що мають значення для кримінальної справи. До речі, проєкт КПК не передбачає серед суб'єктів доказування співробітників оперативних підрозділів.

Отже, під час остаточного опрацювання законопроекту за наслідками розгляду Венеціанською комісією, слід ще раз уважно розглянути всі зауваження та пропозиції теоретиків та практиків.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

ФОРОСТЯНИЙ Андрій Володимирович,
старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук

Питання реформування кримінально-процесуального законодавства України набуло особливої актуальності з розробкою нового проекту кримінально-процесуального кодексу робочою групою з питань реформування

кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010 року № 820/2010 (далі проекту).

Особливе місце, з позицій новизни, у проекті займає глава 21, яка має назву «Негласні слідчі (розшукові) дії». Відповідно до ст.242 проекту негласні слідчі (розшукові) дії — це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком передбачених законом випадків. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Розгляд клопотань, про проведення негласних слідчих дій відноситься до повноважень слідчого судді, здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

У проекті пропонується така класифікація негласних слідчих дій: втручання у приватне спілкування (ст.254 проекту), яке включає в себе: аудіо-, відеоконтроль особи (ст.256); накладення арешту на кореспонденцію (ст.257); огляд і виїмка кореспонденції (ст.258); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст.259); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст.260); інші негласні слідчі дії: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст.263); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст.264); спостереження за особою, річчю або місцем (ст.265); аудіо-, відеоконтроль місця (ст.266); контроль за вчиненням злочину (ст.267); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст.268); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст.270); використання конфіденційного співробітництва (ст.271).

Оцінюючи запропоновані зміни, слід зазначити, що виникають певні зауваження щодо запропонованих інновацій.

В першу чергу виникає питання, а чи можливо взагалі використовувати негласні слідчі дії під час провадження у кримінальній справі? По суті мова йде про те, що слідчий поєднає у собі повноваження оперуповноваженого і слідчого. Існуючий сьогодні порядок провадження передбачає розмежування слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Спроби поєднати у одній особі оперативні-розшукові і слідчі функції, як можна побачити на прикладі роботи міліції як органу дізнання не дають позитивного результату. Разом з тим, слідчий, якому необхідно по кримінальній справі провести оперативно-розшукові заходи може дати доручення органу дізнання на проведення таких дій (ст. 114 чинного КПК). Але, як показує практика, такі доручення виконуються оперуповноваженими дуже погано, або взагалі не виконуються, що призво-

дить до затягування провадження у справі, зниження якості розслідування, невиконання завдань кримінального судочинства. З цього погляду надання слідчому можливості проводити негласні слідчі дії (по суті оперативно-розшукові заходи) збільшить можливості слідчого щодо швидкого розслідування злочину за рахунок того, що тепер він сам зможе провести не тільки всі необхідні слідчі дії, але й оперативно-розшукові заходи (негласні слідчі дії) як передбачається проектом. Крім того будь-яке збільшення можливостей слідчого щодо виявлення, фіксації, перевірки доказів під час провадження у справі це цілком позитивне явище, адже збільшення арсеналу можливостей слідчого повинно мати наслідком більш ефективне розслідування, більш швидке отримання результату, а також швидке виконання завдань кримінального судочинства. Разом з тим слід зазначити, що необхідно не тільки передбачити у законі певні зміни, які самі по собі можуть і не дати бажаного позитивного результату, але й перевірити можливість їх використання на практиці. Загальновідомо, що деякі норми чинного КПК дуже важко, а в деяких випадках взагалі майже неможливо виконати під час розслідування кримінальної справи. Також слід забезпечити дотримання законів особами, які будуть провадити негласні слідчі дії, адже зі збільшенням повноважень повинна збільшитися і відповідальність. Повинні бути гарантовані гарантії дотримання законності при провадженні таких заходів. Не останнє місце серед умов якісного виконання запропонованих нововведень займає питання навантаження на слідчого, яке також повинно знайти своє відображення у законі, тому що перевантажений роботою слідчий не зможе якісно проводити слідство. На сьогодні це питання не регулюється належним чином нормативно-правовими актами, що призводить до надмірного навантаження на слідчого у якого в провадженні можуть перебувати десятки кримінальних справ. Про яке виконання завдань кримінального судочинства в такому випадку може йти мова?

Таким чином включення у проект КПК негласних (розшукових) слідчих дій загалом не викликає суттєвих заперечень. Але сам факт прийняття нового кримінально-процесуального кодексу ще не гарантуватиме автоматично позитивні зміни в роботі органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Лише виконання комплексу умов, серед яких перевірка можливості реального використання нових норм в практичній діяльності правоохоронних органів, наявність гарантій законності при їх застосуванні, вдосконалення і виконання науково-обґрунтованих норм навантаження на слідчого; суворе виконання законодавства щодо умов роботи слідчого може забезпечити ефективну роботу зазначених органів, в тому числі і щодо виконання негласних слідчих дій у випадку прийняття нового кримінально-процесуального кодексу.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ЗА ПРОЕКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

*ТАРАСЕНКО Олег Сергійович,
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
кандидат юридичних наук*

Діючий Кримінально-процесуальний кодекс України чинний з 1961 року і є одним із найстаріших нормативно-правових актів України. З моменту його затвердження, відбулися значні зміни в кримінальному процесі. Тому потреба в розробці нового Кримінально-процесуального кодексу України є вагомою, оскільки, в чинному Кримінально-процесуальному кодексі України зроблені незначні зміни, які не відповідають вимогам сьогодення, зокрема захисту прав і свобод громадян, запровадження і утвердження принципу верховенства права.

Виходячи із наведеного та в зв'язку із невідповідністю сьогодення Президентом України прийнято рішення про проведення «Судової реформи», із затвердження якої Адміністрацією Президента України і розроблено проект нового Кримінально-процесуального кодексу України.

Розроблення та прийняття даного Кодексу безперечно матиме позитивні результати для України, зокрема, в ньому передбачається встановити процесуальну рівність сторін і змагальність процесу; розширити права підозрюваних та потерпілого; оптимізувати процедуру досудового розслідування; удосконалити процедуру судового контролю, заборонити повернення справ на додаткове розслідування, спростити процедуру оскарження судових рішень, запровадити угоди в кримінальному провадженні тощо. Але на наш погляд є деякі не доопрацювання щодо порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які передбачені главою XXI проекту КПК України. Зокрема викликає нашу стурбованість проведення аудіо-, відеоконтролю слідчим, що передбачено ст. 256 «Аудіо-, відеоконтроль особи» та ст. 266 «Аудіо-, відеоконтроль місця».

Зазначена стурбованість викликана тим, що в слідчих підрозділах відсутні фахівці, які володіють елементарними знаннями оперативно-розшукової діяльності, а особливо це стосується проведення дій, які обмежують права особи; відсутні дозволи на проведення зазначених дій та складання

відповідної документації (подання до суду, протоколи проведення дій тощо). Звичайно зазначені недоліки можна частково усунути, наприклад здійснити перепідготовку (підвищення кваліфікації) працівників слідчих підрозділів, але в масштабах країни — практично неможливо.

Підсумовуючи окреслене, потрібно сказати, що прийняття даної норми Кримінально-процесуального кодексу України приведе до формалізації проведення аудіо-, відеоконтролю слідчим, воно буде виражатися лише в наданні доручень оперативному працівникові у проведенні даних дій та за проведення даних дій буде відповідати працівник оперативного підрозділу.

НЕГЛАСНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО, ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (ОПЕРАТИВНИХ) ДІЙ

МАЛКІН В.Ю.,

*викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*

Досвід боротьби зі злочинністю свідчить про неможливість забезпечення розкриття злочинів та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб без протиставлення їх злочинної діяльності цілеспрямованого комплексу оперативно-розшукових заходів та слідчих дії, без використання інформації, яка отримується оперативно-розшуковим шляхом за допомогою громадян, які сприяють боротьбі зі злочинністю. Багаторічна практика використання негласних сил, засобів та заходів поліцейськими й спеціальними службами різних держав у боротьбі з злочинністю вказує, що перше місце серед них, навіть якщо звернути увагу на результативність сучасних технічних засобів, справедливо займає інститут конфіденційного співробітництва. Цей інститут є формою реалізації, по-перше, права органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, на притягнення окремих осіб на підставі добровільності до здійснення оперативно-розшукових заходів, та по-друге можливість громадян використовувати право на захист своїх прав та законних інтересів від злочинних посягань.

На підставі викладеного, слід зазначити, що вивчення питання правового регулювання сприяння громадян органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, практики залучення до такого сприяння та дотримання при цьому їх прав та свобод як особистості актуально і в сучасних умовах та збереже своє значення для правоохоронних органів України у майбутньому. На розгляд наукового загалу надано Проект Кримінального процесуального кодексу України у якому у главі № 21 запропоновано розгорнуте поняття негласні слідчі (розшукові) дії та у параграфі № 3 «Інші види негласних слідчих (розшукових) дії», зокрема, ст. 268. У вказаній статті зазначено, що: «Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь у організованій групі чи злочинній організації, або учасником вказаної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування». На наш погляд необхідно звернути увагу на особу, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручі участь у організованій групі чи злочинній організації та на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

Розглянемо чинні законодавчі акти, які регламентують та дають дозвіл на використання допомоги громадян у розкритті, попередженні та припиненні злочинів, а також розшук злочинців та встановлення судьби безвісно відсутніх. Насамперед, це Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» де у ст. 8 перелічені права оперативних підрозділів одними з яких зазначено право мати гласних та негласних штатних та позаштатних працівників, та встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності. Вказані права, відповідно до цього закону, мають тільки ті підрозділи, які визначені у ст. 5 Закону, серед яких немає такого суб'єкта оперативно-розшукової діяльності як «орган досудового розслідування». Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», а саме ст. 13, вказує порядок використання негласних співробітників, у тому числі введення негласного співробітника до організованих злочинних угруповань, також у цьому Законі вказані суб'єкти, які мають право здійснювати боротьбу зі злочинними угрупованнями та мають право використовувати всі повноваження ні в жодному з вказаних Законів та інших нормативних актів не має суб'єкта, який має право здійснювати на конфіденційній основі співпрацювати з органами досудового розслідування. Проектом Кримінального процесуального кодексу передбачені зміни та доповнення до чинних Законів України, у тому числі і до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», так п. 8 ст. 8 цього Закону пропонуєть-

ся викласти у такій редакції: «виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно положень статті 268 Кримінального процесуального кодексу України». В свою чергу ст. 268 проекту Кримінального процесуального кодексу України у першій частині вказує на використання осіб на конфіденційній особі, що у свою чергу також суперечить ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

На підставі викладеного нами запропоновано додати до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» нормою наступного змісту «Проведення оперативно-розшукової діяльності дозволяється органам досудового розслідування під час розкриття ними тяжких та особливо тяжких злочинів та на підставі ст. 242 Кримінального процесуального кодексу» та перший пункт ст. 268 Проекту Кримінального процесуального кодексу «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» викласти у такій редакції: «Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» виконує спеціальне завдання, беручи участь у організованій групі чи злочинній організації, або учасником вказаної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування».

Вказане надає можливість використовувати органам досудового розслідування права на залучення гласних та негласних штатних та позаштатних працівників на підставі добровільності до розкриття злочинів та використання цих відомостей у порядку передбаченим проектом Кримінального процесуального кодексу України.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПОВТОРНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

*ЛІТВІН Валерій Валерійович,
начальник УМВС в Херсонській області
кандидат юридичних наук*

Найбільш розповсюдженою формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві є судові експертизи. Експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. При проведенні необхідних досліджень експерт складає висновок, який відповідно до ч. 2 ст.65, ст.75 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК) є джерелом доказів. Висновок експерта, як і будь-яке джерело доказів, підлягає оцінці особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором і судом. Вона полягає у перевірці процесуального порядку підготовки, призначення і проведення експертизи, перевірці повноти та обґрунтованості висновку експерта. Після такої оцінки може виникнути необхідність у призначенні та проведенні повторної експертизи.

У ч. 6 ст.75 КПК зазначено, що коли висновок експерта буде визнано необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності, може бути призначена повторна експертиза. Пленум Верховного Суду України у п.11 постанови №8 від 30 травня 1997р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» роз'яснив, що за змістом ст.75 КПК повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які призвели до обмеження прав обвинуваченого чи інших осіб.

Повторна експертиза виконується за тими ж фактичними даними для вирішення питань, щодо яких раніше вже було дано експертний висновок. Суттєвою ознакою повторної експертизи є те, що вона досліджує ті ж самі об'єкти, що і первинна експертиза. Якщо змінюються або доповнюються фактичні дані, які надаються для дослідження експертові, це є підставами для призначення нової або додаткової експертизи.

У ч.6 ст.76 КПК вказано, що проведення повторної експертизи доручається іншому експертові або іншим експертам. На наш погляд, із цього правила має бути виключення. У наведеній постанові Пленуму Верховного Суду України роз'яснено, що повторна експертиза повинна призначатися за наявності істотного порушення прав обвинуваченого при призначенні експертизи. Таке порушення, наприклад, може полягати у тому, що слідчий не виконав вимоги ст.197 КПК. У цій статті йдеться про те, що з постановою про призначення експертизи слідчий повинен ознайомити обвинувачення і роз'яснити йому такі права: 1) заявляти відвід експертові; 2) просити про призначення експерта з числа вказаних ним осіб; 3) просити про постановку перед експертизою додаткових питань; 4) давати пояснення експертові; 5) пред'являти додаткові документи; 6) ознайомлюватися з матеріалами експертизи і висновком експерта після закінчення експертизи; 7) заявляти клопотання про призначення нової або додаткової експертизи. У слідчій практиці мають місце випадки, коли слідчі ознайомлюють обвинуваченого з постановою про призначення експертизи вже після її проведення.

Істотне порушення прав обвинуваченого може полягати у тому, що слідчий не дотримався вимог ст. 202 КПК щодо пред'явлення йому для ознайомлення матеріалів експертизи. Деякі слідчі ознайомлюють обвинувачених лише з висновком експерта, а не з усіма матеріалами експертизи. Разом з тим, крім висновку експерта, такими матеріалами є і додатки до нього, об'єкти дослідження, порівняльні зразки та інші матеріали, використані експертом, протокол допиту експерта.

Виникає питання, навіщо у даному випадку доручати проведення повторної експертизи іншому експертові, якщо висновок первинної експертизи не є необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або інакше викликає сумніви в його правильності. Вважаємо, що у наведеній ситуації проведення повторної експертизи можна доручитися тому самому експерту, який проводив первинну експертизу. У цій частині пропонуємо внести до ч.6 ст.75 КПК відповідні доповнення.

Для того щоб висновок експерта міг бути джерелом доказом у кримінальному судочинстві, необхідне дотримання вимог не тільки КПК, але і відомчих нормативних актів щодо порядку призначення повторної експертизи, структури висновку, обґрунтованості, повноти та правильності результатів дослідження. Порядок проведення та оформлення результатів досліджень повторних експертиз має свої особливості, які визначені Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998р. №53/5 (у редакції наказу Мініюсту від 30 грудня 2004р. №144/5).

У цій Інструкції вказано, що у разі призначення повторної експертизи до експертної установи (експертів) потрібно надавати також висновки попередніх експертиз з усіма додатками (фотознімками, порівняльними таблицями тощо), а також додаткові матеріали, що стосуються предмета експертизи, які були зібрані після надання первинного висновку.

У постанові про призначення повторної експертизи необхідно зазначити мотиви й підстави її призначення. У разі, коли експертиза або додаткова експертиза призначена як повторна, але за процесом дослідження чи наданими об'єктами не є такою по суті, керівником експертної установи має організуватися проведення відповідної експертизи, а у вступній частині висновку вказуються мотиви зміни її процесуального визначення відповідно до законодавства.

У висновку повторної експертизи експерт повинен вказати відомості про первинну експертизу (прізвища, ініціали експертів, назву експертної установи чи місце роботи експертів, номер і дату складання висновку експертизи, зміст заключних висновків первинної експертизи); зміст питань, які були поставлені перед експертом на повторне вирішення, а також мотиви призначення повторної експертизи, які зазначені в постанові про її призначення. У дослідницькій частині висновку експерта при проведенні повторної експертизи вказуються причини розбіжностей з висновками досліджень попередніх експертиз, якщо такі розбіжності мали місце.

При проведенні повторної експертизи співробітниками однієї експертної установи висновки і додатки до нього складаються у двох примірниках — у разі, якщо висновки повторної експертизи повністю підтверджують висновки первинної (попередньої) експертизи. Перший примірник направляється органу, який призначив експертизу, другий — оформляється як наглядове провадження і залишається в архіві експертної установи, що проводила повторну експертизу.

Висновки і додатки до нього складаються у чотирьох примірниках — у випадку непідтвердження (повністю або частково) повторною експертизою висновків первинної (попередньої) експертизи. Перший примірник направляється органу, який призначив експертизу, другий — оформляється як наглядове провадження і залишається в архіві експертної установи, що проводила повторну експертизу, третій направляється до експертної установи, яка проводила первинну (попередню) експертизу, четвертий — направляється до Міністерства юстиції України.

При виконанні повторної експертизи експерт не має права оцінювати доказове значення фактичних даних і висновку в цілому, оскільки це компетенція слідчого та суду. Однак експерт при проведенні такої експертизи може

надати допомогу слідчому та суду у виявленні причин необґрунтованості первинної експертизи шляхом наукового аналізу даних, на підставі яких зроблено його висновок. Нами поділяється пропозиція фахівців (Н.В.Водоп'ян, Н.О.Кушакова), що при проведенні повторних судово-економічних експертиз розбіжності між даними первинної та повторної експертиз слід наводити в табличній формі. Особливо це є актуальним для висновків з великою кількістю об'єктів дослідження. Чітке аргументування розбіжностей надасть можливість слідчому та суду всебічно оцінити висновки експертів щодо обґрунтованості та повноти проведених досліджень.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПРОТИДІЇ ХАБАРНИЦТВА

КОРЯК Валерій Володимирович,
начальник Департаменту ДСБЕЗ МВС України

СЛИВЕНКО Вадим Роландович,
перший заступник начальника Департаменту ДСБЕЗ МВС України

Результативність роботи щодо протидії корупції і хабарництва могла бути ще більш ефективною, якби своєчасно були усунуті ті проблеми, з якими постійно приходиться стикатися оперативним підрозділам, а саме: *неналежний рівень взаємодії з іншими службами та правоохоронними органами: недостатнє оснащення оперативних підрозділів ДОТЗ і ДНДЕКЦ якісними технічними засобами; недостатнє фінансування оперативно-розшукових заходів: недостатнє законодавче забезпечення: проблеми судового контролю та прокурорського нагляду, а також активна протидія діяльності правоохоронним органам [1].*

Отже, виходячи із аналіз практики, нами були досліджені дані проблеми і по деяких із них запропоновані шляхи удосконалення, а саме *недостатнє законодавче забезпечення*. При цьому, доцільно виділили «Провокацію хабара або комерційного підкупу», яка на думку практики перешкоджає успішній протидії з хабарництвом.

Так, документування фактів хабарництва потребує використання комплексу оперативно-розшукових заходів для фіксації факту отримання хабара

та затримання хабарника «на гарячому». Судді чи прокурори, використовуючи неоднозначність тлумачення поняття Провокація хабара або комерційного підкупу, яке закладено у ст. 370 КК України, можуть тлумачити дії працівників міліції як злочинні, оскільки з юридичної точки зору практично будь-які оперативно-розшукові заходи, які спрямовано на документування хабарництва, можливо розглядати як провокаційні.

Зазначену проблему, на нашу думку, може вирішити прийняття законодавчих актів України (щодо декриміналізації провокації хабара), який законодавчо закріплював би права працівників оперативних підрозділів проводити оперативно-розшукові дії по викриттю корумпованих посадових осіб. Так, було б доцільним у законодавчій базі закріпити контрольований хабар, який би проводився за рішенням суду, як це практикується у США, в ряді країн Європи, як наприклад контрольована закупка наркотиків.

Так, стаття 11. проекту Закону України «Про Оперативно-розшукову діяльність» передбачає що «...Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, мають право з дозволу керівника органу (начальника оперативного підрозділу) проводити оперативно-розшукові заходи, серед яких — оперативний експеримент, як оперативно-розшуковий захід із штучного створення умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, для перевірки спрямованості намірів особи, в діях якої наявні окремі ознаки вчинення злочину, та спостереженні за її поведінкою [2].

Слід також зазначити, що в деяких країнах при призначенні на високі державні посади, відносно таких осіб, якщо є оперативна інформація про їх схильність до корупційних діянь, за судовим дозволом проводиться оперативна перевірка. Вона передбачає і вручення хабара. Питання про провокацію хабара ніхто не піднімає [3].

Таким чином, діюче законодавство України практично обмежує можливості оперативних підрозділів успішно протидіяти корупції та хабарництву.

Заслуховує на першочергову підтримку, внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України стосовно повернення на стадії досудового слідства предмета хабара особі, яка добровільно до порушення кримінальної справи заявила правоохоронним органам про вимагання в неї хабара тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Довідка ДДСБЕЗ МВС України «Про результати оброблення анкети опитування працівників регіональних підрозділів ДСБЕЗ МВС України з наявних проблем протидії злочинам у бюджетній сфері» від 24 березня 2011 р.; Довідка ДДСБЕЗ МВС України «Про надання відповідей на запитання євразійської групи» від 14 лютого 2011 р.

2. Закон України (проект) «Про оперативно-розшукову діяльність», зареєстрований 16 лип. 2009 р. : проект за № 2134 / В. Д. Швець, Г. Г. Москаль // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Збірник методичних рекомендацій з документування та викриття злочинів у пріоритетних напрямках та галузях економіки. Ч.3. / за ред. О. М. Джужі. — К.: ДП «Друкарня МВС України», 2008. — 468 с.

ОЦІНКА СЛІДЧИМ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЗА ПРОЕКТАМИ КПК УКРАЇНИ

*КОВАЛЕНКО Світлана Сергіївна,
суддя Вищого господарського суду України*

На сьогодні в державі є два проекти Кримінально-процесуального кодексу України (далі — проект КПК). Перший зареєстрований у Верховній Раді України 13 грудня 2007р. під №1233. Другий розроблений робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010р. №820. Не вдаючись до загальної характеристики обох проектів КПК, їх окремих інститутів, зробимо спробу проаналізувати лише одне питання — оцінка слідчим висновку експерта.

На відміну від діючого КПК, у ч.3 ст.146 проекту КПК України №1233 йдеться не про висновок експерта, а про висновок судової експертизи. Відповідно до ст.159 проекту КПК, висновок судової експертизи — це наданий у письмовій формі зміст проведеного судовим експертом (судовими експертами) дослідження та відповіді на питання, які поставлені перед судовим експертом (судовими експертами) слідчим.

Вимоги до висновку судової експертизи визначені у ст. 275 проекту КПК. За наслідками судової експертизи складається мотивований висновок в письмовій формі, який долучається до справи. У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким, на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав, докладний опис проведених досліджень, зроблені в результаті їх висновки та обґрунтовані відповіді на поставлені судом запитання. Якщо при проведенні експертизи експерт виявить факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені запитання, він має вправо вказати на них у своєму висновку. Ви-

сненок підписується експертом. У висновку судової експертизи обов'язково повинно бути зазначено і засвідчено підписом експерта, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Якщо для проведення судової експертизи призначено кількох експертів, які доходять одного висновку, вони всі підписують цей висновок. Експерт, не згодний з іншими експертами, складає окремий висновок. Якщо дослідження провести неможливо у разі постановлення перед експертом питань, які не потребують спеціальних знань або виходять за межі його компетенції, або недостатності наданих експерту матеріалів для дачі висновку, він складає мотивований висновок про неможливість провести експертизу.

Як здійснюється оцінка висновку судової експертизи, визначено у ст.276 проекту КПК. У цій статті зазначено, що висновок судової експертизи має оцінюватися слідчим в сукупності з іншими доказами. Висновок судової експертизи не є обов'язковим, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідній постанові. Якщо висновок судової експертизи буде визнано неповним або недостатньо ясным, або виникли нові питання, що стосуються раніше досліджуваних обставин кримінальної справи, слідчий може призначити додаткову судову експертизу. Якщо висновок судової експертизи викликає сумнів у його правильності, обґрунтованості, суперечить іншим доказам у справі або встановлено нові факти, які можуть вплинути на висновки експерта, або при призначенні і проведенні експертизи було допущено істотне порушення вимог цього Кодексу, слідчий призначає повторну судову експертизу.

На наш погляд, зміст ст.276 проекту КПК не повністю відповідає її назві, оскільки у ній детально не визначені правила оцінки висновку експерта. Тому пропонуємо доповнити цю статтю положенням, що при оцінці висновку судової експертизи слідчий повинен з'ясувати: — чи було дотримано вимоги законодавства при призначенні та проведенні експертизи; — чи не було обставин, які виключали участь експерта у справі; — компетентність експерта і чи не вийшов він за межі своїх повноважень; - достатність поданих експертові об'єктів дослідження; — повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним; - узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експертизи; — обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами справи.

Заслуговує на увагу те, що у ч.3 ст.146 проекту КПК визначено, що процесуальним джерелом, крім висновку судової експертизи, є і показання судового експерта. Відповідно до ч.2 ст.159 проекту КПК, показання судового експерта — це відомості, які повідомлені ним на допиті, який проведено у

ході досудового розслідування у кримінальній справі чи в суді згідно з вимогами статей 239 і 247 цього Кодексу. У ч.3 ст.159 проекту КПК зазначено, що показання судового експерта, отримані при допиті, мають перевірятися й оцінюватися в сукупності з його висновком та іншими доказами.

Тепер розглянемо питання, як у проекті КПК, що розроблений робочою групою при Президентіві України, визначено, як слідчий має здійснювати оцінку висновку експерта. У ст.100 проекту КПК дається наступне поняття висновку експерта. Висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, постановлені особою, яка залучила експерта. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприйняв безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. Питання, які поставлені експертові, і його висновок по них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта. Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані або можуть бути визнані судом недопустимими. Експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення. Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку. Якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки. Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза. Висновок експерта не є обов'язковим для особи, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути мотивована у відповідній постанові.

Зміст висновку експерта визначений у ст.101 проекту КПК. У висновку експерта повинно бути зазначено: 1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза; 2) місце і час проведення експертизи; 3) хто був присутній при проведенні експертизи; 4) перелік питань, що були постановлені експертові; 5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом; 6) докладний опис проведених досліджень,

в тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка; 7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має вказати на них у своєму висновку. Висновок підписується експертом.

У цьому проекті КПК, на відміну від проекту КПК №1233, немає спеціальної статті, яка б визначала особливості оцінки слідчим висновку експерта. Тому слідчий має користуватися загальною статтею 93, яка визначає правила оцінки доказів. Виходячи з її змісту можна прийти до висновку, що слідчий повинен оцінювати висновок експерта з точки зору його належності, допустимості та достовірності.

На наш погляд, проект КПК доцільно доповнити статтею «Оцінка висновку експерта». У цій статті слід зазначити, що висновок експерта оцінюється слідчим в сукупності з іншими доказами. Висновок експерта не є обов'язковим для слідчого, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідній постанові. Якщо висновок експерта буде визнано неповним або недостатньо ясным, або виникли нові питання, що стосуються раніше досліджуваних обставин кримінальної справи, слідчий може призначити додаткову експертизу. Якщо висновок експерта викликає сумнів у його правильності, обґрунтованості, суперечить іншим доказам у справі або встановлено нові факти, які можуть вплинути на висновки експерта, або при призначенні і проведенні експертизи було допущено істотне порушення вимог КПК, слідчий признає повторну судову експертизу.

Також у цій статті слід визначити, що при оцінці висновку експерта слідчий повинен з'ясувати: — чи було додержано вимоги кримінально-процесуального законодавства при призначенні та проведенні експертизи; — чи не було обставин, які виключали участь експерта у кримінальній справі; — компетентність експерта і чи не вийшов він за межі своїх повноважень; — достатність поданих експертові об'єктів дослідження; — повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним; — узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експерта; — обґрунтованість висновку експерта та його узгодженість з іншими матеріалами кримінальної справи.

ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

ЗЛАГОДА Ольга Валеріївна,

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,

КРУГЛИЙ Андрій Іванович,

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС

Кримінально-процесуальне законодавство вимагає, щоб виявлення і припинення злочинів здійснювалося активно і цілеспрямовано, аж до встановлення всіх осіб, які брали участь у його вчиненні, при цьому в максимальному короткому терміні з моменту виявлення небезпечних дій. В даному зв'язку важливе значення має проведення комплексу негласних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових дій.

Проблема проведення негласних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових дій протягом багатьох років була в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних учених. Різноманітні аспекти знайшли своє відображення в наукових працях О. М. Бандурки, Д. В. Гребельського, О. М. Джужи, Д. Й. Никифорчука, І. П. Казаченка, Я. Ю. Кондратьєва та інших.

Розглядаючи співробітництво оперативних підрозділів з особами на конфіденційній основі, полягає у стосунках, що зумовлюють взаємні зобов'язання і відповідальність суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в особі їх працівників з особами, які погодились сприяти виявленню та розкриттю злочинів.

Відповідно до глави 21 статті 271 проекту Кримінально-процесуального кодексу України який презентований у червні 2011 року «Використання конфіденційного співробітництва» при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених даним Кодексом. У частині 2 даної статті зазначається, що забороняється залучати до конфіденційного співробітництва при проведенні негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, — якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

В оперативно-розшуковій діяльності використовуються оперативно-розшукові дії, під якими слід розуміти, конкретно розвідувальний акт працівника оперативного підрозділу, спрямований на пошук, виявлення, збирання або використання конфіденційної інформації.

Оперативна робота займає найважливіше місце в діяльності правоохоронних органів з виявлення і припинення злочинів, пов'язаних з викраденням людей, що характеризується, як відкритим так і таємним способом їх вчинення. Бажаний результат досягається у багатьох випадках у процесі проведення негласних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових дій.

Деякі юристи вважають, що нормативне врегулювання та чітке визначення негласних слідчих дій є надзвичайно важливим, оскільки їх проведення, майже завжди, пов'язане з втручанням в особисте життя людини, обмеженням її конституційних прав на таємницю спілкування, недоторканість житла тощо, та, при цьому, людина не здогадується про втручання в її особисте життя або обмеження її прав.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що завершення роботи над проектом нового КПК є значним кроком на шляху до європейської інтеграції України, декриміналізації суспільства, запровадження і практичної реалізації принципу верховенства права, захисту основоположних прав та свобод громадян.

Також, слід зазначити, що відповідно до нового проекту КПК значно розшириться арсенал слідчих дій завдяки запровадженню категорії негласних слідчих (розшукових) дій, які по суті є оперативно-розшуковими заходами. Надання слідчому права на проведення таких негласних слідчих дій сприятиме вирішенню одвічної проблеми професійних відносин слідчих та оперативних співробітників, яка існує в рамках чинного кримінального провадження, що має першочергове значення.

НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ ТА ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ

*ГУМЕН Володимир Зіновійович,
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
начальник Управління внутрішньої безпеки в м. Києві
Департаменту внутрішньої безпеки України,*

*КОНЮШКОВ Андрій Анатолійович,
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС,
кандидат юридичних наук*

Накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку можуть бути застосовані лише за наявності достатніх підстав вважати, що у листах, телеграфній та іншій кореспонденції підозрюваного чи обвинуваченого іншим особам або інших осіб підозрюваному чи обвинуваченому, а також в інформації, якою вони обмінюються з допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо (ст. 31 Конституції України, ст. 187 чинного КПК, ст. 259, 260 проекту КПК).

Сутність накладення арешту на кореспонденцію полягає в тому, що установи зв'язку на підставі судового рішення затримують поштово-телеграфні відправлення, негайно повідомляючи про це слідчого, без дозволу якого вказані відправлення не можуть бути доставлені адресату. Сутність зняття інформації з каналів зв'язку полягає в тому, що орган, який її здійснює, на підставі судового рішення проводить запис певної інформації, якою обмінюються обвинувачений (підозрюваний) з іншими особами, або інші особи з підозрюваним (обвинуваченим), або підозрювані (обвинувачені) між собою, і повідомляє про це слідчого, який її досліджує.

З метою запобігання злочину арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку може бути застосовано до порушення кримінальної справи. До кореспонденції, на яку може бути накладено арешт, належать: прості та рекомендовані листи, поштові картки, бандеролі, секограми, дрібні пакети, бандеролі всіх видів (прості, цінні, рекомендовані), посилки, поштові контейнери, перекази, міжнародні відправлення з оголошеною цінністю, телеграми, прямі поштові контейнери, радіограми тощо. Тобто перелік кореспонденції, на яку може бути накладено арешт, слід визначати не лише виходячи із ст. 187 КПК, але й враховуючи положення ст. 1 Закону України від 4 жовтня 2001 року № 2759-III «Про поштовий зв'язок».

До видів каналів зв'язку, з яких може бути знята інформація, належать технічні канали зв'язку: телефони, мобільні засоби телефонного, електронного чи радіозв'язку, комп'ютерна мережа зв'язку тощо. При вирішенні питання про зняття інформації з каналів зв'язку слід враховувати положення ст. 1 Закону України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV «Про телекомунікації», якою визначені деякі терміни, що можуть мати важливе значення для винесення вмотивованої постанови та законного і обґрунтованого проведення слідчої дії: Інтернет, інформаційна система загального доступу, інформація, канал електрозв'язку та ін.

Юридичною підставою для накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку є вмотивована постанова голови апеляційного суду чи його заступника (ч. 5 ст. 14, ч. 4 ст. 187 КПК).

Чинний КПК не передбачає процедуру судового розгляду подання слідчого про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку. Роз'яснення з цього приводу надав Верховний Суд України в постанові від 28 березня 2008 року № 21.

За наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 187 КПК, слідчий за (проект КПК-слідчий суддя) погодженням з прокурором звертається з поданням до голови апеляційного суду за місцем провадження досудового слідства про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку. Голова суду чи його заступник розглядає подання, вивчає матеріали справи, при необхідності вислуховує слідчого, вислуховує думку прокурора, після чого залежно від підстав для прийняття такого рішення виносить постанову про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку або про відмову в цьому. Постанова судді оскарженню не підлягає, на неї не може бути внесено подання прокурором (частини 4, 5 ст. 187 КПК).

Накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка — це три самостійні, але взаємозв'язані слідчі дії. Накладення арешту на кореспонденцію не завжди викликає необхідність її виїмки. Огляд кореспонденції, який проводиться після арешту, може привести слідчого до висновку про те, що в проведенні виїмки немає необхідності. Взаємозв'язок цих слідчих дій полягає в тому, що виїмка не може бути здійснена без огляду кореспонденції, який неможливий без її арешту.

Огляд кореспонденції проводиться на підставі ст. 187 КПК з дотриманням таких вимог:

- 1) за рішенням суду;
- 2) в установі зв'язку;
- 3) з участю понятих із числа службовців цієї установи, а при необхідності — і з участю спеціаліста.

У разі виявлення документів чи предметів, що мають доказове значення, слідчий проводить виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій з відповідних відправлень. Про кожен випадок проведення огляду, виїмки або затримання кореспонденції слідчий складає протокол. Виїмка кореспонденції, на яку накладено арешт, проводиться за вмотивованою постановою слідчого, в порядку, передбаченому частинами 2, 3 ст. 1871 КПК.

Зняття інформації з каналів зв'язку полягає у застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу прослуховувати, фіксувати та відтворювати інформацію, що передавалася цим каналом зв'язку. Така інформація може включати дані як про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж, так і щодо змісту інформації, яка була передана каналом зв'язку. Під контролем за телефонними розмовами слід розуміти не лише їх прослуховування і фіксування, але й одержання інформації про телефонні розмови, які відбулися, щодо абонентів розмов, часу і тривалості розмов. Прослуховування телефонних та інших переговорів можливе також і за письмовою заявою або письмовою згодою осіб, взятих під захист (ч. 4 ст. 141 КПК). З такою заявою ці особи можуть звернутися до слідчого у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо них. Контроль і запис переговорів щодо цих осіб застосовуються в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 521 КПК як заходи безпеки.

СПІВВІДНОШЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ НАУКИ ОРД

***ПРИСЯЖНИЙ Максим Вікторович,**
ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС*

Сучасне українське суспільство останнім часом чітко визначило напрям свого розвитку, кінцевою метою якого є вступ нашої країни до Європейського Союзу. Цей процес вимагає приведення норм вітчизняного законодавства до світових стандартів, що визначають права людини і громадянина як найвищу цінність.

Одним із напрямів такої діяльності є проведення юстиціарних реформ, та, зокрема, розробка і прийняття нового кримінального процесуально-

го кодексу. Діючий Кримінально-процесуальний кодекс України в редакції 1961 року піддається критиці впливовими міжнародними організаціями через наступні концептуальні недоліки:

- 1) надмірна авторитарність та забюрократизованість процесу, в якому судові засідання відіграє дуже обмежену роль;
- 2) практично повна відсутність змагальності та усунення сторони захисту від участі у збиранні та фіксації доказів;
- 3) відсутність ефективних гарантій належного судочинства;
- 4) надмірність та у великій мірі неврегульованість повноважень прокуратури, яка головним чином відповідає за забезпечення законності, а не за проведення розслідування;
- 5) відсутність судового контролю за діяльністю слідчих органів та міліції;
- 6) сильний інституційний тиск щодо винесення обвинувального вироку та відсутність незалежності суддів;
- 7) порушення демократичних стандартів щодо остаточності судового рішення та поваги до рішення суду.

Новий кримінальний процесуальний кодекс має усунути перелічені недоліки в тому числі й шляхом введення новацій у цій галузі права. Одна з них — започаткування інституту негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні. Як показує аналіз глави 21 проекту кримінального процесуального кодексу, що регламентує проведення даних дій, законодавець введенням цієї норми фактично уповноважує здійснювати оперативно-розшукову діяльність суб'єкт, якому раніше така функція притаманною не була — слідчого. Звідси, на наш погляд виникають питання, що потребують подальшої наукової розробки. Зокрема, якщо слідчий фактично виконує функції оперативно-розшукової діяльності у формі провадження негласних (слідчих) дій, то виникає потреба у його визначенні як суб'єкта оперативно-розшукової діяльності у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Інше питання, яке на нашу думку потребує ґрунтовного дослідження — це співвідношення понять, які вироблені наукою ОРД, та дістали потужного наукового обґрунтування, з інститутом негласних (слідчих) дій. Наразі, новація, що розглядається, містить елементи таких понять науки ОРД, як «оперативно-розшуковий захід», «метод оперативно-розшукової діяльності».

Варто вказати, що поряд з проектом нового кримінального процесуального кодексу законодавець пропонує внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 7 нової редакції Закону, передбачено інформування органів досудового розслідування

оперативним підрозділом про виявлення ним ознак злочину у ході проведення оперативно-розшукових заходів, та подальше закінчення їх проведення і направлення матеріалів до відповідного органу досудового розслідування. Ми вбачаємо, що таке положення призводить до порушення принципу обмеженості доступу до інформації такого роду. Адже, збільшується коло осіб, які проінформовані про проведення оперативним підрозділом оперативно-розшукових заходів, що призводить до збільшення ризику витоку інформації.

Висновок: впровадження інституту негласної (слідчої) дії у Кримінальний процесуальний кодекс України потребує детального і чіткого узгодження з існуючими інститутами оперативно-розшукової діяльності, що мають вагоме теоретичне підґрунтя, та законодавче закріплення у широкому переліку нормативно-правових актів.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ВИКОРИСТАННІ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ГРОМАДЯН ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

РЕДЬКА Віталій Вікторович,

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС

Згідно статті 271 проекту Кримінально-процесуального кодексу України станом на 1 липня 2011 року при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом. Згідно п.2 цієї ж статті, забороняється залучати до конфіденційного співробітництва при проведенні негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, — якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Розглядаючи внесені зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у статті 5 чітко визначені підрозділи, які мають право

здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Слідчі підрозділи таких повноважень не мають.

Робота слідчого щодо залучення громадян до негласного співробітництва, а також використання їхньої допомоги при здійсненні слідчих (розшукових) дій забирає у нього багато часу і сил, що унеможливорює виконання покладених на нього обов'язків.

На нашу думку залучення громадян до негласного співробітництва перебуває у компетенції лише оперативних підрозділів, а використання їхньої допомоги в кримінальному провадженні повинна ґрунтуватись на чіткій взаємодії слідчого і оперативних працівників, що базуються на довірчих відносинах. Організація такої взаємодії викладена в Інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України на стадіях документування злочинних дій, реалізації оперативних матеріалів, розслідування кримінальної справи та її розгляді в суді, затверджена Наказом №777 МВС від 07.09.2005 року. Позитив у наданні таких повноважень слідчому ми бачаємо у поєднанні повноважень оперативного працівника і слідчого, що створює нову штатну одиницю в правоохоронній системі і значно спрощує процедуру досудового розслідування.

УЧАСТЬ АДВОКАТА У НЕГЛАСНОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

***САВИЦЬКА Світлана Леонідівна,**
здобувач кафедри кримінального процесу НАВС*

На сьогодні багато уваги приділяється обговоренню питань стосовно шляхів реформування законодавства про адвокатуру, ролі і місця адвоката під час провадження у кримінальній справі. Особливої актуальності набуває дане питання у зв'язку з підготовкою проекту Кримінально-процесуального кодексу України, підготовленого робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010 року № 820/2010.

Процес реформування кримінально-процесуального закону тривав довгі роки. За 20 років незалежності кримінальне судочинство в Україні зазнало певних змін. Але не зважаючи на це, ще й досі зберігає основні риси інквізиційного пострадянського кримінального процесу та не відповідає європей-

ським та світовим стандартам, особливо в частині захисту прав людини. Сучасні соціальні, політичні, економічні зміни в нашій державі надали питанням удосконалення кримінально-процесуального законодавства особливої актуальності для України. Новий КПК повинен розв'язати проблеми, які накопились за десятки років. Саме тому, при розробці нового КПК враховувалась практика Європейського суду з прав людини, особлива увага приділялась праву на захист, розширенню ролі захисника у кримінальному процесі, значний крок було зроблено у становленні змагальності сторін в кримінальному судочинстві, надано нової регламентації проведенню негласних слідчих дій.

Так, проект КПК оперативнo-розшукову діяльність та слідство визначає єдиним терміном «розслідування» і розглядає лише як форми єдиного процесу. З точки зору авторів нового КПК досудове розслідування полягає у збиранні гласними та негласними методами та фіксації фактичних даних про обставини вчинення злочинів, кримінальних проступків і встановленні осіб, які їх вчинили. Зібрані фактичні дані визнає доказами у справі виключно суд у присутності та за безпосередньої участі сторін обвинувачення та захисту.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 23 проекту сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду клопотань, скарг, речей, документів, інших доказів, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених кодексом. У зв'язку з цим проєктанти КПК зазначають, що на перше місце виходить змагальність учасників судового процесу, яка можлива тільки у тому випадку, якщо вони є процесуально рівними. Якщо органи досудового слідства не підкріпили обвинувачення достатніми доказами, суд повинен оцінювати саме зібрані докази й ухвалювати відповідне рішення про винуватість або невинуватість особи на підставі наявних матеріалів. Адже, протилежну процесуальну сторону — захист — теж наділено рівними процесуальними правами в наданні доказів.

Однак, виходячи із змісту положень проекту незрозуміло, яку роль відіграє захисник при проведенні слідчих (розшукових) дій. Адже, сторона захисту збирає докази шляхом ініціювання слідчих (розшукових) дій, тобто мусить звертатися до слідчого або прокурора з клопотанням про проведення тієї або іншої дії, що фактично залишає нинішній стан речей, обмежуючи можливості захисника у збиранні доказів. А сторона обвинувачення може проводити слідчі (розшукові) гласні і негласні дії самостійно. У даному разі можливості сторони обвинувачення і захисту важко назвати рівними, адже обвинувачення може вживати заходи по збиранню доказів самостійно, а сторона захисту може лише ініціювати проведення таких заходів, які, знову ж таки, можуть проводитися лише стороною обвинувачення. А те, що в захисту є можливість витребувати й отримати від органів державної влади, місцевого

самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речі, документи, відомості, висновки експертів, висновки ревізій та акти перевірок, — не може компенсувати можливості проведення слідчих (розшукових) дій. Крім того, сама процедура ініціювання захистом слідчих (розшукових) дій у проекті не передбачена.

Що стосується, негласних слідчих дій, то відповідно до ст. 242 проекту КПК негласними слідчими (розшуковими) діями визнається різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та які проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

Правом прийняття рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій наділяється слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених Кодексом, — слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором (ч. 3 ст. 242 проекту КПК). При цьому, особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені в ході проведення негласних слідчих дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про це з врахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих дій.

З одного боку, такі нововведення щодо застосування негласних слідчих дій під час досудового провадження повинні забезпечити дотримання законності при обмеженні конституційних прав людини. З іншого боку, виходячи із вищевикладеного, важко погодитись з авторами нового кримінально-процесуального закону про значне розширення повноважень адвоката, який нібито на рівні з прокурором отримав можливість на збирання та представлення доказів суду.

Адже, виходячи із змісту ст. 93 проекту лише слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин справи кримінального провадження, керуючись законом і правосвідомістю, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Адвокат-захисник, нажаль, як і сьогодні, наділений лише правом ініціювати проведення слідчих дій та подавати документи, які можуть бути визнані доказами у кримінальній справі виключно на розсуд сторони обвинувачення. Твердження авторів КПК, що зібрані фактичні дані визнає доказами у справі

виключно суд у присутності та за безпосередньої участі сторін обвинувачення та захисту, нажаль не відповідає дійсності.

Отже, проект нового Кримінально-процесуального кодексу України беззаперечно містить ряд позитивних та прогресивних положень, не дивлячись на які, він все ж таки є недосконалим, у зв'язку з чим потребує додаткового доопрацювання.

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ

*ТЕРЕЩЕНКО Юлія Василівна,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС*

Процеси реформування, що стосуються всіх сфер суспільного життя шляхом проголошення України незалежною та правовою державою, вимагають якісно нових підходів до удосконалення діяльності правоохоронних та правозахисних органів. Так, пріоритетним завданням останніх є утвердження принципу та режиму законності, забезпечення дотримання та реалізації кожною людиною належних їй прав та законних інтересів у кримінальному процесі.

Конституцією України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність у нашому суспільстві являються найбільшою соціальною цінністю [1, с. 3]. Тому діяльність органів кримінального процесу, які є невід'ємною складовою всієї системи органів держави, має бути спрямована, насамперед, на захист прав, свобод та законних інтересів кожної людини.

Вирішення завдань кримінального процесу, що, безперечно, полягають у швидкому та повному розкритті злочинів, викритті винних та притягнення їх до відповідальності на основі правильного застосування кримінально-процесуального Закону [2, с. 9], потребує від уповноважених цим Законом осіб здійснення процесуальної діяльності. Якщо говорити про діяльність кримінально-процесуальну, то це буде здійснення швидкого й ефективного розкриття та розслідування злочинів. Тобто уся робота учасників кримінального процесу спрямована на встановлення істини у конкретній кримінальній справі. Відмітимо, що кримінально-процесуальна діяльність відображає сутність

та визначає зміст кримінального процесу в цілому. Кримінальний процес та кримінально-процесуальна діяльність, як система процесуальних дій, поняття нерозривні, взаємозалежні та взаємообумовлені. Кримінальний процес являє собою систему процесуальних дій, що, в свою чергу, складають кримінально-процесуальну діяльність. У науковій літературі робилися спроби визначити поняття, сутність та правову природу кримінально-процесуальних дій. Цей термін постійно згадується у кримінально-процесуальному праві, але чітке роз'яснення його змісту досі відсутнє. Одні вчені розмежовують процесуальні та слідчі дії, а інші — вважають їх за одне, і так далі. Сутність процесуальних дій визначається їх правовою природою, оскільки характер таких дій, порядок їх здійснення та правові наслідки регламентовані процесуальним законом [3, с. 52].

Процесуальні, слідчі, розшукові та організаційні дії не розрізнені, а навпаки взаємопов'язані та відзначаються певною процесуальною послідовністю, вони доповнюють одна одну і спрямовані на досягнення завдань кримінального судочинства. Так досудове слідство є сукупністю процесуальних рішень, слідчих та інших процесуальних дій зі збирання (закріплення), перевірки й оцінки доказів, обґрунтування висновків у кримінальній справі [4, с. 30]. У свою чергу, попереднє розслідування являє собою досудову діяльність зі збирання, закріплення, дослідження, перевірки та оцінки доказів з метою розкриття злочину, встановлення особи злочинця, здійсненні заходів, що виключають можливість ухилення винного від слідства та суду [5, с. 7]. З наведеного видно, що розкриття та розслідування злочинів залежить від прийняття процесуальних рішень та проведення процесуальних, слідчих та судових дій. Потреби сучасної теорії та практики кримінального процесу, безперечно, вимагають необхідності удосконалення системи засобів доказування загалом та розширення переліку процесуальних дій як способів одержання доказів.

Слід зазначити, що наукові розробки стосовно удосконалення кримінально-процесуального законодавства України щодо юридичного закріплення та процесуального порядку провадження процесуальних дій мають ґрунтуватися, насамперед, на основі потреб практичної діяльності із розслідування злочинів, рівня розвитку суспільства та стану злочинності. Окрім того, вони мають слугувати не лише потребам слідчої практики, а й вирішувати прогностичні завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Із змінами, внесеними згідно із Законом №2222-IV від 08.12.2004 р. К.: Велес, 2008. — 28 с.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка та В. Г. Гончаренка; [вид. п'яте, перероб. і доп.]. — К.: Юрисконсульт, КНТ. — 2008. — 896 с.
3. Курс советского уголовного процесса: общая часть / под. ред. А. Д. Войкова, И. И. Карпеца. — М.: «Юридическая литература». — 1989. — 640 с.
4. Доказування у досудовому слідстві: навчальний посібник / за ред. доктора юридичних наук, академіка АПРн України О. М. Бандурки. — Сімферополь: Вид-во «ДОЛЯ», 2003. — 184 с.
5. Уголовный процесс России: учебное пособие / за ред. Н. А. Громова. — М.: Юристь, 1998. — 552 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ЩЕРБА Вікторія Миколаївна,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Відповідно до ст. 10 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК), однією з форм участі громадськості у кримінальному судочинстві є порука колективу підприємства, установи чи організації при звільненні обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Така форма передбачає ознайомлення громадськості з матеріалами кримінальної справи, оскільки прокурор, слідчий повинні інформувати збори колективу про обставини вчиненого обвинуваченим злочину невеликої або середньої тяжкості.

Згідно зі ст. 10 КПК, прокурор, а також слідчий за згодою прокурора вправі за наявності підстав, зазначених у ст.47 Кримінального кодексу України (далі — КК), своєю вмотивованою постановою направити справу в суд для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності з передачею його на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням про це, прийнятим на загальних зборах.

Особу можна звільнити від кримінальної відповідальності з передачею на поруки за умови, що вона вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості. Вчинення злочину вперше означає, що особа раніше не вчиняла ніякого діяння, передбаченого КК, про що свідчить відсутність: — у особи непогашеної або знятої судимості за раніше вчинений злочин; — кримінальної справи, порушеної у зв'язку із вчиненням особою будь-якого злочину. Особою, яка вперше вчинила злочин, з юридичної точки зору слід також визна-

вати особу, яка раніше хоча і вчиняла кримінально каране діяння, але: була виправдана судом за пред'явленим обвинуваченням; реабілітована на стадії досудового розслідування; звільнена від кримінальної відповідальності; засуджена без призначення покарання або звільнена від покарання; відбула покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом.

Особа вважається такою, що вчинила злочин невеликої тяжкості, якщо її діяння було кваліфіковано за статтею КК, санкція якої передбачає максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання. Особа вважається такою, що вчинила злочин середньої тяжкості, якщо її діяння було кваліфіковано за статтею КК, санкція якої передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності з передачею на поруки є щире розкаяння особи, яке свідчить про її бажання спокутувати провину перед колективом підприємства, установи чи організації та виправдати свою поведінку. Щире розкаяння характеризує суб'єктивне ставлення винної особи до вчиненого злочину, яке виявляється в тому, що вона визнає свою провину, висловлює жаль з приводу вчиненого та бажання виправити ситуацію, що склалася. Пленум Верховного Суду України у п. 5 постанови № 12 від 23 грудня 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» зазначив, що особу, яка не визнала себе винною у вчиненні злочину, передавати на поруки не можна.

У законі потрібно передбачити ще одну підставу звільнення особи від кримінальної відповідальності з передачею на поруки, а саме — повне відшкодування завданих злочином збитків або усунення заподіяної шкоди. Йдеться про добровільне задоволення винним або іншими особами, зокрема батьками чи близькими родичами, обґрунтованих претензій потерпілого щодо відшкодування заподіяної злочином матеріальної та моральної шкоди, загладжуванні її в інший спосіб, наприклад, шляхом прилюдного вибачення за завдану образу. Передача обвинуваченого на поруки без відшкодування заподіяної злочином шкоди є неприпустимою, тому що при цьому суттєво обмежуються права та законні інтереси потерпілого. Після закриття кримінальної справи він вимушений у порядку цивільного судочинства звертатися до суду та особисто доказувати цивільний позов, пред'явлений до винної особи.

Звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 47 КК можливе лише за клопотанням колективу підприємства, установи чи організації, членом якого є особа, про передачу її на поруки. Порядок порушення колекти-

вом такого клопотання визначено у частинах 1, 2 ст. 10 КПК. Воно має бути оформлене протоколом загальних зборів колективу, який долучається до справи.

Під колективом підприємства, установи чи організації, який вправі клопотати про передачу обвинуваченого на поруки, слід розуміти постійно функціонуючу виробничо-трудова або навчальну організацію або її окремі організаційно оформлені ланки, наприклад, факультет вищого навчального закладу. Клопотання про передачу обвинуваченого на поруки має бути від загальних зборів колективу підприємства, установи чи організації. Прохання про передачу обвинуваченого на поруки, які направляються слідчим, прокурорам від їх керівників, а також від окремих груп осіб, які не мають організаційної єдності, не можна розглядати як клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

У юридичній літературі слушно відмічається (І. Гальперін, Ф. Полозков), що клопотання, які надійшли від керівників установ та підприємств, не можуть бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності з передачею обвинуваченого на поруки і у тут зовсім не йдеться про недовіру до них. Такі клопотання у багатьох випадках є обґрунтованими та такими, що відповідають думці колективу. Разом з тим особа передається на поруки усьому колективу в цілому, а саме клопотання є першим важливим кроком на шляху виправлення та перевиховання винної особи, є мірою громадського впливу на неї та одночасно свідчить про ті обов'язки, які приймає на себе колектив.

Практика та теорія виробили ряд рекомендацій колективам підприємств, установ та організацій щодо проведення зборів, яким за змістом має бути клопотання про передачу на поруки, як потрібно його оформити. Заслужують на увагу пропозиції науковців (В. Степанов, С. Водерсков та ін.) про закріплення у законі таких положень: — право порушувати клопотання про передачу обвинуваченого на поруки надати колективам підприємств, установ та організацій, у яких нараховується не менше п'ятдесят осіб; — клопотання повинно бути прийнятим на зборах колективу, у яких брали участь не менше ніж 2/3 його членів; — на збори потрібно запрошувати не тільки обвинуваченого, але і потерпілого від злочину; — у зборах колективу обов'язково має приймати участь слідчий, який проводить розслідування у справі.

У ст. 47 КК, ст. 10 КПК не уточнений статус колективу. Нами поділяється висловлена науковцями думка (Н. Гуторов, А. Золотарьов), що у законі йдеться не лише про об'єднання громадян, залучених до спільної виробничої (наукової, управлінської тощо) діяльності. Права та мета діяльності політичних партій не виключає можливості брати на поруки їх членів для переви-

ховання та виправлення. Також коло суб'єктів поручительства може бути розширено за рахунок включення до нього колективів, які представляють зареєстровані у встановленому законом порядку інші громадські організації, створені відповідно до Закону «Про об'єднання громадян».

Слід погодитися з висловленою пропозицією (Л. Удалова, Н. Рогатинська) про доповнення ст. 10 КПК положенням, що обов'язковою умовою передачі обвинуваченого на поруки має бути наявність клопотання не тільки відповідного трудового колективу, але й громадської організації. Діюче кримінально-процесуальне та кримінальне законодавство не повинно мати яких-небудь формальних підстав для обмеження у праві громадських організацій внести клопотання до органів досудового розслідування та суду про передачу обвинуваченого на поруки. Реалізація такого права має залежати лише від однієї обставини, а саме здатності відповідної громадської організації здійснити реальне виправлення та перевиховання обвинуваченого.

За наявності зазначених у ст. 47 КК, ст. 10 КПК обставин, а також залежно від оформленого клопотання суд вправі, а не зобов'язаний, звільнити особу від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу. Відмова суду в задоволенні клопотання має бути вмотивованою.

Як зазначено у ст.11 КПК, при наявності обставин, які відповідно до ст.47 КК виключають передачу особи на поруки, суд, прокурор, слідчий повинні відмовити в клопотанні про передачу особи на поруки і повідомити про мотиви відхилення клопотання. Відмова слідчого або прокурора у винесенні постанови про направлення справи в суд для звільнення від кримінальної відповідальності з передачею особи на поруки не перешкоджає колективу звернутися до суду з цим клопотанням.

Звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі ст. 10 КПК, ст. 47 КК має умовний характер, а саме: ця особа протягом року з дня передачі на поруки повинна виправдати довіру колективу, не ухилятися від заходів виховного характеру та не порушувати громадський порядок. Кримінально-правовим наслідком виконання особою умов передачі на поруки є остаточне звільнення її від кримінальної відповідальності за вчинений злочин після закінчення зазначеного строку без ухвалення судового рішення, а наслідком недодержання нею хоча б однієї з наведених умов — притягнення до кримінальної відповідальності за цей злочин.

Про те, що особа не виправдала довіру колективу, свідчать: — система-тичне або грубе порушення нею правил внутрішнього трудового розпорядку на підприємстві, в установі чи організації; — невиконання зобов'язань щодо своєї поведінки, взятих на загальних зборах колективу; — вчинення нового злочину чи іншого правопорушення тощо. Ухилення особи від заходів вихов-

ного характеру полягає в її намаганні уникнути виховного впливу колективу, залишенні з цією метою місця роботи або навчання та ін. Порушення громадського порядку — це вчинення особою проступку, наприклад, із числа передбачених ст.ст. 173, 173–1, 174, 178, 179, 181, 181–1, 182, 183 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за який на неї покладено адміністративне стягнення.

Особу, яка протягом року з дня передачі на поруки порушила її умови, відповідно до ч. 2 ст. 47 КК потрібно притягувати до кримінальної відповідальності за вчинений злочин. Відповідно до ст. 13 КПК, за наявності рішення колективу підприємства, установи чи організації про відмову від поручительства, кримінальна справа має бути відновлена судом за касаційною скаргою прокурора за правилами, встановленими у главі 31 КПК.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ОТРИМАНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИ ЗАТРИМАННІ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

АНГЕЛЕНЮК Анна-Марія Юрївна,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Затримання, запідозреної особи у вчиненні злочину є важливою частиною початкового етапу розслідування злочину. Одним з випадків застосування затримання є його проведення, що здійснюється на основі даних отриманих в результаті проведеного негласного розслідування, за підставами передбаченими правовими нормами КПК України.

Інформація отримана в результаті негласного розслідування має важливе значення при проведенні захоплення запідозреного у вчиненні злочину, так як допомагає обрати найбільш оптимальну тактику його проведення.

Загалом затримання можна поділити на стадії проведення, виходячи з поетапності дій, пов'язаних з його застосуванням:

- 1) стадія підготовки до проведення затримання запідозреного;
- 2) стадія безпосередньо проведення (схоплення запідозреного);
- 3) процесуальна фіксація ходу та результатів затримання.

В криміналістиці раціонально виділяють два види підготовки тактики затримання особи, що підозрюється у вчиненні злочину: підготовку до непланового затримання; підготовку до планового затримання.

Підготовка до непланового затримання включає загальні заходи, які є типовими у ряді ситуацій. Потреба у застосуванні непланового затримання може виникнути раптово під час проведення негласного розслідування та виявлення фактів, що є законними підставами для застосування затримання відносно особи запідозреного.

Підготовка до планового затримання — це підготовчі заходи затримання в умовах, коли воно проводиться на основі попередніх перевірок, проведених практичними працівниками щодо причетності до злочину визначених осіб, які можуть бути частиною негласного розслідування.

Якщо виникнення підстав застосувати до особи непланове затримання може виявитись в результаті негласного розслідування проводжуваного по будь-яких інших фактах вчинення злочинів, то при проведенні планового затримання негласне розслідування проводиться саме з приводу наступних дій.

Важливе значення при проведенні запланованого затримання має збір інформації про особу, що підлягає затриманню, її зв'язки, найближче оточення, а також її фізичну підготовленість, наявність у неї зброї і т.д. За допомогою отриманих даних виявляється можливим спроектувати можливі варіанти розвитку подій, а також визначити, які дії згідно чинного законодавства будуть правомірними у виниклих типічних ситуаціях.

Вся інформація щодо запідозреної особи та факту вчинення злочину збирається конспіративно, так як розкриття намірів щодо проведення затримання особи виключає фактор раптовості та суттєво ускладнює виконання даної дії. Окрім цього, особа, запідозривши зацікавленість відносно своєї особи з боку органів внутрішніх справ, може змінити місце свого перебування або намагатиметься приховати сліди своєї злочинної діяльності.

Перевагою підготовки до планового затримання порівняно з попередньо розглянутим неплановим є можливість детально вивчити особу, що запідозрена у вчиненні злочину. В криміналістичній літературі вивченню особистості злочинця приділено багато уваги, так як криміналістично важливі властивості особистості мають величезне практичне значення при розслідуванні та розкритті злочину в тому числі під час застосування затримання.

Інформація про вчинення злочинів переважно поступає в результаті оперативно-розшукової діяльності, однак може надходити у вигляді повідомлень громадян або підрозділів органів внутрішніх справ чи інших установ.

Збір інформації про особу насамперед починають з в'ясування її анкетних даних (прізвище, ім'я, по батькові, місце та рік народження), для чого

посилаються запити у відповідні інстанції (паспортний стіл, відділи реєстрації актів цивільного стану, тощо...). Крім анкетних даних про особу, необхідно встановити дані батьків, наявність сім'ї інших родичів, їх взаємозв'язки. За допомогою оперативних служб міліції можливим є отримання фото запідозреного, а також виявлення його інтересів, що в подальшому допоможе створити психологічний портрет особи, що підлягає затриманню. Також цінними є дані щодо фізичної підготовки запідозреного, володіння ним холодною чи вогнепальною зброєю та наявність у нього зброї на даний час. Такі дані допоможуть у побудові тактики затримання, а також допоможуть правильно розрахувати свої сили на противагу сил та можливостей протилежної сторони.

У складних випадках (проведенні групового захоплення, проведенні захоплення особи, що може чинити збройний опір) може бути складений план організації та проведення затримання, що передбачає письмовий запис наступних кроків, що складають безпосередньо схоплення особи. План організації та проведення затримання є узагальненням накопиченої інформації, наглядний вигляд якої сприяє кращому її сприйняттю та систематизації.

Відштовхуючись від кількості осіб, що підлягають затриманню та їх психологічних та фізичних якостей, розраховується коло учасників групи затримання. Крім осіб, що підлягають затриманню слід враховувати, що в їх присутності можуть знаходитись інші особи. Наприклад, родичі особи, що затримується можуть перешкоджати проведенню затримання, а також допомагати їй втекти, приховати речові докази злочину чи використовувати будь-який інший спосіб протидіяти затриманню.

Використання інформації, отриманої перед проведенням затримання, в повному обсязі має місце при підготовчих діях, безпосередньому затриманні та фіксації результатів після схоплення особи.

Враховуючи наведене підкреслимо важливість інформації зібраної в результаті негласного розслідування, її значення при проведенні затримання та пряме відношення до виникнення сприятливої ситуації стосовно подальшого провадження досудового розслідування та доказування обставин події вчинення злочину.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАНЬ ЩОДО НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ

БОЙКО Ольга Євгенівна,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Останнім часом виникла нагальна потреба у прийнятті нового Кримінально-процесуального кодексу, з метою доведення його до європейської моделі. У чинному Кримінально-процесуальному кодексі України (1960р), який дістався нам у спадок з радянських часів, значна кількість норм є застарілою і на теперішній час в нього внесена велика кількість змін та доповнень.

17 серпня 2010 року робочою групою з питань реформування кримінального судочинства створено, відповідно до Указу Президента України, проект Кримінального процесуального кодексу № 820/2010 (далі проект Кодексу). На думку науковців і юристів-практиків цей проект Кодексу потребує доопрацювання з метою його удосконалення.

В запропонованому проекті Кодексу введено поняття негласних слідчих (розшукових) дій, яким присвячена глава 21. Із змісту даної глави випливає, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб, рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а також слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого погодженого з прокурором.

В частині 2 статті 242 цієї глави проекту Кодексу зазначено, що «негласні (розшукові) слідчі дії, передбачені статтями 265 (спостереження за особою, річчю або місцем), 266 (аудіо-, відео контроль місця), 267 (контроль за вчиненням злочину), 268 (виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації) цього Кодексу, а також ті, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів».

Виникають питання, які повноваження слідчого судді і що відноситься до негласних слідчих (розшукових) дій рішення про провадження яких він приймає?

Даним проектом, в п. 17 перехідних положень закріплено, що не пізніше трьох місяців з дня опублікування цього Кодексу в місцевих загальних судах проводяться збори суддів з метою обрання слідчих суддів в порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів». У випадку,

якщо у зазначений строк слідчого суддю не було обрано, його повноваження, передбачені цим Кодексом, виконує найстаріший за віком суддя цього суду до дня обрання слідчого судді.

Згідно з зазначеним проектом Кодексу до статті 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» додано частину 5, в якій закріплюється, що з числа суддів місцевого загального суду обираються слідчі судді (суддя), які здійснюють повноваження з судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні в порядку, передбаченому процесуальним законом. Слідчі судді (суддя) обираються зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду на строк не більше двох років. До обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстаріший за віком суддя цього суду.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що слідчий суддя обирається з числа суддів, за пропозицією голови суду, зборами суддів цього суду, а до його обрання повноваження слідчого судді здійснює найстаріший за віком суддя цього суду. Слідчі судді будуть введені в кожному суді.

Розглянемо статтю 243 «Слідчий суддя, що здійснює розгляд клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій» проекту Кодексу в якій закріплено, що розгляд клопотань, який віднесений згідно положень цієї Глави до повноважень слідчого судді, здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Звідси випливає, що розгляд клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій, які віднесені до повноважень слідчого судді, здійснюють голови, чи за їх визначенням інші судді Апеляційних судів, а це значно ускладнює процедуру проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Тоді не зрозуміло, які саме клопотання по проведенню негласних слідчих (розшукових) дій будуть розглядати слідчі судді в інших судах і чи можуть голови судів обиратися слідчими суддями.

На нашу думку, виникає нагальна потреба доповнити Закон України «Про судоустрій і статус суддів» статтю «Слідчий суддя», в якій детально визначити всі повноваження і обов'язки слідчого судді, які виникають згідно з прийняттям проекту Кодексу, а також закріпити механізм призначення (з вимогами до кандидата) і випадки припинення та дострокового припинення повноважень слідчого судді.

Окрім того виникає питання, якщо у вчиненні кримінального правопорушення підозрюються особи щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження (глава 37 проекту) і виникає нагальна потреба в

проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (наприклад, спостереження за особою), то хто повинен клопотати про проведення цих дій і розглядати це клопотання.

Так, проектом Кодексу внесені зміни до ч. 3 статті 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в такій редакції: «судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором України або його заступником». На нашу думку, проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо судді повинно здійснюватися по клопотанню Генерального прокурора або його заступника, а розгляд цих клопотань слід віднести до повноважень слідчого судді Апеляційного суду, яке потребує узгодження з Верховною Радою України.

Підводячи підсумок, ми вважаємо, що питання визначення механізму подання і розгляду клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів потребує закріплення на законодавчому рівні, і проект Кодексу необхідно доповнити відповідною статтю.

СТАТУС ОСОБИ ПРИ ВИКОНАННІ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

БОНДАРЕНКО Ігор Павлович,
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС

Взагалі, статус (лат. Status — становище) особи, або юридичний статус особи — це правове становище громадян; система юридичних прав та обов'язків, які держава надає особі і покладає на неї. В літературі з загальної теорії права зазначається, що про юридичний статус мова може йти тоді, коли фактичне положення особи офіційно визнано державною владою і відповідним чином зафіксовано державними правовими актами, які наділені якістю загальної значущості та загальнообов'язковості.

Так, слід зазначити, що основні правові положення, які визначають статус громадян в системі всіх правовідносин, закріплені базовим, фундаментальним правовим джерелом — Конституцією України, яка є актом прямої

дії та має вищу юридичну силу на всій території України. Так, із 48 статей Розділу 2 Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» 37 присвячені особистим правам і свободам людини та громадянина і лише 4 закріплюють їх обов'язки.

Втім, Конституція України визначає основи правового статусу особи. В цілому ж права і свободи людини не є вичерпними.

Вважаємо за доцільне окремо зупинитися на статті 65 Конституції України, яка передбачає обов'язок громадян захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, шанувати її державні символи. Так, у даний час деякі науковці вважають, що на підставі даного конституційного положення в громадян виникає конституційний обов'язок сприяти правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю та охороні громадського порядку.

Отже, як свідчить юридичний аналіз статті 65 Конституції України, вона своєю дією вже не поширюється на визначені в проекті Кримінально-процесуального кодексу України відносин органів досудового розслідування з громадянами, тому що її положення можуть бути реалізовані лише у відповідності з такими Законами України як «Про оборону України», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» та «Про альтернативну (невійськову) службу», які навіть ні в якій мірі не належать до правової основи проекту КПК.

Таким чином, співпраця на конфіденційній основі (ч.1 ст.264 проекту КПК) — це вже не конституційний обов'язок, більше того, це взагалі — не обов'язок згідно положень КК України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (п.п.1, 6, 13, 15 ч.1 ст.8) і Закону України «Про міліцію» (ч.2 ст.6), які наголошують на необхідності дотримання умов добровільності під час взаємодії з громадянами та використання їх допомоги.

Особливе місце серед законодавчих джерел у визначенні статусу громадян у досліджуваних відносинах належить Кримінальному кодексу України, який визначає міру їх можливої (допустимої) та необхідної (обов'язкової) поведінки при цьому. Так, кримінально-правові норми, задля забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, а також запобігання злочинам, визначають, яка поведінка (активність) громадян щодо їх співпраці з підрозділами ОВС у сфері відносин боротьби зі злочинністю буде правомірною (бажаною), а яка — протиправною (небажаною).

Так, дія або бездіяльність громадян, що заподіяли шкоду правоохоронним інтересам, не можуть визнаватися правомірними, якщо вона була вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження тому, що

громадяни, згідно чинного законодавства, не можуть отримувати від підрозділів ОВС будь-яких наказів чи розпоряджень.

Не можуть громадяни вимушено заподіювати шкоду правоохоронним інтересам і, так би мовити, виконувати при цьому спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності. Даний висновок підтверджується тим, що громадяни взагалі не є суб'єктами негласних слідчих (розшукових) дій, не мають права доступу до відомостей, що становлять державну таємницю, а, отже, не можуть виконувати і завдань з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Взагалі, впровадження в злочинне середовище осіб, які не є штатними працівниками оперативних підрозділів, є недопустимим і таким, що суперечить частині другій статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Вирішальним у законодавчому регулюванні взаємодії підрозділів ОВС з громадянами й використанні їх допомоги є та обставина, що згідно чинного КК України не може наступати кримінальної відповідальності за недонесення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинений злочин, як це було раніше. Слід зазначити, що в повній мірі чинному КК України відповідають положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (п. п. 1, 6, 13, 15 ч. 1 ст. 8) і Закону України «Про міліцію» (ч. 2 ст. 6), які наголошують на необхідності працівникам оперативних підрозділів обов'язково дотримуватися умови добровільності під час взаємодії з громадянами та використанні їх допомоги в ОРД. Як видно, наведені щойно конституційні, кримінально-правові та кримінально-процесуальні засади законодавчого визначення статусу громадян є надзвичайно важливими, мають основоположне значення. Втім, помітним є те, що вони далеко не повною мірою розкривають правове положення в проекті КПК, або, іншими словами, місце та роль громадян у даних відносинах не врегульована. Слід зазначити, що дане питання є сьогодні надзвичайно проблематичним.

Однією з головних проблем визначення правового статусу громадян, які взаємодіють з оперативними підрозділами ОВС та надають їм допомогу в ОРД є суперечливість і внутрішні протиріччя положень проекту КПК, які регламентують проведення спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

ЩОДО СТАТУСУ ОСІБ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

*ГАЙОВИЙ Олександр Миколайович,
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС*

Особливий інтерес, стосовно статусу осіб, які приймають участь у кримінальному судочинстві, становить Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», згідно якого участь особи у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті чи розслідуванні злочинів, а також в судовому розгляді кримінальних справ визнається участю особи в кримінальному судочинстві. Особливо важливим у даному питанні є те, що згідно ст.2 цього закону немає ніякого значення, у якій формі особа брала участь у кримінальному судочинстві, або сприяла йому. Враховуючи сказане, можна зробити висновок, що громадяни які залучалися до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть виступати виключно в ролі учасників кримінального судочинства (ч. 3 ст. 239 проекту КПК). Але виникає питання: де в проекті КПК закріплений правовий статус осіб при виконанні цих дій?

Згідно Закону України «Про відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» суб'єктами кримінально-процесуальних відносин будуть і ті громадяни, яким завдано шкоду оперативно-розшуковими заходами до порушення кримінальної справи за умови, що протягом шести місяців після проведення таких заходів не було прийнято рішення про порушення за результатами цих заходів кримінальної справи, або таке рішення було скасовано.

Так, стосовно такої категорії громадян в Законі України «Про міліцію» говориться наступне: по-перше, діяльність міліції будується на принципі взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням (ст.3); по-друге, сприяти міліції зобов'язані громадські об'єднання, трудові колективи і громадяни (ч.1 ст.6); по-третє, примусове залучення громадян до співробітництва з міліцією забороняється; по-четверте, міліція має право для виконання покладених на неї завдань залучати громадян за їх згодою до співробітництва у порядку, встановленому законами, що регулюють профілактичну та оперативно-розшукову діяльність (ч.2 ст.6) і т.д.

У свою чергу, положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначають це наступним чином: по-перше, сказано, що оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципі взаємодії з населенням

(ст.4); по-друге, під захистом держави перебуває особа, яка залучається до виконання завдань ОРД (ч.1 ст.13); по-третє, зберігати таємницю, що стала їм відома, зобов'язані особи, які залучаються до виконання завдань ОРД (ч.3 ст.11); по-четверте, оперативні підрозділи мають право мати гласних і негласних позаштатних працівників (п.12 ч.1 ст.8); по-п'яте, оперативні підрозділи мають право встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності (п.13 ч.1 ст.8); по-шосте, до злочинної групи здійснює проникнення особа, яка співпрацює з оперативним підрозділом, із збереженням таємниці стосовно достовірних даних щодо її особистості (п.8 ч.1 ст.8); по-сьоме, забезпечується безпека осіб, які надають допомогу і сприяють ОРД, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів (п.6 ч.1 ст.7); по-восьме, під час здійснення ОРД не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб (ч.5 ст.9); по-дев'яте, одержати письмове пояснення від оперативних підрозділів з приводу обмеження своїх прав і свобод мають право громадяни та інші особи (ч.9 ст.9); по-десяте, оперативні підрозділи мають право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу (п.1 ч.1 ст.8) і т.д.

Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» стосовно такої категорії громадян зазначає так: по-перше, йдеться про використання нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання (ч.1 ст.13); по-друге, для здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи ОВС мають право залучати до співробітництва учасників організованих злочинних угруповань (ст.14); по-третє, при розгляді гарантій прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, живляються такі поняття як громадяни, фізичні особи (ст.22) і т.д.

Згідно Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві» право на забезпечення безпеки має особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь чи сприяла у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів, а також члени сімей та близькі родичі такої особи (ч.1 ст.2).

У Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» живляється лише одне поняття — «громадянин».

Таке саме поняття вжито і в Законі України «Про звернення громадян».

До даного питання залишається лише додати, що в Конституції України, КК України і в КПК України ми можемо зустріти лише такі поняття як «особа», «людина», «громадянин» і «населення», а, як відомо, ці закони складають

правову основу правоохоронної діяльності, відповідно, обов'язково мають бути враховані і в проєкті Кримінально-процесуального кодексу України, який наданий Міністерством юстиції України.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ЯК ПРАВОВА ФОРМА ДЕРЖАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*ДРОЗД Олена Яківна,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС*

Одним із найважливіших інститутів кримінально-процесуального права є процесуальна форма. Саме вона слугує правовим засобом забезпечення законних прав і інтересів учасників кримінального процесу.

Незважаючи на численні звернення багатьох вчених до теми проблематики критеріїв кримінально-процесуальної форми, класифікації та розмежування вимог, яким вона повинна відповідати, навколо цього визначення ще довго будуть тривати наукові суперечки, та виникати нові погляди вчених.

Так, Д.М. Четов зазначає, особливість її полягає в тому, що процесуальна форма краще від усіх інших форм, пристосована до встановлення фактичних обставин справи, найбільш гарантує встановлення істини та охорону прав особи [1].

Процесуальну форму кримінального судочинства, властиві їй риси, її властивості або інакше кажучи, вимоги, яким вона повинна відповідати, слід розглядати в діалектичній єдності того загального, що характеризує правові форми будь-якої галузі державної діяльності і того особливого, що пов'язано зі специфікою судочинства [2]. Іншими словами, вимоги, які можуть бути висунуті до будь-якої правової форми, можуть бути висунуті і до кримінально-процесуальної форми. Таким чином можна вказати на те, що вони взаємопов'язані між собою.

Вченими-процесуалістами запропоновано розглядати ці вимоги відносно до процесуальної форми кримінального судочинства наступним чином.

Процесуальна форма, як правова форма будь-якої галузі державної діяльності, повинна бути доцільною та логічною. Процесуальна форма пови-

нна забезпечувати ефективність судочинства, як успішне здійснення інтересів боротьби зі злочинністю, так і охорону прав та законних інтересів особи.

Доцільність процесуальної форми значить, що вона має відповідати завданням кримінального судочинства. Згідно ст. 2 КПК завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних, та забезпечення правильного застосування Закону, з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний. Викриття винних при правильному застосуванні закону передбачає, що органи слідства, прокуратури та суду здійснюючи свою діяльність щодо викриття злочину, повинні керуватись суворо визначеною законодавством процесуальною формою. Процесуальна форма покликана організувати слідчу та судову діяльність та пов'язані з нею відносини таким чином, щоб забезпечити досягнення завдань судочинства .

Виходячи з цього процесуальна форма, на наш погляд, повинна відповідати вимогам забезпечення принципу законності в кримінальному судочинстві. Кримінально-процесуальне законодавство встановлює порядок проведення досудового розслідування, судовий розгляд кримінальної справи, встановлює правила оформлення процесуальних документів. Суворе дотримання цих правил органами дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду гарантує законність та обґрунтованість провадження в кожній конкретній кримінальній справі. Відхилення від суворо встановлених законом вимог може призвести до порушення гарантованого Конституцією України принципу законності. М.Л. Якуб зазначив, що кримінальне судочинство є діяльністю органів держави, які покликані до забезпечення законності та правопорядку, до охорони його від зазіхання в такій їх формі, як злочин, в боротьбі зі злочинністю [2].

Процесуальна форма повинна бути раціональною та простою. Під раціональністю слід розуміти забезпечення досягнення поставлених завдань, що стоять перед судочинством, з найменшою затратою сил, засобів, часу зі сторони державних органів, які здійснюють судочинство.

Процесуальна економія, як одна з вимог, яким повинні відповідати процесуальні засоби, має здатність забезпечувати найліпший результат в досягненні цілей при мінімальних затратах суб'єктів кримінального судочинства. Простота в свою чергу надає можливість особі, яка є учасником кримінального процесу та некомпетентна в галузі юриспруденції, без складності в повному обсягу реалізувати свої права відповідно до вимог Конституції.

Також процесуальна форма має відповідати вимогам моральності та етичності. Правильне прийняття рішень по кримінальній справі сприяє укріпленню моральних устоїв суспільства.

Таким чином, на сучасному етапі реформування кримінально-процесуального законодавства України важливо підкреслити, що процесуальна форма, як правова форма будь-якої галузі державної діяльності, для забезпечення правильного та ефективного судочинства повинна містити в собі вищезазначені властивості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чечетов Д.М. Субъективное право и формы его защиты. — Л., 1968.
2. Якуб М.Л. Процесуальная форма в советском уголовном судопроизводстве. — М: Юридическая література, 1981. — 144 с.

НОВИЙ ПРОЕКТ КПК УКРАЇНИ: НАБЛИЖЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЧИ «ЗНУЦАННЯ» НАД ПРОЦЕСУАЛЬНОЮ САМОСТІЙНІСТЮ СЛІДЧОГО?

***МІРКОВЕЦЬ Дмитро Михайлович,**
здобувач кафедри кримінального процесу НАВС*

3 травня 2011 року Україна вперше за 16-річну історію членства приступила до головування в Комітеті Міністрів Ради Європи. Це підтверджує високу довіру європейської спільноти до нашої держави та визнання її дійсно правовою. У зв'язку із зазначеним особливої актуальності набувають питання щодо виконання Україною вимог міжнародних зобов'язань, в тому числі й щодо розроблення та прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу.

Першим реальним кроком на шляху до принципово нового КПК стало затвердження в 2008 році Президентом України Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні. Незабаром Національна комісія з розвитку демократії й утвердження верховенства права завершила розробку проекту

КПК, який отримав позитивні відгуки як у міжнародної спільноти, так і серед юристів та практиків.

З метою підготовки узгоджених пропозицій щодо реформування кримінального судочинства, належного гарантування додержання конституційних прав громадян та впровадження загально визнаних міжнародних демократичних стандартів Указом Президента України від 17 серпня 2010 року № 820/2010 створено Робочу групу з питань реформування кримінального судочинства.

Разом з сучасною назвою — «Кримінальний процесуальний кодекс України» — процесуальний закон отримав й повністю новий зміст. В проекті знайшли відображення найпрогресивніші та найдемократичніші положення: відмова від інституту порушення кримінальної справи та інституту повернення справ на додаткового розслідування, зменшення строків розслідування кримінальних правопорушень, введення в кримінальне судочинство інституту «укладення угод» тощо.

Однак, комплексний аналіз положень проекту свідчить, що окремі основи (принципи) кримінального судочинства в ньому визначені досить неоднозначно й методологічно невірно.

В першу чергу це стосується реалізації функції керівництва досудовим слідством. Так, одним із нововведень проекту КПК України є положення щодо здійснення нагляду прокурором за додержанням законів при проведенні досудового розслідування *у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням* (ст. 38 проекту).

З незрозумілих причин розробниками пропонується передати прокурові повноваження щодо контролю та організації розслідування. Слідчий же повинен обійняти статус технічного виконавця (фактично — «писаря»), що фіксуватиме усі вказівки та розпорядження прокурора, який набуває необмежених прав у сфері судочинства.

У випадках необхідності проведення більшості слідчих чи процесуальних дій, слідчому потрібно буде погоджувати свої рішення з прокурором. У разі ж незгоди прокурора з такими рішеннями, слідчий стане практично «недієздатним». Такий висновок можна зробити виходячи із правовідносин, які нині склалися між слідчими та наглядаючими прокурорами.

Сьогодні слідчі, на рівні із суддями та прокурорами, визначені «службовими особами, які займають відповідальне становище» (примітка 2 до ст. 364 Кримінального кодексу України). Проте, якщо необхідно буде погоджувати з прокурором практично всі їх рішення, в тому числі й щодо повідомлення особі про підозру (аналог сучасного притягнення особи як обви-

нуваченого), як це визначено у ст. 43 та ст. 273 проекту КПК, навряд чи вони займатимуть «таке відповідальне становище»!

Вірно вважається, що нечіткий розподіл повноважень між слідчими (ст. 43 проекту), керівниками органів досудового провадження (ст. 42 проекту) й прокурорами (ст. 38 проекту) викликатиме серйозні конфлікти й незрозуміння у сфері кримінального судочинства. Причиною ж стане те, що передбачені проектом КПК повноваження прокурорів значно «виходять» за межі прокурорського нагляду.

На наш погляд, прокурор не повинен мати можливостей втручатися в хід розслідування чи керувати слідством — це суперечить його конституційному призначенню як органу нагляду (ст. 121 Конституції України). На досудовому провадженні він повинен бути незалежним та об'єктивним, і з незаангажованою позицією наглядати за дотриманням законності органами досудового слідства. Повноваження прокурора, керівника органу досудового розслідування (керівника слідчого підрозділу) та слідчого на законодавчому рівні необхідно правильно «збалансувати» для приведення механізму кримінальної юстиції до стану, який би відповідав демократичним стандартам і вітчизняним традиціям судочинства.

Не можна забувати й про те, що сутністю розслідування є можливість за внутрішнім переконанням проводити процесуальні дії та приймати процесуальні рішення без будь-якого стороннього впливу. Й ніхто краще слідчого, у провадженні якого знаходиться справа, і який особисто заглиблюється в суть досліджуваних обставин, не зможе прийняти більш вірні й раціональні рішення по кожному аспекту розслідування.

Саме тому, вважається, що у новому кримінально-процесуальному законодавстві слідчий повинен бути наділений повноваженнями самостійно визначати напрямок і хід розслідування. Процесуальне керівництво ж його діяльністю повинно бути покладено на керівників відповідних органів досудового розслідування.

Ця законодавча конструкція повинна стати відправною точкою міркувань при доопрацюванні проекту КПК (після його повернення з Венеціанської комісії). Лише врахування подібних положень надасть можливість покращити роботу слідчих підрозділів щодо розслідування кримінальних справ й, відповідно, підвищити якість і ефективність досудового слідства загалом.

ЗАЯВНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

*РИБАЛКО Жанна Леонідівна,
здобувач кафедри кримінального процесу НАВС*

У стадії порушення кримінальної справи процесуальне становище окремих суб'єктів має певну специфіку. У цій стадії ще немає свідка, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, підозрюваного, обвинуваченого. Щодо осіб, які вже після порушення кримінальної справи можуть набути статусу вказаних суб'єктів, Кримінально-процесуальний кодекс України (далі — КПК) використовує такі терміни: «заявник» (ч.ч.1, 2 ст.95, ст.96); «особа, яка повідомила про злочин» (ч.3 ст.97).

У КПК немає окремої статті, у якій би визначався правовий статус заявника. Про наявність у заявника певних процесуальних прав можна дізнатися, виходячи з аналізу ряду статей КПК. Особа, яка заявила про вчинений злочин, має право: 1) на забезпечення безпеки у разі наявності реальної загрози її життю, здоров'ю, житлу чи майну (п.1 ч.2 ст.52–1 КПК); 2) оскаржити до прокурора, суду постанову органу дізнання, слідчого про відмову у порушенні кримінальної справи, якщо вона стосується її інтересів (ч.ч.1, 2 ст.99–1 КПК); 3) на отримання копії постанови про закриття кримінальної справи, якщо за її заявою вона була порушена (ч.3 ст.214 КПК); 4) на отримання копії постанови судді про відкриття провадження за скаргою на постанову про порушення справи (п.4 ч.2 ст.236–8 КПК); 5) на отримання копії постанови судді, яка прийнята за результатами розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи (ч.18 ст.236–8 КПК).

Зі змісту Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009р. №23-рп (справа про право на правову допомогу) можна прийти до висновку, що у випадку відібрання від заявника пояснень він має право на отримання правової допомоги від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень.

Про права заявника йдеться у наказі МВС України №400 від 14 квітня 2004р. «Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються». Визначено, що заявник має право: — викладати заяву державною мовою або іншою мовою, якою він володіє, та користуватися послугами перекладача; — одержувати письмове повідомлення про рішення, прийняте за його заявою; — оскаржувати дії працівників органів внутрішніх

справ, які розглядали його заяву, керівнику органу внутрішніх справ, прокуророві чи до суду.

На наш погляд, КПК доцільно доповнити статтею, у якій доцільно систематизувати вказані права заявника. Також у цій статті слід вказати, що заявник має право на отримання документа, що підтверджує факт подання ним до правоохоронного органу заяви про злочин. Зараз це питання вирішено лише на рівні відомчого нормативного акта, яким є вказаний наказ МВС, у п.3.9 якого визначено, що заявнику має бути виданий талон-повідомлення, якщо заява про злочин надійшла до органу внутрішніх справ при особистому зверненні заявника.

На відміну від діючого КПК, у проектах КПК є окремі статті, у яких визначені права заявника. Так, у проекті КПК, який розроблений робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010р. №820, міститься ст.64 «Заявник». У ч.1 цій статті зазначено, що заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася з заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого на початок досудового розслідування, і не є потерпілим. У ч.2 ст.64 проекту КПК визначені права заявника. Заявник має право: 1) отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; 2) подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи; 3) отримати інформацію про закінчення досудового розслідування.

Враховуючи наявність у проекті КПК ст.299, пропонуємо доповнити ч.2 ст.64 проекту КПК положенням, що заявник має право: — подавати скарги та бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у не внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви про кримінальне правопорушення; — подавати скарги на рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження.

Крім цього, ч.2 ст.64 проекту КПК слід доповнити положенням, що заявник має право: — на забезпечення безпеки у разі наявності реальної загрози його життю, здоров'ю, житлу чи майну; — висловлюватися рідною мовою чи іншою мовою, якою він володіє, і користуватися послугами перекладача, якщо він не володіє мовою, якою ведеться провадження; — на отримання правової допомоги від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката.

Оскільки заявнику надається право подавати на підтвердження своєї заяви речі та предмети, у проекті КПК доцільно визначити процесуальну форму фіксації даного факту. Відповідно до ст.102 проекту КПК, однією із форм

фіксування процесуальних дій є протокол. Вважаємо, що протоколом мають оформлятися результати такої процесуальної дії, як прийняття від заявника речей та предметів. При складанні протоколу слід керуватися загальними вимогами, викладеними у ст.102 проекту КПК. Окрім даних про особу заявника, у протоколі повинні бути зазначені відомості про речі та предмети, які ним надаються.

У проекті КПК (реєстраційний №1233 від 13 грудня 2007р.) передбачена стаття 196, у якій йдеться про права особи, яка заявила або повідомила про злочин. Зазначено, що під час попередньої перевірки заяв, повідомлень чи іншої інформації про злочини особа, яка заявила або повідомила про злочин, має право: 1) не давати пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом; 2) надавати додаткову інформацію, заявляти клопотання про доповнення матеріалів перевірки заяви чи повідомлення або про проведення дій щодо перевірки заяви чи повідомлення; 3) за наявності відповідних підстав вимагати вжиття заходів безпеки відповідно до вимог глави 14 цього Кодексу; 4) отримувати повідомлення про відсутність підстав для порушення провадження у кримінальній справі або про направлення заяви (повідомлення) за належністю; 5) подавати скарги на рішення, дії та бездіяльність службових осіб органів, які здійснюють попередню перевірку. Крім цього, у ст.196 проекту КПК вказано, що особам, які з'явилися до органу дізнання, слідчого, прокурора, судді, суду із заявою чи повідомленням про злочин, і не володіють мовою, якою ведеться провадження, забезпечується право висловлюватися рідною мовою чи іншою мовою, якою вони володіють, і користуватися послугами перекладача.

Вважаємо, що наведений перелік прав особи, яка заявила або повідомила про злочин, доцільно розширити. Виходячи зі змісту ч.5 ст.194 проекту КПК, пропонуємо доповнити ч.2 ст.196 цього Кодексу положенням, що така особа має право отримати від органу, до якого подана заява, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію. Також, враховуючи вищенаведене Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009р. №23-рп, у ч.2 ст.196 КПК слід визначити, що особа, яка заявила або повідомила про злочин, має право на отримання правової допомоги від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ПОНЯТОГО

*КАРПОВА Єлизавета Никифорівна,
магістр Національної академії прокуратури України*

Поняті відносяться до суб'єктів кримінального процесу, які сприяють проведенню всебічного, повного та об'єктивного досудового розслідування. Відповідно до ч.3 ст.127 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК), поняті — це не заінтересовані у справі особи. Вони запрошуються особою, яка провадить дізнання, слідчим для того, щоб засвідчити правильність ходу та результатів слідчих дій і підтвердити достовірність отриманих при цьому доказів.

За участю не менше двох понять провадяться: — обшук та виїмка (ч.2 ст.181 КПК); — огляд (ч.1 ст.191 КПК); — пред'явлення особи та предметів для впізнання (ч.6 ст.174, ч.4 ст.175 КПК); — відтворення обстановки і обставин події (ч.1 ст.194 КПК); — опис майна (ч.4 ст.126 КПК); — огляд кореспонденції (ч.1 ст.187–1 КПК). Якщо слідчий визнає за необхідне, поняті можуть бути залучені до участі у проведенні освідування (ч.2 ст.127 КПК).

Понятими не можуть бути потерпілі, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники органів дізнання і досудового слідства. На наш погляд, у ст.127 КПК доцільно визначити, що також не можуть бути понятими: — неповнолітні; — особи, які не є громадянами України; — особи, які через свої фізичні або психічні вади не можуть засвідчити відповідність записів у протоколі слідчої дії виконаним діям.

У процесуальний статус понятого входять його права та обов'язки. Виходячи зі змісту ч.5 ст.127, ч.3 ст.181 та інших статей КПК можна прийти до висновку, що понятий має право бути присутнім при всіх діях слідчого і робити заяви, зауваження з приводу цих дій. Ці заяви, зауваження підлягають обов'язковому занесенню до протоколу.

За наявності відповідних підстав понятий має право на забезпечення безпеки шляхом застосування заходів, передбачених законами України (ч.6 ст.127 КПК). Відповідно до ст.52–1 КПК, підставою для цього є реальна загроза його життю, здоров'ю, житлу чи майну. Орган дізнання, слідчий, одержавши заяву чи повідомлення про загрозу безпеці понятого, зобов'язаний перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше ніж три доби, а у невідкладних випадках — негайно прийняти рішення про застосування або відмову в застосуванні заходів безпеки. Відповідно до свого рішення вони приймають мотивовану постанову і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Орган, якому доручено здійснювати заходи безпеки, встановлює перелік необхідних заходів і способів їх реаліза-

ції, керуючись при цьому конкретними обставинами і необхідністю усунення існуючої загрози. Про заходи безпеки, умови їх здійснення та правила користування майном або документами, виданими з метою забезпечення безпеки, повідомляється понятій, взятий під захист.

Якщо прийняте рішення про взяття понятого під захист, у нього з'являються відповідні права. Згідно зі ст.52–2 КПК, він має право: 1) подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; 2) знати про застосування щодо нього конкретних заходів безпеки; 3) вимагати від органу дізнання, слідчого застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів; 4) оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурора або суду.

Відповідно до ст.92 КПК, поняті також мають право на відшкодування їм витрат по явці за викликом в органи дізнання, досудового слідства, прокуратури і до суду та право на винагороду за відрив їх від їх занять, якщо вони не є робітниками чи службовцями. Зазначені виплати провадяться з коштів органів дізнання та досудового слідства.

Порядок виплати і розмір сум, що підлягають виплаті, встановлюється Інструкцією про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996р. №760.

Складовою частиною правового статусу понятих є їх обов'язки. Згідно з ч.4 ст.127 КПК, поняті, присутні при провадженні слідчих дій, повинні засвідчити своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям. Крім того, відповідно до ст.121 КПК, поняті зобов'язані не розголошувати без дозволу слідчого дані досудового слідства. Якщо понятій взятий під захист, на нього покладається обов'язок: 1) виконувати умови здійснення заходів безпеки і законні вимоги органів, які здійснюють заходи безпеки; 2) негайно інформувати зазначені органи про кожний випадок погрози або протиправних дій щодо нього; 3) поводитися з майном та документами, виданими їм у тимчасове користування органом, який забезпечує безпеку, згідно з установленими правилами (ч.2 ст.52–2 КПК).

Ознайомлення зі змістом ст.127 КПК дає підстави для висновку, що статус понятого потрібно вдосконалити. У цій статті слід чітко визначити права та обов'язки понятого, як це зроблено, наприклад, у ст.62 Республіки Біло-

реть. У ч.ч.2, 3 цієї статті вказано, що понятий має право: 1) знати, у проведенні якої слідчої дії він приймає участь, хто керує та хто приймає участь у її проведенні; 2) роботи з приводу слідчої дії заяви та зауваження, які підлягають занесенню до протоколу; 3) знайомитися з протоколом слідчої дії, у якій він приймав участь; 4) підписувати протокол слідчої дії лише у тій частині, яка відображає обставини, які особисто ним сприйняті; 5) отримувати відшкодування понесених ним витрат, які пов'язані з участю у провадженні слідчих дій.

Також визначено, що понятий зобов'язаний: 1) з'являтися за викликом органу кримінального переслідування; 2) повідомляти за вимогою органу кримінального переслідування відомості про відносини з особами, які приймають участь у кримінальній справі; 3) засвідчити своїм підписом у протоколі слідчої дії факт провадження цієї дії, її хід та результати; 4) дотримуватися порядку при провадженні слідчої дії; 5) підкорюватися законним вимогам органу кримінального переслідування; 6) не розголошувати відомості про обставини справи або інші данні, які стали йому відомі у зв'язку з участю у провадженні по кримінальній справі, якщо він був попереджений про це органом кримінального переслідування.

На наш погляд, складовою частиною правого статусу понятого має стати його відповідальність, оскільки у законодавстві це питання не вирішено. Вважаємо, що доцільно встановити правову відповідальність особи, яка відмовляється бути понятим при проведенні слідчої дії. Потрібно зазначити, що така відповідальність була передбачена ще у Статуті кримінального судочинства Російської імперії 1864р. У ст.ст.114, 323 цього Статуту йшлося про те, що за неявку без поважної причини для проведення огляду, освідування, обшуку, на понятих судовим слідчим могло бути накладено грошове стягнення на суму до 25 рублів.

Позитивно вирішено питання про правову відповідальність понятого у деяких країнах. Так, наприклад, у ст.17.7 Кодексу про адміністративні правопорушення Російської Федерації зазначено, що відмова особи без поважної причини приймати участь за вимогою слідчого або дізнавача у якості понятого тягне за собою адміністративну відповідальність. У випадку невиконання понятим своїх обов'язків у процесі провадження слідчої дії, учасником якого він став, на нього накладається грошове стягнення у порядку, передбаченому ст.118 КПК Російської Федерації.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ТА КОМІСІЙНОЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

КАРПОВА Світлана Аркадіївна

Відповідно до ч.3 ст.75 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК), у разі необхідності в справі може бути призначено декількох експертів, які дають загальний висновок. Коли експерти не дійшли згоди, то кожний з них складає свій висновок окремо. Йдеться про такий вид експертизи за процесуальною ознакою, як комісійна експертиза. Її різновидом є комплексна експертиза.

Пленум Верховного Суду України у п.п.12, 13 постанови №8 від 30 травня 1997р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» роз'яснив, що комісійна експертиза призначається у випадках, коли є потреба провести дослідження за участю декількох експертів — фахівців у одній галузі знань. Комплексна експертиза призначається у випадках, коли необхідно провести дослідження за участю декількох експертів, які є фахівцями у різних галузях знань. Комісія експертів може бути створена слідчим або судом чи за їх рішенням керівником судово-експертної установи. У випадках, коли в справі щодо одного й того ж предмета проведено декілька експертиз, у тому числі комплексну, комісійну, додаткову чи повторну, слідчий та суд повинні дати оцінку кожному висновку з точки зору всебічності, повноти й об'єктивності експертного дослідження. Такій оцінці підлягають також окремі висновки експертів — членів комісійної чи комплексної експертизи, які не підписали спільний висновок.

Позитивно оцінюючи дане роз'яснення, слід відмітити спірні його моменти. Це стосується положення абзацу другого пункту 12 вказаної постанови Пленуму Верховного Суду України, що комплексна експертиза призначається у випадках, коли необхідно провести дослідження за участю декількох експертів, які є фахівцями у різних галузях знань. Разом з тим і одна особа може володіти знаннями в самих різних галузях, мати дві й більше вищі освіти та отримати кваліфікацію експерта у цих галузях. Від цього сутність проведених таким експертом досліджень не зміниться порівняно з дослідженнями, які проведуть декілька експертів. Така практика напрацьована. Але наявність у наведеному роз'ясненні положення щодо проведення комплексної експертизи тільки декількома експертами може мати негативні правові наслідки, пов'язані з оцінкою висновку такої експертизи. Наприклад, захисник обвинуваченого може розцінити проведення дослідження одним

експертом, як порушення процесуального порядку проведення експертизи та заявити під час проведення досудового або судового слідства клопотання про визнання висновку як недопустимого джерела доказів.

У чинному КПК відсутні дефініції «комплексна експертиза» та «комісійна експертиза», а також статті, які б спеціально регулювали порядок їх призначення та проведення. По іншому вирішено це питання у кримінально-процесуальному законодавстві інших країн. Наприклад, у КПК Російської Федерації містяться статті 200 «Комісійна судова експертиза» та ст.201 «Комплексна судова експертиза».

У ст.201 КПК РФ визначено, що судова експертиза, у провадженні якої приймають участь експерти різних спеціальностей, є комплексною. У висновку експертів, які приймають участь у провадженні комплексної експертизи, вказується, які дослідження і у якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і до яких висновків прийшов. Кожний експерт, який приймав участь у провадженні комплексної судової експертизи, підписує ту частину висновку, яка містить опис проведених ним досліджень, та несе за неї відповідальність.

Також статті про призначення та проведення комісійної та комплексної експертиз передбачені у КПК Республіки Білорусь (ст.ст.232, 233), КПК Республіки Молдова (ст.ст.146, 147), КПК Азербайджанської Республіки (ст.ст.265, 266).

На наш погляд, КПК України також необхідно доповнити статтями «Комісійна судова експертиза» та «Комплексна судова експертиза». За їх відсутності про особливості їх призначення та проведення йдеться у підзаконних нормативних актах. Одним із таких актів є Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998р. №53/5 (у редакції наказу Мін'юсту від 20 грудня 2004р. №144/5).

Так, наприклад, у п.3.7 цієї Інструкції зазначено, що у постанові про призначення комплексної експертизи зазначаються її назва та установа (установа), експертам якої (яких) доручено її проведення, а в разі участі в її проведенні особи, яка не працює в експертній установі, — також прізвище, ім'я та по батькові, освіта, спеціальність, місце роботи, адреса цієї особи, інші дані. У разі, якщо проведення комплексної експертизи доручено експертам декількох установ, у постанові про її призначення зазначається, яка з них є провідною, тобто яка з них здійснює організацію проведення експертизи, зокрема координацію роботи експертів і зв'язок з органом, який призначив експертизу. Якщо проведення комплексної експертизи доручено співробітникам експертної установи та особі, яка не є працівником цієї установи, провідною визначається експертна установа. Постанова про призначення комплексної експертизи направ-

ляється в кожному з установ-співвиконавців, а також особі, яка не є працівником експертної установи. Об'єкти дослідження і матеріали справи направляються провідній установі. Якщо в постанові провідну установу не визначено, вона визначається за згодою між керівниками установ, а якщо вони не дійшли до згоди, — то органом, який призначив комплексну експертизу.

У п.4.16 вказаної Інструкції йдеться і про особливості складання висновку експертами. Визначено, що висновок експертів при проведенні комплексної експертизи складається за правилами, викладеними у пунктах 4.10–4.14 цієї Інструкції, з урахуванням таких особливостей: — у вступній частині додатково зазначаються дані про інші експертизи, якщо їх результати використовувались для вирішення питань, поставлених перед комплексною експертизою; — дослідження, які проводились окремими експертами, описуються у відповідних розділах дослідницької частини із зазначенням прізвищ експертів; — узагальнення та оцінки результатів досліджень фіксуються у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експертів.

Спільний висновок комісії експертів підписується експертами, які брали участь у сукупній оцінці результатів усіх досліджень і дійшли згоди. У разі, якщо згоди між ними не було досягнуто, складається декілька висновків експертів за кількістю точок зору або один, у якому вступна і дослідницька частини підписуються всіма експертами, а заключна — окремими, під відповідними висновками або згідно з проведеними ними дослідженнями.

На відміну від діючого КПК, у проекті КПК України №1233 від 13 грудня 2007р., містяться ст.282 «Комплексна експертиза». У ній йдеться про те, що комплексна експертиза провадиться, якщо для вирішення поставлених перед експертом питань потрібні спеціальні знання, що належать до різних галузей знань або до різних напрямів у межах однієї галузі знань. Якщо проведення комплексної експертизи потребує залучення експертів різних експертних установ або експертів, орган, що призначив судову експертизу, визначає провідну експертну установу (експерта), на яку покладається організація виконання експертизи і на адресу якої направляються постанова (ухвала) про призначення експертизи, об'єкти і матеріали справи. На адресу іншої експертної установи чи іншого експерта (експертів) направляється лише постанова (ухвала) про призначення комплексної експертизи. У разі проведення комплексної експертизи в одній експертній установі організація її проведення покладається на керівника експертної установи.

На наш погляд, проект КПК №1233 також слід доповнити статтю під назвою «Комісійна експертиза». Пропонуємо у цій статті визначити, що комісійна експертиза провадиться декількома експертами однієї спеціальності у випадку необхідності проведення складних експертних досліджень. При

проведенні експертизи експерти спільно аналізують отримані результати і досягнув єдиної думки, складають та підписують спільний висновок або акт про неможливість дати висновок. У випадку, коли експерти не дійшли згоди, кожний з них складає свій висновок окремо.

Потрібно звернути увагу на те, що у проекті КПК, який розроблений робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010р. №820, відсутні окремі статті які б визначали підстави та порядок призначення та проведення як комісійної, так і комплексної експертизи. Тому пропонуємо доповнити проект КПК статтями «Комісійна судова експертиза» та «Комплексна судова експертиза».

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ ДІЇ У ПРОЕКТІ НОВОГО КПК УКРАЇНИ

ПОГОРЕЦЬКИЙ Микола Анатолійович,
завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Підвищення ефективності боротьби із сучасною злочинністю, яка набуває якостей професіоналізму, організованості, транснаціоналізації, а також зміцнення гарантій забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи в кримінальному судочинстві потребують удосконалення інструментарію отримання доказів у кримінальному процесі.

Саме на вирішення цих стратегічних завдань реформування кримінального процесу й спрямована ідея введення до проекту нового КПК України його розробниками інституту негласних слідчих дій.

Реалізація цієї ідеї в новому КПК України, на думку його окремих розробників (В.В. Гевка, М.І. Костіна, Л.М. Лобойка та ін.), вирішить низку проблемних питань, які на сьогодні існують в чинному законодавстві та практиці, а саме зближення оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД) й кримінальному процесу, виключить необхідність легалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному судочинстві та забезпечення безпеки суб'єктів ОРД тощо. Така думка, на мій погляд, є необґрунтованою.

Системний й порівняльний аналіз правових норм проекту нового КПК України, у тому числі й тих, які регламентують інститут негласних слід-

чих дій, а також проекту нового Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» висвітлює низку проблемних питань, які потребують вирішення в ході реформування кримінальної юстиції України.

Слід звернути увагу на те, що інститут негласних слідчих дій є не новим у кримінальному процесі. Він широко використовується у низці зарубіжних країн (ФРН та ін.), у том у числі й колишніх республіках СРСР (Молдова, Литва та ін.). Так, наприклад, у кримінально-процесуальному законодавстві Литви такі дії законодавцем називаються «іншими примусовими заходами». Вони закріплені в нормах КПК ЛР: контроль і запис переговорів підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб (ст. 154 КПК ЛР); дії, що імітують злочинне діяння (ст. 159 КПК ЛР); секретне спостереження (ст. 160 КПК ЛР).

При цьому у новому КПК ЛР скасовані такі владні суб'єкти кримінального процесу, як орган дізнання і слідчий. Реалізацію функції досудового (попереднього) розслідування, окрім спеціальної зазначеної у ст. 158 КПК ЛР посадової особи, здійснює прокурор, який ним безпосередньо керує і його організовує та суддя досудового (попереднього) розслідування.

Тому, вводячи у вітчизняний кримінальний процес інститут негласних слідчих дій, слід звернути увагу на те, що у більшості зарубіжних країнах функції ОРД і досудового (попереднього) розслідування здійснює одна і та посадова особа. Зважаючи на це, Така особа (офіцер поліції, детектив, агент та ін.) безпосередньо застосовує як гласні, так і негласні засоби пізнання злочину, за виключенням тих, які потребують спеціальних знань і навиків і які, у зв'язку з цим, проводяться спеціальними суб'єктами.

Відповідно до проектів КПК та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у вітчизняному кримінальному процесі функції ОРД продовжують виконуватися уповноваженими суб'єктами ОРД. При цьому орган досудового розслідування уповноважений додатково на застосування негласних засобів пізнання злочину – провадження негласних слідчих дій.

З урахуванням цього виникає необхідність правового врегулювання процесу виявлення і документування злочину засобами ОРД як до початку кримінально-процесуальної діяльності, так і в ході її здійснення, у тому числі й при провадженні негласних слідчих дій.

Потребують удосконалення правові відносини між органом досудового розслідування та органами, уповноваженими на проведення ОРД, оскільки, виходячи із результатів аналізу норм проектів зазначених правових актів виникають нові форми їх взаємодії при провадженні негласних слідчих дій, а окремі існуючі форми їх взаємодії, у зв'язку з новелами, набувають нових ознак.

Процесуальна форма окремих негласних слідчих дій для використання їх в доказуванні є недосконалою й потребує суттєвого доопрацювання.

АНОНС ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЙ НА 2011 РІК

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ

Шановні науковці! Організаційний комітет Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції інформує Вас, що *наступні* науково-практичні інтернет-конференції проекту «Імперативи цивілізаційного розвитку» будуть проведені у 2011 році:

Дата проведення конференції / Conference Date	Дата подачі матеріалу на конференцію (deadline)
29 листопада «Національна та міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах»	до 20 листопада
20 грудня «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності»	до 10 грудня

Прохання матеріали надіслати відповідно до обраної Вами дати участі у нашій конференції.

До участі в заході запрошуюються студенти, курсанти, аспіранти, ад'юнкти, вітчизняні і зарубіжні вчені, провідні науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів та наукових установ, представники правоохоронних органів, а також громадських організацій.

З огляду на важливість заходу, а також актуальність заявленої тематики конференція сприятиме поглибленню досліджень проблем сучасної юридичної та безпекової науки. За підсумками конференції будуть сформовані рекомендації, які будуть направлені до вищих органів державної влади України та Європи.

У рамках конференції планується робота за секціями: 1. *Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права.* 2. *Конституційне право. Міжнародне право.* 3. *Цивільне та сімейне право.* 4. *Кримінальне право. Кримінально-процесуальне право. Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.* 5. *Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Муніципальне право.* 6. *Трудове право.* 7. *Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.* 8. *Фінансове право. Банківське право.* 9. *Господарське право.* 10. *Право інтелектуальної власності. Інформаційне право.* 11. *Національна, регіональна та міжнародна безпека.*

Робочі мови конференції: українська, англійська, російська.

Матеріали конференції будуть розміщені на сайті <http://www.natsecurity.com.ua>, а також будуть офіційно опубліковані у збірниках конференції у легальних видавництвах, зареєстрованих відповідно до законодавства України, які мають право на виготовлення друкованої продукції, а також матимуть міжнародний номер ISBN, а також УДК і ББК. Таким чином, дані збірники стануть можливим для використання у будь-якій бібліотеці світу, а не будуть простою збіркою неофіційних статей, які неможна ніде використати і на які важко посилатися при публікуванні результатів власного наукового пошуку.

Вартість публікації у збірнику тез доповідей складає **40 гривень за кожную** повну або неповну сторінку формату А4. Оплата за видання збірників надсилається на рахунок 2600 71535 84000 Укрсиббанка, ДРФО Ліпкан О.С. 313 580 1549, МФО банку 351 005.

Призначення платежу: Виготовлення друкованої продукції.

Ви офіційно сплачуєте гроші за видання збірника, а не поповнюєте невідомим особам їхні карткові рахунки. Це дає впевненість у тому, що видавництво, в якому надруковані наші збірники, є офіційно зареєстрованими в органах державної влади, а також те, що Ви отримаєте власні збірники поштою на адресу, вказану Вами в заявці.

У разі Вашої зацікавленості, просимо подати до друку доповіді, заявку та електронний варіант документа про оплату на участь в електронному вигляді на **e-mail: book@market-ua.com** відповідно до обраної Вами дати участі у нашій конференції.

У заявці необхідно вказати такі відомості:

- П.І.Б. автора (авторів), якому (яким) необхідно надіслати збірники;
- домашня адреса, код міста;
- контактний телефон та e-mail;
- місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь;

Вимоги до оформлення тез доповідей: матеріали подаються у форматі «doc» або «rtf» текстового редактора Microsoft Word; обсяг тексту — 2-5 сторінок; береги — 20 мм; гарнітура Times New Roman, кегль — 14, інтерліньяж — 1,5.

Важливо пам'ятати!

Відповідальність за висвітлений матеріал у тезах несуть автори доповідей.

Кожна неповністю заповнена текстом сторінка оплачується як і заповнена. Рукопис не підлягає додатковому редагуванню, тому він має бути ретельно підготовлений.

На одну наукову працю надсилається 1 (один) примірник збірника на адресу першого автора, який вказаний у відомостях про авторів.

Оригінал документа про оплату зберігайте у себе.

Наші контакти: **Email: book@market-ua.com, academic@ukr.net**

У рамках проекту «Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки» вже вийшли друком наступні збірники конференцій, з якими можна ознайомитись як в усіх національних бібліотеках України, так і на нашому сайті www.natsecurity.com.ua

Інтернет-конференція «Імперативи цивілізаційного розвитку» — постійно діючий креативний хай-тек проект, заснований родиною Ліпканів у 2005 році. Результати конференції видаються друкарським способом офіційно зареєстрованим суб'єктом видавничої справи ФОП Ліпкан О.С., згідно з нормами ДСТУ, зокрема і щодо накладу та розсилки обов'язкових при-
 ринків, а також розміщуються на сайті www.natsecurity.com.ua.

Зміст і місію даного проекту ми хотіли б розкрити через постановку та відповідь на запитання, що найчастіше ставляться до нас.

Яке призначення даного проекту?

Основне призначення даного проекту — забезпечити українських студентів, аспірантів та вчених реальною можливістю публікувати результати власних досліджень для ознайомлення з ними широким кіл як української громадськості, так і зарубіжних вчених. Це досягається через: 1) безумовне розсилання матеріалів конференцій *усім визначеним адресатам* відповідно до Законів України «Про обов'язковий примірник документів» від 9 квітня 1999 року № 595-XIV, «Про внесення змін до статті 8 Закону України «Про обов'язковий примірник документів» від 4 квітня 2007 року № 867-V (загалом 40 адресатів); 2) розсилання в бібліотеки тих навчальних закладів, учасники яких взяли участь в конференції ВНЗ, студенти або аспіранти матеріалів учасникам; 3) розсилання безпосереднім учасникам конференції; 4) публікацію матеріалів конференції в Інтернеті.

У чому полягає відмінність нашої Інтернет-конференції від звичайних та подібних Інтернет-конференцій?

Відмінність і престижність участі в нашій Інтернет-конференції обумовлена наступними принципами, що початково закладені в неї:

- 1) **комунікативність** — матеріали конференції публікуються не лише в збірниках тез, що друкуються, але й стають вільними для доступу в режимі читання в Інтернеті. Це уможливило ознайомлення з дослідженнями авторів більш широкого загалу, ніж читацька аудиторія збірників тез і матеріалів конференції, надрукованих на паперових носіях;
- 2) **економічність** — автор матеріалів не витрачає власних коштів на проїзд в інші міста, а також свого часу, і може знайомитися з матеріалами конференції і спілкуватися в зручний для себе час через форум одночасно з колегами з різних куточків країни;
- 3) **оперативність** — термін оголошення про проведення конференції і практичного виходу збірників не перевищує 3 місяців;
- 4) **плановість** — дати проведення конференцій є наперед визначеними, що дає можливість чітко планувати вихід власної статті в потрібний для резидента конференції час;
- 4) **системність** — наш проект є закритим системним комплексом, оскільки від стадії його розроблення до стадії практичної реалізації він перебуває повністю під нашим контролем;
- 5) **компетентність** — ви сплачуєте гроші не міфічним особам, поповнюючи невідомо кому карткові рахунки, а перераховуєте гроші на рахунок офіційно зареєстрованого в органах державної влади суб'єкта підприємницької діяльності за виготовлення друкованої продукції, що гарантує вам надійне і цільове вкладання власних коштів і реальність виходу збірника;

- 6) **гарантованість** — гарантією виходу збірника є повністю легальний процес проведення конференції, чіткість оголошених і проведених конференцій, і відповідно виготовлення і друк збірників, а також їхня подальша реалізація в офіційно зареєстрованих інтернет-магазинах;
- 7) **безперервність** — наш проект є постійно діючим, це означає, що дані конференції проводяться постійно в безперервному режимі;
- 8) **відкритість** — окрім запланованих конференцій, ми можемо проводити і друкувати на замовлення матеріали спеціалізованих конференцій, присвячених розглядові окремих проблем;
- 9) **якість** — матеріали конференції якісно друкуються на відповідному папері і мають кольорову обкладинку, в Інтернеті вони викладені в спеціальному форматі, який є зручним для читання і роботи з текстами різної складності;
- 10) **відповідність державним стандартам** — кожний збірник конференції отримує УДК, ББК, а також має свій ISBN, і відповідно на задньому боці обкладинки — штрих-код (бар-код). Його друк відбувається на сертифікованому обладнанні і відповідає ДСТУ, що є свідченням його легальності та офіційності, на противагу іншим збіркам, які друкуються без зазначених вище нами вихідних даних, обмеженим тиражем, що: *а)* унеможливило його розсилку обов'язковим адресатам, визначеним у законодавстві України; *б)* призводить до відсутності даних збірників у чітко визначених адресатів обов'язкової розсилки; *в)* зводить нанівець прагнення авторів публічно висловлювати свої думки; *г)* спричинює відсутність ISBN і відповідно штрих-коду, а отже робить даний збірник неофіційним і непридатним для використання в бібліотеках України та світу, а також незареєстрованим у Книжковій палаті України; *д)* означає, що збірники готуються лише за кількістю учасників, і окрім них, з матеріалами конференції ніхто ознайомлений бути не може.

Яким чином захищене право інтелектуальної власності публікацій авторів при розміщенні їхніх статей на Вашому сайті?

Використання високих технологій дозволило нам зробити зручним перегляд матеріалів попередніх конференцій таким чином, щоб зацікавлена особа могла *лише дивитися* той чи інший текст без можливості його копіювання.

Як взяти участь у даній конференції?

Брати участь у нашій конференції дуже просто. Потрібно завітати на наш сайт www.natsecurity.com.ua, обрати зручну для Вас дату проведення конференції і надіслати свій матеріал на нашу електронну адресу: e-mail: book@market-ua.com.

Скільки коштує участь у конференції?

Цінова політика участі обумовлена відповідністю даного видання усім вимогам ДСТУ, а також нормативам Книжкової палати України, щодо отримання міжнародних стандартних номерів. Відтак, ціна участі є пропорційною кількості сторінок, що ви їх надішлете, і в кожному конкретному випадку встановлюється окремо. А головне: окрім того, що вам *до дому* поштою прийде збірник матеріалів конференції, ваші матеріали *безкоштовно* будуть розміщені на нашому сайті, і з ними зможе познайомитися будь-яка людина на цій планеті.

Чи є альтернативи Інтернет-конференціям?

Нині, зважаючи на темпи життя, інформатизацію суспільства і дедалі зростаючу роль інформаційних технологій, альтернатив інтернет-конференціям не існує.

**Наш проєкт –
пропозиція авторам крокувати разом із нами в майбутнє.**

*Дати наступних конференцій на 2011 рік:
29 листопада і 20 грудня 2011 року.*

Навчально-наукове видання

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Матеріали круглого столу

Київ, 7 жовтня 2011 р.

Голова редакційної колегії: *Л.Д.Удалова*

Відповідальний за випуск: *О.С.Ліпкан*

Художній редактор *О.Г.Новіков*

Комп'ютерне верстання *Д. Лепешин*

Підписано до друку 10.12.2011 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Умов.друк.арк. 11,6.

Наклад 300 прим. Зам. № 10025

Видавець ФОП Ліпкан Олена Сергіївна

03058, Київ, вул. М.Донця, 23, б, кв. 33

Тел. +38 099 313 6581, факс: +38 044 4040 483

E-mail: book@market-ua.com, сайт: www.book.market-ua.com.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3535 від 27.07.09.

Виготівник ТОВ «Дорадо-Друк»

09000, м.Сквира, вул. Щорса, 7

www.doradoalliaNisce.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 2600 від 01.09.2006 р.